



సంపుటము 25

ఆగస్టు, 1948
సర్వదారి ఆషాఢము

సంచిక 8

భారతస్వాతంత్ర్య పర్వదినము

శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వర్లు

పర దేశనరపాలపరిపాలనావధి భారతస్వాతంత్ర్యపర్వదినము
బహుభారతీయతపస్సిద్ధిశుభతిథి భారతస్వాతంత్ర్యపర్వదినము
సకలప్రపంచవిజ్ఞప్రమోదకరంబు భారతస్వాతంత్ర్యపర్వదినము
ప్రాద్దేశదైన్యజీవనజనాశాంతి భారతస్వాతంత్ర్యపర్వదినము
భారతీయుల నోముల ఫలము పరమ-భవ్యదివస మాభాలగోపాలమునకు
నవ్యజవజీవనంపదున్నతికరంబు-బరమభారతస్వాతంత్ర్యపర్వదినము.

తమ సమస్తము భారతస్వాతంత్రతకునై ధారపోసిన మహాధార్మికులును
భారతస్వాతంత్ర్యఫలసిద్ధితై పోరి జీవముల్ విడిచిన పావనులును
తమ యమోఘపు జీవితములు కారాగృహంబులకె యర్పించిన పూతతనులు
ఆశ్రయసిద్ధి కల్యాణారము లొనర్చి ధీరులై మడిసిన వీరవరులు

పరమసంభావనీయు లెప్పటికి మనకుఁ-బ్రభమపరిగణనీయు లెప్పటికి మనకుఁ
బ్రబలగౌరవనీయు లెప్పటికి మనకు-భవ్యభారతస్వాతంత్ర్యపర్వములను.

3

సత్యం బహింసయు శస్త్రాస్త్రసమితి, సత్యాగ్రహంబే ప్రబలాయుధంబు
కదురుగవ్వంబులే ఖడ్గముద్గరములు, కద్దరుబట్టలే కవచములును
నూలుతియుట శత్రుజాలంబుననువులు తీయుటల్ తెంచుట తెంచుటలును
అమలమానవుల నిరాహారదీక్షలే శత్రుమారణయంత్రసముదయములు
విమలభారతస్వాతంత్ర్యసమరమందు-భారతీయుల యాయుధపరికరములు
మఱవరానివి ముల్లోకమానవులకు-భవ్యభారతస్వాతంత్ర్యపర్వములను.

౪

ఉపనిషత్పత్తము గీతోపదిష్టమతంబుఁ దనరఁగా భారతాదర్శములుగ
అమృతభాష యనంగ నలరు సంస్కృతభాష భారతజాతీయభాష గాఁగ
దుస్సహదుర్ధ్వదుర్మార్గ మగు శత్రుసమితి తనంతఁ దా సమసిపోవ
శ్రీమంత మగు పూర్వరామరాజ్యంబుగా మనవారు మనలఁ బాలనమునేయ
అఖిలదుఃఖాదికంబులు నంతరింప-భరతలక్ష్మీయు నూతనప్రభ గడించి
వఱులుఁగావుత విఖ్యాతవైభవమున-సర్వతంత్రస్వతంత్రమై యుర్వియందు.

౫

మంచికో చెడ్డకో మన రాజ్యమను మన కిచ్చి పోయిన యాంగ్లవృపులఁ దలఁచి
కష్టమో సుఖమో విఖండితదేశపాలన కొప్పుకొన్నవారిని గణించి
మతమాధ్యమో లేక మతరక్షణాధ్యమమో వెట్టిలైన ద్రోహుల నడంచి
కయ్యమో నెయ్యమో గమనింపఁజాలని మూఢులకును దగు బుద్ధి చెప్పి
మరల స్వాతంత్ర్యదివసంబు మగిడి వచ్చు-లోపలనె రామరాజ్యసంస్థాపనమ్ము
నాయకాగ్రణు లొసరింప, నడచుఁగాక-ధర్మదేవత నలుగాల ధరణియందు.

కృత్యాది : కుకవినింద

శ్రీ మధునాథంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి

తెనుగులోని కృత్యాది విడ్డూరమైనది. కృతి శ్రీకారముతో నుపక్రమించుట, ఇష్టదేవతా పరంపరాముతి, సుకవికుకవుల పురస్కారతరస్కారములు, గ్రంథకరణములోని యుద్దేశము, కర్తృభర్తల యుద్ధయంతరాభివర్ణనము, అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిగ మన్యంతములతో మెలికలు తిరిగి నరపాలుని చేతిలోఁ గృతి నుంచుట—ఈ సంప్రదాయములు సమస్తము తిప్పనివి. వీనిలో నేయొకటియు కొఱవడుటకు వల్లఁగాదు. తక్కువ చేసినవాఁడు ప్రబంధ కాఁడు. ఈ కృత్యాదిలోఁ గొందఱకుఁ గలలు వచ్చును. కలలో దయ్యము కనఁబడి యిది వ్రాయు మని కాసించును. మఱువాఁడా కవి గంటము తీసి యారంభించును. కృతిరచన కడ ముట్టినపదపడి కల వచ్చి వా కంకితముగాఁ గృతి రచించు మని యడుగును, లేదా, భలావా రాజుగారు సమర్పించు మని నియమించును. అప్పుడు సిద్ధాన్నమును గ్రంథకర్త ఆసామికి వడ్డించును. స్వీప్తకృత్తుగా నతఁడు తిని త్రేన్చి, కవికి అగ్రహారములో, మధులో, మాన్యములో పసదన మొసంగును. అంతలో మనసు దీఱక, ఆ కవికి బ్రహ్మారథము పట్టును. ఆర్థాశనముపై నధిష్ఠింపఁజేసికొనును.

సవ్యముగా ముందే స్వప్నమునం దొక కవికి అద్యయబ్రహ్మ యగపడి కృతి సంతరింపు మనును. తోడుతోడ నతఁడు మేలుకని శ్రీకారము చుట్టును. గ్రంథాంతగద్య మయినతరువాతఁ గృత్యాదిలో పుట్టు పూర్వోత్తరములు ఏకరపుపెట్టును. ఇది యొక రకము. ఈ వచ్చిన కల యతనికి కర్మము చాలక వచ్చినది. ఇతఁ డెల్లవారికిఁ దెల్లవాఱులు కలరే. ఏ కాళిదాసుని చూచియో, మన్యంతములతో నొకఁడు కృతిసమర్పణము చేయును. అది దంపుకృపాట కావలయును.

మన్యంతములు కందరుంపలతోనే కలిసి నండవలయును. మఱొక వృత్తము దాని కత్తడు.

ఒక యేలిక జాంబూనదాంబరాభరణాదులతోఁ గవిని గౌరవించి వాపేరఁ గృతి రచించు మని దోయి లించును. అది చూచి రెండవ భూపాలుఁడు ఒడ్డోల గంటై జూరుచుండి మఱియొక కవితే మహాకృతి వ్రాయించుకొని వినును. రాజాంకితముగాని కృతులు, కృతిపతికులాభివర్ణనపు బరువు మోయని బండ్లు మన వాఙ్మయములో నెన్ని యుండును? ఆయనకృతిపతి ఆయన నడిగినటులే ఈయనకృతిపతి యాయన నడుగును. వాఁటి కృతిభర్త యొక యద్భుతనరీత్రుఁడు. శ్రీవాళ్ళుని వీరభద్రారెడ్డి వేడినటులే, రాయలు పెద్దనగారిని తోరును. సరిగా వీరభద్రారెడ్డి యే తూకములో నడిగినో, రాయలుకూడ ఆ తూకములో నడుగును. అటు లడిగితరవలయును. కానిచో, కవికిఁ దల వతివులు; రాజునకు మోజు తక్కువ.

అందఱును గృతిప్రశస్తి గుర్తించి భర్త లగుట సర్వత్ర పట్టని నుణము. గడ్డియవిఁదఁ గూరుచుండిన తేనికిఁ గొన్ని పను లుద్దిష్టములయ్యుండును. ఇత్ర చామరాదులతోఁడివి సప్తసంఠానములు. తత్సంఠాన ప్రతిష్ఠ భూపాలునకు విధివిహితకర్త. వానిలోఁ గృతి యొకటి. అగ్రహారము నిర్మింపవలయు నని పురోహితుఁడు నరపతితోఁ జెప్పును. రాజు 'కానిండు' అని యెప్పుకొనును. తటాకము త్రవ్వంపవలయు నని యెవరో చెప్పుదురు. సతే యని యేలిక యూరికరించును. అట్లే సంస్థానకవి సందు చూచుకొని, ప్రభువు వారి పేరఁ గృతి వ్రాయంపఁజేయుఁడని పలుకును. అభ్యుదయగమనూచకముగా రాజు తల యూఁపును. అని, నూలముగా మన మనుకొనుట, సాధారణమైన సప్త

సంతాననిర్మాణమునకంటె గృతివిషయములోఁ గొంత విశేష ముండియుండవలయు నని నేను చెప్పవచ్చిన మాట.

కృతిపతి కాఁదగిన తీనికి హృదయకోశములో సాహిత్యస్ఫుందన ముండవలయును. అటు లుండనిచో సగ్రహరప్రతిష్ఠకువలె, కృతినిర్మితికి తీఁడు అంగీ కృతి తెలుపఁడు. తెలుపలేడు. అతని యొప్పడల లేక సంస్థానకవి మేలుముఱచనివాడై కృతి చెప్పి, అప్పు నముగా నిచ్చినచో, ఆ కృత్యాది యంతయుఁ జొప్పసారువాడు. సార మెఱిగి యడిగి తమ పేరఁ గృతి వెలయింపఁజేసికొన్న తీండ్లు ఆమృతమార్ములు. రాజరాజనరేంద్రుఁడు, మనుమనిద్రి, రాయలు ఈ శ్రేణి లోనివారు కారా?

ప్రస్తానము కొంచెము మాజినది.

సాహిత్యతత్త్వవేదులు రాజు లడుగు ధోరణి యంతయు నితరుల కొరవడి యగును. తనకు ముంగలి కృతిలోని యారంభావస్థ యంతయుఁ దన సాంతకృతి లోఁగూడ నెక్కించుకొన్న పుడుగాని కృతిపతికి నంతుపై లేదు. ఈ రహస్యము ప్రాచీనాంధ్రకవికిఁ దెలియును. అందులకే, ఐదుకటిసంప్రదాయముల నతఁడు సక్రమముగాఁ బాటించినాఁడు. సంస్కృత భాషాకవులకు లేని యెన్నో నియమముల నతఁడు పెట్టు కొనినాఁడు.

శ్రీకారముతోఁ గృత్యారంభము చేయని తెనుఁగు కవి యొకఁ డున్నచో నొట్టు. 'శ్రీయోవతి' అని ప్రారంభించిన యెవ్వఁడో యొక కవి తప్ప సంస్కృత కావ్యకారు లేరును శ్రీకారముతో నుపక్రమించినటులు లేరు. తెలుగుకృతిపరులకు 'శ్రీ' తొట్ట తొలుత కావలయును. ఇది యిటులు రాసురాను కవి సమయ మెపోయినది. మాయికుఁడు, అమాయికుఁడు నయిన ప్రతి తెనుఁగుకవియుఁ గొన్ని సమయములను మధుఁగుదోవకువలె ధరించుచువచ్చినాఁడు. కృత్యాది గ్రంథము దొరకని కొన్ని ప్రబంధములు తెలుగులో నున్నవి. "అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిగా....." అను తననముతోఁ గథ యుపక్రాంతమగును. అట్టి కృతులు

పరిశోధించిన పండితులు పీఠికలలో, దీని కృత్యాది క్రిమిదష్టమై నష్టమైన దనియో, మఱియొక ప్రతి దొరికినచో దాన నది యుండవచ్చునెమో యనియు వ్రాయుట అలవాటు. వాస్తవముగా, కవి అక్కడ నుండియే గ్రంథోపక్రమణము చేసియుండు ననుట అపరిశోధకుని లక్షణము కావచ్చును. సంస్కార వాంఛ కల ప్రాచీనకవి యొకఁడు 'వృద్ధి రాజైవోతో కాస్త్రాగ్రంభము చేసినటులు 'అభ్యుదయ' శబ్దముతోఁ గావ్యప్రారంభము చేయుట ప్రత్యవాయము కాదు కదా? కాని, తెలుగువారిలో నమయొల్లంఘన జాంఘికు లుండ రని మనకు పండిన నమ్మిక. మన విశ్వాసమునకుఁ దగినటులు ఏరును లేరుకూడను.

అవిఘ్న పరిసమాప్తికి దైవమతి కృతిమొదలఁ జేయుట శిష్టాచారము. అది మానసికముగాఁ గాక, కృత్యాదిలోఁ బ్రవేశపెట్టుట యందుల కన 'విష్ణుశ్లోకై' అని బదులుచెప్పిరి. భట్ట బాలుఁడు కావ్యాదిని దీట్లముగా దైవప్రార్థనము చేసికొన్నాఁడు. పాపము! అటులయినను, సగముతో కావ్యమునందుకొట్టినది. 'కిరణావళి' కర్త హతా ర్థుగఁ గృతి నుపక్రమించినాఁడు. అందు ప్రార్థనము ప్రార్థనము కాలేదు. అది యనంతరాయముగ సాంత మైనది. దీనికి జన్మాంతరీయ కుశృతసంబంధము చెప్పి సమర్థింపవలయును. "నమస్త్రియానస్తునిర్దేశము" లేవో మొదల నుంచుట గీర్వాణకవులు సంప్రదాయ ముగాఁ చెట్టుకొనిరి. అవి నీరీకక్క అలేదు. వీరికి వలయు నది యొక మహారాజశ్రీ. శ్రుమింపుఁడు! పరిహాసమున కటు లంటిని. 'కశ్చిత్కాంతా' అని కారిదాసుఁడు, 'నిఘీయ యస్య' అని శ్రీహర్షుఁడు గ్రంథారంభము చేసి నారు. తెనుఁగువాటనే అన్తికత వేటునాటినదా? అది సోవ్యక్తిర్న పుమాట యగును. ఒక వాఙ్మయముతో నొక్కొక్క సమయము. అది చాదస్త మనుకొన్నను, మఱిమనుకొన్నను దాటమి ధర్మము.

ఈ కృత్యాదివిహితధర్మములలో కుకవినింద యొకటి. కుకవిస్తుతి గావించినచోఁ బరిశిష్టన్యాయ మున కుకవినిందయుఁ గావించినటు లగును. కాని, రెండును కావ్యములలో నుండితీరవలయు నని తెలుగు

కవుల నియమము. అదికవి నన్నయ సరసకవిసభలను
గొండాడి యూరవండినాడు. అతని తరువాత రెండు
శతాబ్దాలకాలము గడచిన దనగా, ఎంత మార్పు వచ్చి
యుండును! తిక్కకర్క నిర్వచనోత్తరరామాయణ
ములో—

“పలుకుల పొందు లేక రస
భంగము నేయుచుఁ బ్రాతనడ్డ మా
టలఁ దను నేర్పుఁ జూపి యొక
టక వృద్ధయం బలరింపలేక యే
పాలమునుగాని యట్టి క్రమ
ముకొ దను మెచ్చుగ లోకమెల్ల న
వృత్తల బొరయం జరించు కుక
వుల ధర దుర్విటులట్లు చూడఁగక.”

తిక్కన స్వచ్ఛమైన అద్వైతవాది. కుకవులను
దుర్విటులతోఁ బోలిచి, ఉచ్చరింపరాని వారి ప్రసక్తి
పరిశుభ్రమైన కావ్యాదిలో నెత్తుకొనుటయే మనమునకు
బాధ కలిగించినది. దవృత్తనకుఁ బోయి యోజించినచోఁ
కుకవనివయము నా కాలమునకు వలసినదే యేమో?
దేశీయకవిత్వ క్రాంతిగా మొలకెత్తి పెరుగుచున్న తరుణ
మది. అపు డెందలో ఆ మొక్కను ద్రుంపఁజూచువా
రుండియుండురు. సభలలోను, చాటుగాను మహాకవు
లను వెక్కిరించు స్వభావము కలవారు నేఁడు
నున్నారు. నాఁడు మఱియు మెచ్చు. అందులోఁ
దిక్కనవంటి కవిబ్రహ్మపై అనూయువులై వెక్కిరించు
వారు పెక్కు రుండురు. అట్టివారిని నిందనీయుట
ఆనాఁ డావశ్యకము. ఆ నింద గ్రంథారంభమున
నెక్కించుట ‘శిష్యశిష్యులై’ యనునటులు కవిలోక
సంగ్రహకార్యము.

ఈ సంగ్రహాయము రానురాను ప్రబంధము
లలోఁ బాయని నియమ మైపోయినది. ప్రబంధకార్మ
లందఱును కుకవితిరస్కారము తప్పక చేసిరి. ఆ
చేతలో ననేకజాతులు. కుకవుల మాట స్మరించుటయే
తప్పని వారి నిందార్థము పెద్ద వృత్తము నొకదానిని
వాయుట! పింగళిసూరవార్యుడు—

“మెచ్చి యొకింత గౌరవము
మెచ్చకయుండి లభుత్వలేకముక
దెచ్చుటకుక సమర్థులై కృ
తిక్రియకుం కుకవిత్వగర్వితుల
తప్పరితం బుపేక్ష కుచి
తం బుంఁగాక వంగునైన వా
క్రుచ్చి యజాగశ ప్రసవ
గోక్రుల వారల నెన్న నేటికొ?”

అని చెప్పి, నిందుగా నెనుబడి గురులఘువు
లతోఁ కుకవనింద చేసివాడు. కుకవు బుపేక్షమాత్ర
దండుగ లన్నాడు. ఉపేక్ష యనఁగా వారి పేరులు
చెప్పక విడుచుట కాఁబోలు! కుకవులతోపాటు
కుకవులకుఁగూడ కావ్యాదులలో నొక స్మరణస్థాన
మిచ్చుట ఆనాఁడు విధి. నన్నిచోడుడు వ్రాసినాడు
గదా!

“మార్గమ మార్గము దేశియ
మార్గము వంగవంగఁ దమకు మది వదలక దు
ర్యార్థపదపర్తి లనఁదగు
మార్గవులం దలఁచ నలది మహి కుకవులకుక.”

“చెనసి గుణమైన దోషంబు నేయనేర్పు
కుకవి కృతులందు దోషంబు గుణమునేయ
నేరఁ దది యట్లు బొంతులు నేరి నాయి
దోర్ప నేర్పుఁగా కది యేమి నేర్పనేర్పు.
నెఱయ రసవంతమగు కృతి కెఱఁగనేర
రల్పరసకృతి కెఱఁగుదు రల్లల కల్లఁ
కెఱకు విడిచిన రసమున కెఱఁగిరాక
పిప్పి కరిగడు నీఁగల పెల్లువోలె.”

ఒకటికాదు, రెండుకాదు, మూఁడుపద్యములతో
కుకవులను చేరుకొనుట వారి కెట్టి గర్వకారణము!
పెద్దన్నగారు చక్కనిశోరణిలో నిందచేసివారు
కుకవులను. ‘భరమై తోచు కుటుంబరక్షణకునై
ప్రొల్కొలి.....’ ఇత్యాదిపద్యము ప్రసిద్ధమైనది.

నేటివలె నాఁడు కాకితములు, అచ్చులు లేవు.
తాటియాకుఁ బొత్తిములపై గంటములతో వ్రాతలు.

ఆ శేతువున గ్రంథపుఁ బ్రతులు ఇప్పటివలె కుప్పనఁ గూరఁగా దేశమున బెదజల్లుటకు వీల్గు లేకపోయెను. ఎరరికి వలసినపుడు వారు ఆగ్రంథమున కొక ప్రతి వ్రాసికొనుచుండువారు. గ్రంథము బహుళవ్యాప్తికి వచ్చుట కది యొక ప్రతిబంధకము. కొందఱు కుకవులు ధనలోభులై తాళపుత్రకాంతారములో నర్థపుఁదెరు వాటులు కొట్టి సభలలోఁ బరిహసితు లగుచుండువారు. ఆ చౌర్యగుణము దేశములో నశించుటకు పెద్దనగారు ఈ పద్యము వ్రాసిరి. ఇంచుమించుగా, పెద్దన చెప్పిన యీ కుకవులు తే మేంద్రుఁడు శేరుకొన్న సకలోప తీవుల జాతిలోనివారు. తాటాకుఁబ్రతి యొక్కతే యున్న దనుకొని, రాజులను వంచించి, ఆ కృతి తన

రచనగానే ప్రచారముచేసికొనువా రానాఁడు ఉండి యుండును. అట్టివారిని పెద్దన్న యీ పద్యములో నుట్టింకించినాఁడు. మారనకథావిధానములు చూడలాడి, శ్రీనాథుని తీరులు ఆకళించి కవిత్వము వ్రాసిన పితా మహుఁడు స్వల్పముగాఁ దెరువాటులు కొట్టినవారిని ఏమియు ననియుండఁడు. ఇతఁడు శేర్కొన్న కుకవులు తప్పక సకలోపతీవులే కావలయును.

తెనుఁగుకావ్యములలో నీ కుకవినిందయు, కృత్యాద్యవస్థయు సంస్కృతకావ్యములకంటె ఒక విలక్షణపుఁదియలో నడచినవి. ఆధునికులు కుకవినిందలు కావ్యములలో విరమించినారు. కుకవులు నేఁడు నిజ ముగా లేరేమో!



వరంగల్లుకొటలో శిథిలమై ఒకమూల పడియున్న నటరాజవిగ్రహము

జీవితము - వాఙ్మయము

శ్రీ సంపెల్ల విశ్వనాథకావ్య

జీవితమునకును, వాఙ్మయమునకును విడిపోని, విడ

రాని సంబంధము కల దను నూత్రము సర్వ సర్వత్ర అంగీకరింపబడినదే. విషయసమూహము చేయుటలో నెట్టిది జీవిత మనిపించుకొనును, వాఙ్మయ స్వరూప మెట్టిది? అనువానిని స్థూలముగా నైనను నిర్వచించుట అవసరము. ఏ దేశమందైనను, ఏకాలమందైనను జాత్యున్నతికిని, దేశాధ్యుదయమునకును ఉదాత్తలక్ష్యము ననువదించు ఆదర్శజీవితము, మానవుల యందలి పశుత్వము నపాకరించి వారికి దైవీసంపత్తును శీఘ్రార్చగులుగా కావ్యము నను నీ రెండే ముఖ్యములు. దేశముకొఱకు, జాతికొఱకు జీవించుటయే ఈశ్వరసేవ, ఆత్మోద్ధరణము ననియే ఉత్తముల నిశ్చితార్థప్రాయము. మహాత్ములు తమ ఆదర్శజీవితములను, మహాకవులు తమ ఉదాత్తకావ్యమునుమూల మూలమునను సంఘమును, దేశమును పూజింతురు. వై ఆర్యములనే అనుసరింతురు; అనువదింతురు. అన్ని దేశములయందును మహాపురుషు లనిపించుకొన్నవారి జీవితములను, మహాకవుల కావ్యములను బరిశీలించినచో ఈ అంశము లేటరెల్ల మగును. దీని సారాంశ మేమనగా, జీవితమునకును, వాఙ్మయమునకును ఆవివాదానందసంబంధము కల దనుటయే. “పరోపకారః పుణ్యాదుః పాపాయ పరపీడనం” అన్న ఆర్ష ఆర్యమునే జాతికొఱకు, దేశముకొఱకు తమ్ము బలియిచ్చిన మహాత్ములు తమ జీవితములను, మానావమానములకు గురియగుచు ధనమున కాశించక కాలమంతయు ఉత్తమకావ్యరచనకు ధారవోసిన మహాకవులు తమ రచనలమూలమునను ఉద్ఘాటించినారు.

ఉత్తమజీవితములే ఉత్తమకావ్యము లయిననుట నిశితమైన సత్యస్వరూపము. ఆదర్శజీవితమే, అనుకరించదగిన యంశములే, ఆచరణమోగ్యము లయిన కృత్యములే ఉత్తమకావ్యము లయినవి. వాల్మీకి వ్యాసులు, కాళిదాస ధనభూతులు, నన్నయతిక్కనలు, ఇటీవలి ఉత్తమకావ్యరచయితలను దేశమునకు, జాతికి చేసిన సేవ అమూల్యము. ఆ తీరుననే ఆచార్యశ్రయము, విద్యారణ్యులు, శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు, శ్రీ రామకృష్ణ పరమహంస, తీర్థలవారు, త్యాగబ్రహ్మ, ఈ కోటికి చెందిన సత్పురుషులు తమ ఆదర్శజీవితములను మహాకావ్యములు ప్రజాసేవమున కొనగి, అమృతక్షేత్ర లయినారు. నాడు, నేడు ప్రజ పూర్వవాఙ్మయమున చిత్రింపబడిన ఉత్కృష్టజీవితములను పఠించియే తమ జీవితమును దిద్దుకొనినారు; దిద్దుకొనుచున్నారు. మున్నందును రాజోత్తరమవారికి కావ్యములే అమూల్యరత్న పేటికలు; అమృతము పేరిన జీవనటికలు. మహాకావ్యము లనే ధందారములు సేకరించుకొనని జాతి దార్శిద్య మింతయని నుడువజాలము. గతము మఱచిన జాతి మృతతుల్యమే. కావ్యములు జాతీయచైతన్యము నిర్మలముగ ప్రవహించు జీవనాడికలు. గంగాజలము వలె పవిత్రములు. దేశమునకును, జాతికిని న్యయము నిర్మించుకొన్నట్టి ఏదేశిక ఆదర్శప్రణాళిక ననుసరించి సేవచేయలేనివానికి దేశమున, సంఘమున తావులేదు. “దేశమంటే పట్టి మట్టి కాదోయ్, దేశమంటే ప్రజలేనోయ్” అన్న గురజాడమహాకవివాక్యములొని అంతరార్థ మిది కాదా? ప్రజాజీవనమును కావ్యపేటికలలో ధీద్రపఱచి మహాకవులు మన కందించినారు. మన పూర్వపు ఔన్నత్యము చిత్రించు వాఙ్మయప్రవాహికలద్వారా మన మహామూలీయము కడిగివైచి, ఉత్తమజీవనముమూలమున ప్రజాసేవ, దేశసేవ చేయ

* హైదరాబాదు రేడియోలో ఒకనాడిచ్చిన భాషణసారము.

గల్లు మార్గములు మహాకవులు మన కుపదేశించినారు. నాటకములు, నవలలు, వ్యాసములు, కథలు, చరిత్రలు, కావ్యములు—ఇవి అన్నియు వాఙ్మయ మగుచున్నవి. పూర్వల పరిశ్రమ, పరిశోధన వాఙ్మయస్వరూపమున మన కందుబాటులో తేకున్న, అగ్ని ముట్టిన చేయి కాలు నన్న సంగతి చేయి కాలినతర్వాతనే ప్రతి జీవియు తెలిసికొనవలయునంతటి దుస్థితి సందభించును. దేశచరిత్ర, పూర్వల విజ్ఞానవిశేషములు, స్వీయసంప్రదాయములను కావ్యములే మనకు తెల్పుచున్నవి. నేటి మన కావ్యకలాపముద్వారా స్వాతంత్ర్యమునకైన పోరాటము, మన కష్టనష్టముల చారిత్రావాహిని రావోపు మనవారలకు అందజేయ కున్నచో వారు గ్రుడ్డివారే యగుదురు. దేశ మన్న, జాతి యన్న, వాఙ్మయమే మనకు చిత్రపటమునలె కనులకు కట్టినట్లు చిత్రించి చూప సామర్థ్యము గల యది. వాఙ్మయమే లేకున్న లోక మొక ఎడారయే. మహామహులు, దివ్యప్రభావులు నగు మహమ్మద్ ప్రవక్త, జీసస్ క్రైస్తు, బుద్ధదేవుడు—వీరి యునికియు, జీవనవిధానమును మన సాక్షు కాగర్చి మన జాతీయ జీవనమును, దేశసాభాగ్యమును నిలబెట్టుకొనుట కాధార భూతము వాఙ్మయమే.

ఆత్మీయులగు సుఖదుఃఖములగు సంసారమున ప్రజల సుఖదుఃఖములు ప్రతిఫలించుచునేయుండును. అరసికల మధ్య రసికుని వాక్యము లెట్లు నిష్ఫలములో, అట్లే నిరర్థకజీవనముమధ్య సార్థకజీవి వారి నుపేక్షించి మనబాలడు. వారలతో తానును మరణించుటయో, లేక వారలకు చేయూత నొసగి, తన ఉన్నతపదమునకు వారిని లేవనెత్తుటయో యాతని విధి. ఈ శూకువులేదే, పరార్థము కష్టించు క్షత్రి ఆందే ఆత్మోద్ధరణమును గాంచును. ఆకలిగొన్నవారి మధ్య ఒక్కడు మృప్తాన్నమును ఎట్లు భుజింపగలడు? అది జీర్ణించుటెట్లు? నే దిది యొక శోననీయాంశము గదా! ప్రభువరంపరావలసితమయిన, రమ్యపూర్వకవిల సితమయిన భాగ్యవగరముల నిధులలోనే చూడ జాలని అపహృద్యశ్యములు కన్పట్టుచున్నవి. కుష్ట రోగపరీక్షితుల. యాకృతులు విచ్చలవిడి తిరుగుచు

డుట సేవాశ్రమముల చాయలలోనే. ఆకలిమంటల కటమట లాడుచు రాచబాటల ప్రక్కల దుఃఖపూరిత దృశ్యములు నిలచినవి.

కుమ్మవాక్యములు, శూన్యస్థాదయములు! అనుట కింతకన్న బలవత్తరమును నిదర్శన మేమి కాన లయును? “ఒరుల కిచ్చుట నీకొఱకే” అన్న మాత్రము అర్థవంతము. “సర్వ జనా స్సృభి నో భవన్తు” అన్నది భరతఖండవాసుల శ్రుతిపుటములు నిత్యము నింపు కొనుచునే యున్నవి.

రాజ్యశీలత్రములు నడపు మహానాయకులు సర్వ సర్వత్ర నేడు ప్రజల సుఖజీవనముకొఱకే పాటుపడు చున్నారు. ప్రజాశీలత్రరాజ్యములు స్థాపించుట కొఱకే అన్ని దేశముల నేడు అంతఃకలహములు, అంతర్జాతీయకలహములు చెలరేగుచున్నవి. నేటి ప్రజా ప్రభుత్వప్రకాశికలన్నియు సామాన్యప్రజలలో ప్రతి యొక్కనికి కూడుగుడ్డలకు లోటు రాకూడదు, దైన్య మనునది అడుగుంటవలయును అన్న లక్ష్యముకొఱకే విని యోగింపబడుచున్నవి. ఇదియే ముఖ్యమగు పునాది. దీనిపైననే సర్వతోముఖసంసారాజ్యము నిర్మింప జూచుచున్నారు. ఇది నిక్కమగు శుభలక్ష్యము. ఇంకను ఆహారము ఎక్కువ పండించవలయును, ఉత్పత్తి వృద్ధిచేయవలయును అనుచు ప్రబోధించు ఆర్థికప్రకాశిక లన్నియు కష్టజీవుల జీవయాత్ర సుఖస్వరూపము చాల్చునలె నన్న ఆశయముకొఱకే ప్రసరించుచున్నవి.

ఇది ముఖ్యముగా ప్రచారయోగము. ప్రచారము వాఙ్మయముపై ఆధారపడియున్నది. ఇతరదేశముల ప్రజాశీలత్రప్రభుత్వస్థాపనల కగు పోరాటములు వాఙ్మయముద్వారా—చారిత్రాపత్రికలు, ఉపన్యాసము, రేడియోవార్తలద్వారా—మన కే శ్రుణమున కా శ్రుణమే అందుబాటులోనికి వచ్చుచున్నవి. ఇది పునాదిగా మన దేశమున సంఘటనము చెలరేగినది. చూడుడు! నిత్యజీవితమునకును, వాఙ్మయమునకును నే దెంత సన్నిహితసంబంధ మున్నదో. మహామంత్రుల కార్యక్రమముమాట యట్లుంచుడు. వారి దర్శనమే అపూర్వ మన్నది పూర్వోత్పాదముల మాట. వారి

అలాచన కార్యరూపము నందినపుడే ప్రజలు సంత
సించుటయో, నిరసించుటయో జరుగుచుండెడిది.
నేడో? ఉపన్యాసవేదికపై ప్రత్యక్షముగ వారిని
గాంచుట సర్వసామాన్యము. నేడు లక్షలకొలది ప్రజా
సామాన్యము వార్తాపత్రికలలో, రేడియోవార్తాప్రచార
మున ఆపృటికప్పుడే వారి అభిభావణములు వినుచు,
ఉత్తరక్షణముననే గుణదోషవిమర్శనము చేయుచు,
కార్యనిర్వహణమున ప్రధానసానము నాక్రమించు
చున్నారు. కావున నాయకులు నేడు చాల క్రమించ
వలసియున్నది. వారి జీవితములే అడుగడుగు గంఠము
లకు లోనగుచున్న రోజు లివి. నే డన్నిరాష్ట్రముల
ప్రధానుల ఉదారాశయము "food and clothing for
the man in the street" (ప్రతిజీవీయులిన తిండి,
కట్టు గుడ్డకు బాధపడరాదు) అన్న ఆర్థికప్రణాళికను
అమలులో పెట్టుచు ప్రజాసేవ, దేశసేవ, ప్రభుభక్తి
పరాయణత్వము ప్రజల మూలసూత్రములు కావలయు నని
ఉద్ఘాటించుచున్నారు. నిన్నుగాక మొన్న దేశమునకై
తన తన, మాన, ధనములు పెచ్చించి, ప్రాణములర్పించిన
మహాత్ముని జీవితలక్ష్య మిదియే గదా? దానినే ప్రముఖు
లంతటను ఆచరణలో పెట్ట యెత్తిములు సల్పు

చున్నారు. ఈ వార్తాప్రణాళిక, విజ్ఞానతంత్ర మంతయు
మనకే కాదు, ప్రపంచజాతులకందజేసి అందుబాటులో
నుంచ సమర్థము వాఙ్మయమే గదా? ఇట్టి మహోదారా
శయములు నిర్విఘ్నముగ కొనసాగుటకై అంతటా
ఉద్యోగివర్గము, సహాయమంత్రులు ప్రధానులకు,
ప్రభువులకు చేయూర నొసగినచో దివ్యరాజ్యము,
దివ్యక్షేత్రము అయి దేశము, ప్రజ సుఖపడునుగదా?
ఈశ్వరు డిట్లునట కనుగొనుచుగారే.

నే డక్షరాస్యులగు ప్రజాబాహుళ్యము అన్నము
కన్న మిన్నగా వార్తాశ్రవణమును కోరుచున్నది.
వాఙ్మయమునకు, జీవితమునకు ఎంత గాఢముగు సంబం
ధము కలదో ఇదియే తెల్పుచున్నది. మహాకవి
ఎట్లు కావ్యదోషములు కర్పించి గుణసముల్లసిలమగు
సముజ్జ్వలకావ్యము నందించ యెత్తించునో, అట్లే
మహానాయకులు గతచరిత్రను అవగత మొనర్చుకొని,
లోపములు దూరీకరించి, సక్రమముగ, న్యాయబద్ధ
ముగ తంత్రము నమలుపఱచి ప్రజల హృదయములను
కావ్యము పాకకహృదయమునువలె, చూఱగొందురు
గాక. కావ్యము లేకున్న కన్నలే దమట మరుద
కుండురుగాక.





మిత్రద్రోహి
(మామిడికొమ్మలు)

—చిత్రకారుడు: కీ. శే. శ్రీ కలిశెట్టి రామారావు.

నన్నయ తెనుగు*

౨ శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్య

నన్నయ పాద్యుని శిష్టజైతిక భాషా ప్రయోగ ప్రణాళికను
ఇనుక జూపిన తత్సమశబ్దప్రయోగ వైఖరిని
బట్టియేగాక, తెనుగులోనికి చేబడిన సంస్కృతభాషా
వ్యవహారసంప్రదాయవిధములగు పదబంధములు,
అవ్యయీకములు, వ్యాకరణసంప్రదాయములు మొదలగు
వానినిబట్టికూడ మనము గ్రహింపవచ్చును. ముగ్ధముగ
తెనుగుమాటలలో జెప్పదగిన భాషమును సంస్కృత
సమాసభూతియు చేసి క్రాంతిరూపములతో త్రిప్పి
చెప్పటంబాతని రచనావిశేషములలో నొకటి—

“మనీషివిద్యాశ్రమతత్త్వనిర్వచనమున - మహి
నోప్పినవాడు రాజనశేంద్రుడు.

ధాత్రీసురప్రాధ్యమై-మహాభారతపారిజాత మమరును.

మాయంట కృతభోజనంబై పామ్యుని తుడి
యించిన.

మయువలన సభాప్రాప్తంబై.

ధనప్రాప్తద వగుదు.

సంతతార్థాని శీంతనుండు.

పితకార్యారంభంబై.

అనుర భవ్యసాత్త్వికు డయ్యె నట.

తద్యచనారంభుల రగుడు మీర లని.

సర్వవిఘ్న మారీకృతమై సమాప్తి నొనరినది.

కృతప్రస్థానులు.

మావపులకు నెలుగ నఘటమానము.

అల్పభస్మి ధానుండు వైతి.

పరలోకకృతవాస నగుదు.

* మొదటి వ్యాసము కవచిన ఫిబ్రవరి నెల
సంచికలో ప్రకటింపబడినది.

నాకు నిక్కవ్య పుట్టె; దీనిం బుద్ధీకరణంబున
వర్ణించితి.

కృతివిద్యు భవమెల్ల క్షప్తిచేసికొని దాచి.

ద్విమధ్య యానహు లగుచుండ నొప్పు నె.

అంతకతీయగతులైన.

అధ్వరారంభసంస్థిరని వేళెల్లబుద్ధి యై యున్న
యుశిస్థిరు.

రాజనూయాధ్యతంబు సమాప్తప్రయోగంబైన.

ఉదరభిరాముఖమున నభ్యుదయించి నిర్గమించిన
వాడు కమడు.

వారల మతుల తృణస్త్రిణములు సమంబుల
కావే.

విహితాహితు లగుచుండిరి జితకాశంబు ధరణీ
పతులు శిశుపాలాదుల్.

అతని చరితంబు చెప్పగ నతిమానుష మపగతి
ప్రయాస మదృష్టశ్రుతివ్యాయు.

అత్యవ్యవసాయార్థంబు జనకగీతంబులైన శ్లోకం
బులు.

సమీరశుశుచేత ప్రాప్తమృతుడై పడినఁ.

నరుం డధార్ణవదుఃఖంబున వపార్థీకృతజన్మం
డగుట.

నన్నయ తెనుగురచనయందు జూపిన సంస్కృత
భాషాసంప్రదాయములు ప్రధానముగా నాతని కారక
ప్రయోగరీతియందు, వాక్యనిర్మాణపద్ధతయందుగూడ
మనకు విశేషముగా గోచరించును. సంస్కృతరచనలో
సంపూర్ణక్రియారూపము వాడుకలోనుండి తగ్గినవెనుక

వా భాషలో విశేషప్రచారము కలిగి తద్రచనాంతరీ
కాకవిధమున పౌలభ్యము వాపాదించిన క్రాంతరూప
ప్రయోగపదతని తెనుగురచనలోనికిగూడ దీనికొనివచ్చు
టకుగా నన్నయ అన్నంతక్రియలపై పదుభాకురూప
ములను తేర్చి ప్రయోగించు పదతని విశేషముగా
వాడుకలోనికి తెచ్చివాడు. ఇది కర్మణిప్రయోగముగా
తెనుగున వాడుకలోనికి వచ్చినది.

“లావు నెడగ నిట్లు వీనంగబడి గతచేస్తు డయిన
యసుర.

అగ్ని హోత్రముల్ పోడిగ వేల్యగాబడియె.

ఎప్పుడు వినబడు వావాపుంగవివిధశ్రుతులక.

ఎట్టితీతములను ముట్టబడిన వంతలెల్ల వాయు.

భామ భరియింపబడు గాన భార్య యత్యై.

ధర్మనితి బరిగ్రహింపబడిన భార్యలకు.”

ఈ ‘పదుభాకురూప’యములో గూడిన కర్మణ్య
రకప్రయోగము నన్నయకు బూర్వమున గల కానన
భాషలో క్యాచిత్కముగనే కనబడుటచే దీనినిగూడ
విశేషప్రచారములోనికి తెచ్చినది నన్నయయే యన
వలసియున్నది. ఈ ప్రయోగపదతని తెనుగురచనలో
తక్కిన పక్షిగదేతభాషలయందును సంస్కృతభాష
సంప్రదాయప్రాబల్యమునుబట్టి యేర్పడినదేగాని యది
యీ దేశభాషాసంప్రదాయమునకు సహజ మైనదిగా
దోషదు. కావుననే నన్నయభాగములో నీ ప్రయోగ
ముతిబహుళముగా గనబడినను తరువాతి తక్కినాదుల
రచనలలో నతిక్యాచిత్కముగనే కనబడుచున్నది.
కర్తృవాచిత్రయావిశేషగూఢాపముచేతనే యా భావ
మీ భాషలలో సులభముగా సూచింపదగినదై
యున్నది. సంస్కృతభాషావ్యవహార సంప్రదాయ
ప్రాబల్యమునుబట్టియే కాబోలు తమిళమునగూడ ‘తోల్కా
ప్పియ’ మను లక్షణగ్రంథముననే కొద్దిరూపము లిట్టివి
కనబడినను, తద్వ్యాకరణకర్త వీనినిగూర్చిన లక్షణ
సేమియు చేసియుండలేదు. తెలుగుభాషలక్షణ స్వరూ
పములను చెలుప దొరకొనిన తొలతటి లాక్షణికులు
గూడ దీనిని స్మరింపలేదు. పదుభాకురూపయములో
వ్యక్తముగ కర్మణ్యరకమును గూర్చి కేతన తన లక్షణ

గ్రంథమున సేమియు తెప్పియుండలేదు. అతని దశ
కుమారచరితమునను ‘పదు’తోగూడిన కర్మణ్యరక
రూపములు విశేషము గానరావు. విన్నకోట పెద్దన
‘కావ్యాలంకారమాదామణి’లో క్రియాప్రకరణమున
విధ్యర్థము, శిబ్యర్థము మొదలగువానిని తెప్పించు కర్మ
ణ్యరకమును స్మరింపవలె న లేదు. తృతీయాదులకు ‘నేత,
తోడ’ మొదలగు పదము లగునని చెప్పి, వాని కుదా
హరణము రిచ్చు సందర్భమున “విశ్వవిభుచేత విలసిల్లు
సిరి”, “విశ్వేశ్వరుచేత బ్రథవిల్లు వెల్ల సిద్ధులు” అని
కర్తృరకక్రియా రూపమునే ప్రయోగించెనుగాని “విశ్వ
ేశ్వరుచేత వెల్ల సిద్ధులు ప్రభవించగాబడు”నని యనలేదు.
విశ్వేశ్వరు మూలముగా (నేయైనను) సిరులు విలసిల్లు,
సిద్ధులు బ్రథవిల్లు అనుటయే దేశీయసంప్రదాయము
నకు అను సగు మైన ట్లగవడుచున్నది. ప్రభవించగాబడు
ననుచో సంస్కృతీక్రాంతరూపమునకు తెనుగునేత
గానే కనబడకపోదు. “He has a rupee in his
hand” అనుదానికి ‘వాడు చేతిలో నొక రూపాయి
కలిగియున్నాడు’అన్నట్లే యుండును. ఎట్లయినను
నన్నయకు దరువాతికవులు కొంద రీ రూపము భాషా
సంప్రదాయములకు భిన్న మని కాబోలు నన్నయవలె
విశేషముగా వాడుకలోనికి చేపండుటచేతను, కేతన
పెద్దనలు క్రియాప్రకరణమున ఈ కర్మణ్యరకమును
ప్రత్యేకముగా జెప్పకపోవుటచేతను ఇది సంస్కృత
పాండిత్యాభిమానము కలవారి వ్యవహారముననే కాని,
తక్కిన సామాన్యజనవ్యవహారమున గానరాకుండుట
చేతను, ఈ కర్మణ్యరకరూపమును సంస్కృతమునందలి
క్రాంతరూపప్రయోగసంప్రదాయమునుబట్టి నన్నయయే
తెనుగున ప్రచారములోనికి దీనికొనివచ్చె నని తలప
వలసియున్నది. కేతనపెద్దనలు దీని నొప్పరికించినను,
నన్నయ చేసిన యీ ప్రయోగమునుబట్టియే తరువాతి
ఆంధ్రజబ్బచింతామణ్యాదిలక్షణగ్రంథములలోని కిది
యొక్కటయు దలపించియుండును. ‘చేతకా’ అను
దానిని తృతీయాధ్యక్షాంతకముగా జెప్పిన పెద్దనయే
త్వితీయాపంచమీసప్తమ లాకేయర్థమును సూచించు
నని యీ క్రిందిపద్యమున సూచించినాడు:

“ఒనర దృతీయయు బంచమి

యును సప్తమియును దలంప మచిత్రనితైకా

రనియతి తైలం దలియగ

ననిర విభక్త్యర్థశేరులైన కవీంద్రుడ.”

అనగా సులవాచకమున ‘అల’ అనునదే ‘అల’ అయి సప్తమ్యర్థమును, తృతీయాపంచములను సూచించుచుండగా, సంస్కృతభాషాసంప్రదాయమునందలి యీ తృతీయాపంచముల యర్థమును మరింత వ్యక్తము చేయుటకుగాను ‘అల’ అనునదే అంతయుండుగల చేయి, వలను అను శబ్దములను, అనగా చేతక, కలవక అను వాని నామములపై తీర్పుదొడగిరి. ‘సోటక’ అనగా సోటిచేత, సోటివలన, సోటియందు అని యర్థము. సోరుశబ్దముపై ‘అల’ చేరవచ్చు డని సోట్టు + అల = ‘సోటక’ అయినది. సోటి యనువాదానినైనాని, అట్లే ఇకారము చేరిన రాముని వంటి తత్సమశబ్దములపైగాని ‘అల’ చేరుటకు వీలులేకగానోలు ‘అందు’ చేర్చబడ జొచ్చినది. రామునియందు, సోటియందు అనియే కాని రామునక, సోటియక అని కాలేదు. దేశ్యశబ్దము గాన ‘సోటక’ అను రూపము కలదు. ఇట్లే ‘పాక చతుర్థి వ్యభులు నీకారమునందు బలకనిస్తురు’ అని చతుర్థి వ్యభు లేకారము లనియు జెప్పినాడు. “ప్రాణిపదములు ఇలిగాగ బ్రథమలైన నరయ నొక్కొకవో ద్వితీయార్థములు”. దీనినిబట్టి యీ తెలుగుభాషలో ద్వితీయాచతుర్థిసప్తము లను మూడు విభక్తులే కల వని పెద్దన యభిప్రాయ మైనట్లగుపడుచున్నది. ఇది సామాన్యజన వ్యవహారంబునందలి పద్ధతి కావచ్చును. కావుననే గ్రంథాంతమున “ఇది తెనుగున కల్గిన జనపదవిదితింలైన తెలుగు పట్టిండుక యెన్నిదముగ జెప్పితి”నన్నాడు. ఇది జనపదవిదితింబున తెలుగట. “విభక్త్యర్థశేరులగు తెనుగుకవుల మతమున విభక్త్యర్థములు మూడురీతులు గలవే యొనను ఆంధ్రభాషావిభక్తులకుం గల నామాంతరముల నెఱింగింతు నని చెప్పి, తృతీయకు చేత, తోడ యనియు, చతుర్థికి కై, కొఱ కనియు, పంచమికి వలన, పట్టి, యుండి, కంటె అనియు, షష్ఠికి కి, కు, యొక్క, లోపల అను పదములును, సప్తమికి ఆందు, న అను పదంబులును నయ్యె” అని యీ విభక్త్యర్థములలోనగు

పదములను ప్రత్యేకముగా జేర్చినాడు. దీనినిబట్టి సామాన్యమైన జనపదవ్యవహారము తెనుగున అక, కి, కు మొదలువానితో జరుగుచువచ్చినను, సంస్కృత భాషాసంప్రదాయమునుబట్టి యీ తెనుగున కలవిన సప్తవిభక్తుల యర్థములను ఈ భాషలో వ్యక్తపఱుప వలసివచ్చినపుడు తత్తదర్థవోధకశబ్దముల నా విభక్తులపై తీర్పుకొనుచుండెడివా రని వ్యక్తముచున్నది. కావుననే దీనిని ప్రత్యయము లనక ‘పదము’ లనియే యీతడు చెప్పియున్నాడు. ఇట్టిది ప్రత్యేకపదములు గనకనే దీనికిని, నామావాచకశబ్దములకును నడుమ వొక్కొక్కప్పుడు మధ్యముగా నన్నయప్రయోగము లలో వ్యవధానము కలుగుటగూడ తటస్థించినది. తేరన గూడ “వలసినప్పుడు చేత, కై, వలన, యొక్క, యందు నను నివి యగు దృతీయారులందు” అని చెప్పట చేత నీ పదముల సహాయము లేకయే యీ విభక్తులు వ్యక్తముచేయబడు మార్గ మున్నదని సూచిత మగుచున్నది గదా. ఈతడును “నికి, నకులు”నిలయ షష్ఠి చతుర్థి” అని యీ రెండువిభక్తులను సొకే విభక్తిగా వియోపించినాడు. దీనినిబట్టి దేశ్యంబున తెనుగుభాష వ్యవహారమున విశేషముగ విభక్తిప్రత్యయములు లే ననియు, నన్నయారూఢ సంస్కృతభాషాసంప్రదాయ సిద్ధములగు భావములను తెనుగులోనికి దే ప్రయత్నించి నపుడు తద్వానవ్యక్తికరణసమర్థంబులగు ప్రత్యేకపదముల నాయా విభక్త్యర్థంబులను సూచించుటకై ప్రయోగించినా రనియు తెలియవచ్చుచున్నది.

ఈ క్రాంతిరూపములు కర్మణ్యర్థము నిచ్చునవే కావునను, సంస్కృతభాషాపద్ధతిని కర్తృకరణములు తృతీయావిభక్తిలో నుండవలయుగావునను, తెనుగున నీ తృతీయావిభక్తియందు కరణార్థసూచకముగా అన్నంత మును ‘చేతక’ అను హస్తపర్యాయవాచకశబ్దరూపమును నామముపై తీర్చి చెప్పి పద్ధతికొడ నాడుకలోనికి వచ్చినది.

“అతులతంబునక నదులు డక మనిచే బ్రథ వింపగాబడిన దివ్యమునీంద్రుడు.

మహాద్విజాలచేత నాయందు కేల్యంబడిన హవ్య కవ్యంబులు.

ఉచ్చారణమనచేత నభిహితంబగు శబ్దంబు.
 తల్లిచే దండ్రీచే విడువబడితి, నిప్పుడు పతిచేతను
 విడువబడియెడ నొక్కొ.

శక్తిమనచేత వాపడిన యవమానంబు"

ఒకప్పుడు 'చేతి' శబ్దపాహాశ్యము లేకయే,
 అన్నంతపదమే ప్రయోగింపబడుచుండుటయు గలదు.
 'చేతి' అనునదిహాస 'చేయి' శబ్దమునుండి యేర్పడిన
 అన్నంతరూపమే.

"బ్రహ్మచర్యములను బడయుబడిన పుణ్యపులము"

"నోటను చిరుపబడియె." మొదలైనవి.

ఇట్లు పడుభావసహాయముతో కర్తృపదమును
 తృతీయాంతముగ జేసి చెప్పునక్కరలేకయే, మన్వ్యంత
 కర్తృపదముతో జేయబడిన సమాసముల మూలముగా
 నీ భావమును తెలుగులో క్యక్తపరచుటయి యొకటి
 నన్నయకుపూర్వమే వాడుకలోనికి వచ్చినది. చాళు
 క్యభిముని 'కొఱచి' కాసనములో "నీచేసిన యుప
 కారంబు", మంగియురకాజుకీర్తిపురం కాసనములో
 "రాజుపట్టంబు కట్టిన పతి" "రంగరిపడసిన పడే
 న్తుంబు అడపట్లుద్రుగ్గాజీవీసేలయు"—ఇట్టి రూపములు
 కొన్ని తొమ్మిదవశతాబ్దముండి తెనుగుకాసనములలో
 గాన నగును. నన్నయ యిట్టి రూపములను విశేషముగా
 వాడుకలోనికి తెచ్చినాడు.

"తక్షకు చేసిన యపరాధంబునకు", (తక్షక
 కృతాపరాధస్య)

"జనమేజయుని చేయు సర్పయాగము"

"పనవతనయు బ్రాహ్మచార్యంబుగా దన సమ
 స్థించుటయు నెఱింగించి."

వాక్యనిర్మాణమునగూడ సంస్కృతభాషాపర
 ణియే కొన్ని చోట్ల దెనుగులోనికి జేబడిన ట్లగపడు
 చుండును.

"అయ్యుడంకుండు.....చనంబులో నొక్క
 రుంజ చనువా (చనుచు నె) దేదర నొక్క మహా
 తుంబు నెక్కి చనుచెంచువాని నొక్క దివ్యపురుషం
 గని, వాని పన్నిన వృషభగోమయభిక్షుణుంబు నేసి జని

పొన్నమహారాజుం గని దీవించి గృహీతపత్నానుందె
 యిట్లనియె."

"పయనంబు నోవువా రొ (పోవును నొ)క్క
 వాడు పాడు వాడై వచ్చి".

సంబంధార్థకసర్వనామములతో గూడిన వాక్య
 నిర్మాణపద్ధతికి సంస్కృతభాషయందే పరిపాటి
 పోయ్యు. తెనుగున నీ సంబంధము క్రియాశక్తివిశేషణ
 ముల మూలముననే వ్యక్తమగుచుండును. కాని నన్నయ
 యా పద్ధతి నే తన రచనయందు విశేషముగా ప్రవేశ
 పెట్టినాడు.

"ఎవ్వనియేని వీర్యంబున నిక్కశక్తి యుద్ధవిల్లె
 నట్టి యుపరిచరుండు"

"ఎంచేని పర్వధూ లేకుండు సృజియించె సచరా
 చరములైన జగములెల్ల; ఎంచేని గృతవాసు డయ్యె
 భగీరథుండు—అట్టి బిందునరము."

"ఎప్పుడేని నన్ను నప్రియంబులు వలకు దవ్వదే
 నిన్ను కాసివచ్చెడు"

"ఎవ్వరేని వీని నెత్తికొనుడు, మిగిలియున్న
 బాహుయుగళంబు గన్నును నడన, వీని కరణ యంత
 కుండు."

"అదోమం బెట్లు పరిహృతంబగు, నట్లుగా నీ
 చిత్తించునం దలంచి" (యథా తద్దోమః పరిహృతో
 భవతి తథా విచింత్య.)

"ఇందుల లక్ష్య మెవ్వ జేసె నాతని పరియింపు."

సంస్కృతవాక్యనిర్మాణపద్ధతియందలి దృష్టి
 గోచరే తెనుగున నవలంబించిన మరికొన్ని వాక్య
 నిర్మాణరీతులు; కారకప్రయోగములు—

"నాచిత్తం బెప్పుడు ధర్మంబున దగిలియుండవ,
 పుత్రుండు వంశకర్తయు గాను వలయు."

ఇచ్చట తగిలియుండవలయు, కావలయు నను
 రూపములకు బదులుగా అన్నంత క్రియారూపములకు,
 'వలయు' అనుదానికని వ్యతిధానము కలుగుటయేకాక,
 సముచ్చయముతో గూడిన రెండు అన్నంతరూపముల
 కును, తుదనున్న వలయుతో నన్వయము కల్పింపబడుట

విశేషము. “మచ్చిత్రమనవరతం ధర్మ నిష్ఠితం, పుత్రకృపంశకకో భూయాత్” అనురీతి నున్నది.

“నే నెది నేనీనను దానికి నొడంబడి వారింపకుండను, నన్ను నప్రియంబులు నలుకకుండున నలయు.”

“ధానికి వట్టి యపూర్వసభారవము వివక్షణాద బడ వచ్చుచేకొ”

“కలధాతమయహిత్రముల ప్రతిదివమును నుడువను, గట్టను, దోడును, యాయ ననుభవించగలుగు జిదియేమి పురుషార్థమయ్యె”

“ఆదరింపంగగాక భేదింప నో పెడువారు గలరె”

“పలుకం దుగుగాదు వాక.”

“ఏల నచ్చుచా రుదురు” (కళ మాగవ్వాకో ధీయే)

పద్యమబంధక్రియకు ‘నేతె’ అను పదమును సహాయముగా జేసి తెనుగున కర్మవ్యర్థమును కల్పించినట్లే, సంస్కృతభాషలో నొక ప్రత్యేకసంప్రదాయముగా వెలసిన ఉపయోగార్థమున—అనగా నియమ పూర్వకవిద్యాస్వీకార మర్థ మైనపుడు ‘అభ్యుతకు’ ‘తోడ’ శబ్దమును జేర్చి చెప్పటయు నన్నపాఠ్య డిభాషలో జేసిన ప్రత్యేకకల్పనయే యవసరము.

“చ్యవనశుభుడైన నుమతితో జరిపె సకలజేద వేదాంగములు”

“అగ్ని వేళలతోడ ధనుర్వదంబు వర్ధింగలచి.”

“కృత్రిక వేదంబులో నదివించె భూగురులతో విఖ్యాతిగా.”

“తనవలన విలవిద్య గలచిన కుమారులం జూచి ద్రోణుండు కృపాచార్యు రావించి వానితోడ దన నునుమల వందల విలవిద్య గజరంబంచిన”

నియమపూర్వకవిద్యా స్వీకారంబైననో‘తోడ’ వర్ణకంబు నుపయోగించినాడు నన్నయ. అట్లు కాని యప్పుడు ‘వలన’వర్ణకంబునే వాడినాడు. ఇది సంస్కృత భాషాసంప్రదాయమునబట్టి వైదికాధిపాని యగు నన్నయ తెలుగుభాషలో జేసిన కల్పనయే కావచ్చును. ఈ యుపయోగార్థమును గూర్చిగాని,

తదర్థమున ‘తోడ’ శబ్దప్రయోగమునుగూర్చిగాని తెలుగు భాషకు తొంటి లక్షణకర్తలగు కేతన, పెద్దన లేమాత్రమును తదవియుండలేదు. కాని ‘తోడ’శబ్దము నన్నయకుపూర్వమునుండియు వాడుకలో లేకపోలేదు. ఇది పూర్వకావనములలో “తోడ-తోటి” అను రూపములలో గానొచ్చుచున్నది. సహాధ్యముననే ప్రయోగింపబడియున్నది. “అల రామవిభుతోడ” (చాళు. భీ.ధర్మ. కా.) “వాంబిలితోటి కయ్యంబున” (వైదుంబ. కా.) తుడు-తోడు ధాతువునకు ‘సంధానింపుట’ (భాగముగాని, ఉడుపులుగాని), తోడు నుట అని యర్థము. ఇందలి ‘హికారమునకు పూర్వస్థితి ‘హికారమై యుండును. ‘తుటి’=‘త్రోక్కు’ (to tread upon) అను వర్ధము గల ధాతు వొకటి యితరదక్షిణ దేశభాషలలో కలదుగాని, స్పృశించు అను వర్ధములో ‘తుడు’, ‘తోడు’ అను రూపములే కనబడుచున్నవి. ఈ ‘తుడు’లోని ‘హికారము ప్రాచీనమైన ‘తులు’ అను ధాతురూపమునకు సంబంధించినదే యేమో.

ఈ తుడు-తోడు ధాతువునకు స్పృశించు, తాకు, ధరించు మొదలగు వర్ధములు కలవు. “తోడి, పూసి, కట్టి” అను ప్రయోగములు భారతకవులలో తరచుగా గానవస్తును. ఆభరణములను తొడిగిరిని (తోడవులను ధరించి), గంధారులను పూసి, వస్త్రములను కట్టి అని యర్థము. తోడవులను తొడి = తోడును కొని—అతగా ఆభరణారులను శరీరమునం జేయే సానములందు తగిలించుకొనవలయునో అట్లు చేసి, తోడు=తగిలియుండునది, వెంట నుండునది. కావుననే సహాయము. తోడకొ = తాకునట్లుగా. వానితోడకొ = వానిని తాకునట్లుగా; వానివెంటనే. వానితోడి కయ్యంబు = వానిని లోకే, కలుసుకొని యుద్ధము చేయుట. ఈ తుడు-తోడుధాతువునుండి యేర్పడినదే నన్నయ విశేషముగా వాడుచుకచ్చిన ‘తోట్టి’ శబ్దము కూడను. ‘తోట్టు’ అనునది నష్టధాతువు కాదు. ‘తోడు’ ధాతువునకు సంబంధించినదిగానే తోడుచున్నది. “హిమకరు దొట్టి పూరుభరణేశకురుప్రభు పాండుధూపకు”లనగా వీరందరు హిమకరుని వంశము

లోనివారు కాబట్టి వారిని తాకినవారే అన్నమాట. కావుననే 'ఆరేడు మొదలుగా' అను నదము వచ్చి నది. శరీర్ముదొట్టి, అనురభతి దొట్టి = వారిని మొదలుగాగొని, తాకి, తరువాత వీరందఱు రచ్చివారన్నమాట. ఇది క్రాస్త్యర్థముగాను, అర్థయముగానే యుండిపోయినది. భాషలో, కాని 'హోడు' అను శబ్దము సప్తమ్యర్థక మున 'అహో' ప్రత్యయమును గ్రహించి హోడో, హోక, హోడ, హో అని తృతీయాదిభక్త్యర్థమున సహార్థకోశిక శబ్దముగా నేర్పడినది. కావుననే నన్నయభాషలో నీది సముచ్చయార్థమున వర్గిరధానముగనూడ ప్రయోగింపబడినది. ప్రత్యయ మను దృష్టి దీనియొడ నేర్పడినట్లు చేపట్టితి.

"అభిలఖాంధవులయు బ్రాహ్మణులయు దోడ"
 "బాలకలయు, వధికదీదర్శితులయు, యబ్బులయు, లఘుజనంబులయుం దోడ"

'హోడు' ధాతువునుండి 'హొట్టి', 'హోడకా', 'హోకా' అనున నేర్పడినట్లే, చేయు ధాతువునుండి చేసి, చేతకా, చేక అనునవికూడ నేర్పడిన ట్లున్నవి. పెద్దన చెప్పినట్లుగా "విభక్త్యర్థవేరులగు తెలుగుకవుల మతెంబున మాతే విభక్తులు—తృతీయా పంచమీ సప్తములు. ఇవి ఏకాదశీయతీతీ చెల్లును" తక్కిన వన్ని ఆంగ్రహాపాదవిభక్తులకు గల నామాంతరములే. పంటకొ, గోటకొ మొదలగు అన్నంతమాపముల యర్థమునే వ్యక్తపరుచుటకును, ఇంకను సంస్కృతభాషలోని విశేషభావములను సూచించుటకును నన్నయారు నీ హోడకా, చేతకా, వలనకొ మొదలగు నామాంతరములను ప్రయోగించినారు. అట్టివానిలో తేరినవే 'చేసి, మెయికో' అను తృతీయార్థమున నన్నయ ప్రయోగించిన శబ్దములకుదాహు. 'చేసి' యనునది 'హొట్టి' శబ్దమువలననే క్రాస్త్యర్థరూప మగుటయేకాక, అది ద్వితీయాంతశబ్దముపై జేర్చబడినట్లే—(చ. హిమకరుండొట్టి, గాంధారిం దొట్టి దేవీజనులు మొ.) "తండ్రి పనువు చేసి మదిమి గొని జరవనం బిచ్చె" యనుచోట ద్వితీయపైనే చేర్చబడినదికాని, సామాన్యముగా అన్నంతము, లేదా సప్తమ్యంతశబ్దములపైనే చేర్చబడుచున్నది.

నది. "అగ్ని హోత్రములు లేజరిల్లుమిజేసి; తన పాదంబు నంటేసి తెలగండ్రోచిన; ముదిరియందు తనదు హృదయము నిలుపుటంటేసి; నలు డిప్పు దసమర్థు డగుటంటేసి"—"భిరమహ్యో వాసుపాదంబునం దలగండ్రోచె" నన్నట్లు 'చేసి' లేఖండగనే చెప్పవచ్చును. అర్థవ్యక్తీకరణమునకు 'జేసి' హోద్యధునేమో. కాని 'అసమర్థుడగుటంటేసి', 'హృదయంబు నిలుపుటంటేసి' ఇత్యాదులనుబట్టి చూడగా సంస్కృతమునది "అసమర్థ ఇతి కృత్యా" "తస్యాం హృదయం లగ్నమితి కృత్యా" అను ప్రయోగపరిపాటినిబట్టి 'కృత్యా' అనుచాని సందర్భమున నన్నయ 'చేసి' అను రూపమును వాడినాదాయను సందేహము కలుగకపోదు. ఇట్లే 'మెయికో' అను సప్తమ్యంతమున 'మెయి' శబ్దముననూడ తృతీయార్థముందీరకు ప్రయోగించినాడు. ఇది 'క్రాస్త్యర్థరూపమున చేసిన'వలెగాక, సామాన్యముగా ప్రభుమాంత, లేదా మవ్యంతశబ్దముపై జేరుచున్నది. మెయికి మై రూపాంతరము.

"తెనుగున రచియింపు మధికధీయం క్రి మెయికో"
 "ఈదంతోక పికమై బొడువగా"
 "నిష్టమెయికో భవదగ్ని హోత్రముల్ బొడిగ వేల్పగాబడియె."

'ధీయం క్రితో', 'నిష్టహో', 'పికతో'—అనియే యర్థము. కాని, ధీయం క్రికో, పికకో బొడువగా అనిననే చాలుగదా ఎందులకీ 'మెయి' శబ్దమును దనుల్పుట అని శంక. 'మెయి' శబ్దమునకు 'శరీర' మర్థము. ఇచ్చట 'శరీర' మనగా సంపూర్ణస్వరూప మను భావముతో, సంపూర్ణమైన నిష్టతో, సంపూర్ణమైన ధీయం క్రితో, పట్టుదలతో ననునర్థమున నన్నయ యీ పదమును జేర్చినాడనవలె. ధీయం క్రి యొక్క సంపూర్ణ త్వముతో, నిష్టయొక్క సంపూర్ణ త్వముతో ననుభావము సూచింపబడినది.

ఇట్లు పక్షిమై, లేదా సంబంధార్థశబ్దముపై జేర్చబడిన సప్తమ్యంతశబ్దములు వలనకొ, లోపలకొ, అంతుకొ అనునవికూడ పంచమీ, షష్ఠీ, సప్తమీ విభక్త్యర్థకోశికములుగా నేర్పడినవి. వలనకొ అనునది

వలన (=ప్రక్క) కల్పముయొక్క సప్తమ్యంతరరూపమే. లోపు (cf. వెలుపు, చాపు) కల్పముపై 'అలో' 'అలా' చేరుటవలన "లోపలక" ఏర్పడియుండును. 'అలా' అనుదాని రూపాంతరమే 'అందు'. (cf. ఇందు, ఎందు.) ఇది తొలినత ద్రుతాంతములుగా గనబడవు. సప్తమ్యంతరస్థితకములైనవిగనుక ద్రుతాంతము లైనట్లున్నవి.

"అక్కభవవలన బుద్ధికభలు విను వేడ్క".

"నావలన నె క్కభ వివ వలకురు"

"ఆ కభకువలనక" అనగా వా కభకుని ప్రక్క నుండి, అతనిదగ్గరగా నుండి, అతనిమూలముగా పుణ్య కభలు విను వేడ్క.

"తక్కువలని భయము" = భయము తక్కువని ప్రక్కనుండి వచ్చినది. వానివలననుండి—వానిమూలముగా గలిగినది.

"దాస్యంబువలనక పాయంగవలయు" = దాస్యముయొక్క సామీప్యమునుండి తొలగిపోవలయును.

వలనక వినుట, వలనక తొలగుట, వలనక విముక్తులగుట—అను సందర్భములలోని సప్తమ్యంతరము వాసుగా నరము కాకపోవుటచే గాబోలు—దానికి 'ఉండి' కూడ చేర్చబడినది. 'అక్కభకు వలనక ఉండి' వినుట, భయమువలనక ఉండి (కొంత కాలము) తరువాత తొలగుట, దాస్యమువలనక (లోక) కొంతకాల ముండి, తరువాత విముక్తులగుట—అని చెప్పినచో దాని యర్థము సుబోధ మగుచున్నది.

'వలనక' కల్పముతో జోడింపబడకయే సప్తమ్యంతరముపై 'నుండి' చేర్చబడవచ్చునుగా.

"హైమవతోత్తుంక హైమశృంగంబుననుండి భూమికి వచ్చె." "దేవలోకంబుననుండి నీకడకు వచ్చు" ఇక్కడ 'ఉండి' అనుదాని ప్రయోజనము వున్నది.

"ఒక బ్రాహ్మణుండు ద్రుపదపుత్రంబునుండి చనుదెంచి" (ఆది. ౩-౨) అన్నప్పు డీ పాతమే సరి యైనచో నన్యాయము కొంత కష్టముగా గనబడకపోదు. "తట వచ్చి" యనుదానివలననే విశేషప్రయోగముగా

గ్రహింపవలసియుండును. ఇంటనే "అయ్యా, ఎందుండి వచ్చితి"రని (ఆది. ౩-౨) ప్రశ్న కలదు. ఎట్లైనను 'ఉండి' అనునది 'చేసి' వలననే సప్తమ్యంతరములపై తేరినదే యనుటకు సందేహము లేదు.

"అక్కడనుండి", "నీరిలో నుండి", "ఎందుండి" "ఆ ప్రదేశముననుండి" మొ. ఇది లేకయు సప్తమ్యంతర మా యర్థము నిచ్చును.

"వానిముక్కునక వాతను గర్గరంధ్రముల వారక శోణితధార లొల్కుగా"—ముక్కుననుండి, వాతనుండి శోణితధార లొల్కుగా నని యర్థము. 'ఉండి'వలననే కొనుధాతురూపమును 'శోలు'నుండి 'యేర్పడిన' 'శోలక' అనునదికూడ అన్నంతసప్తమ్యంతరరూపములపై తేరి 'నాటంగోలక', 'నిన్నటంగోలక'—వాటిని గ్రహించి, నిన్నటిని గ్రహించి; నాటనుండి, నిన్నటినుండి యను నర్థము నిచ్చినది. ఇట్లు సందర్భమునుబట్టి వన్నయే యనేకకల్పముల నాయా యర్థముల వాడినాడు.

'వలన' వలననే లోపల, లోనక, అందు అను నవి సంబంధార్థకవ్యవర్తింపముమీద తేరినవి. 'వేంపిరి లోపలక', 'నూరిలోక' 'పాదిలోనక' ఇవి స్థల వాచకములు, సప్తమ్యంతరములు. కాని వీనిపై మరల 'అలా' చేరుట విశేషము. 'అలా' అనునదేగాక 'అందు'కూడ 'లోక' అనుదానిపై చేరుచున్నది. 'లోపలక' వలననే 'లోనందు' ఒకటి.

"నుందరి మాయిద్దరిలో నం దెవ్వరివలకు, నెవ్వరూ యనవుడు బూర్ణండుముఖి నూచి మిలో నం దెవ్వడు నొడిచి యొడిచె నతనిక కలకుక" (ఆది. ౮-౧౧౦)

ఇక 'అందు'ను గూర్చిన కొన్ని విశేష ప్రయోగములు—

"గుర్వర్థమునందు బుగవిముక్తుడు."

"నాయం దధికధనమ్ము గొనిపొమ్మని"

ఈ 'యందు' నులభముగా జోడకడ దివ్యము. విముక్తి గ్రహణార్థంబులందు 'తస్మాత్' దిముక్త' అని

పంచమీ ప్రయోగము యుక్తము. కాని యీ పంచమి పద్మమనండి యేర్పడినదే యొకను (వలను—వలనక) దీనిపై 'ఉండి' కబ్బముకూడ చేర్చినగాని, అనగా "నాయందునుండి, నావలననుండి" అని చెప్పినగాని, అర్థస్ఫూర్తియు కలుగుటలేదు. "గుర్వర్థమునందు ఋణ విముక్తుడు" అనగా గురువున కివ్వవలసిన యర్థము, లేదా ప్రయోజనరూపమైన ఋణమునందుండి, ఋణము వలన నుండి విముక్తు డన్నమాట. "నాయం దర్థము గొని పొమ్ము" అనగా నాయందునుండి, నావలననుండి, నాదగ్గరనుండి ధనము గ్రహింపుము అని యర్థమునూ 'మత్తే' అని గ్రహ్యర్థాదియోగంబున పంచమి విధింప బడినది. తెలుగున పెద్దన చెప్పినట్లుగా "కృతీయయు, పంచమి, పద్మవియును ఏకార్థనియతి జెల్లుం" గావున అన్నంతముతో పాటు అందు అనునదికూడ పంచమ్యర్థ మున వాడబడినది. తరువాత నీ యర్థము వ్యక్తము చేయవలసినచిన్నపుడు 'అందుండి', 'దానివలననుండి' అని 'ఉండి' కబ్బముకూడ చేర్చబడుట తటస్థించినది. ఈ పని పద్మవ్యర్థకమే యగు'లో' అను కబ్బము ప్రయోగించినపుడు కూడ చేయవలసినచిన్నది. నన్నయ "నూతిలో వెలువడ గోమలిం దిగిచె" నన్నప్పడు నూతిలో వెలువడుట యేమిటని యిప్పు డనిపించక పోదు. 'లో' కినుండ 'ఉండి' చేర్చి "నూతిలోనుండి వెలువడునట్లుగా" గోమలిం దిగిచినా డని చెప్ప గొనిన గాని మన కిప్పుడు బోధపడదు.

ఈ చిహ్నము నన్నయనాటికే కొంతవర కేర్పడి యుండవచ్చును. కావుననే "నీరీలోననుండి యొగయు దంచె"నని యాతజే ప్రయోగించినాడు. "నూతిలో వెలువడె" నన్నట్లు "నీరీలో నెగయుదంచె"నని చెప్ప లేదు. అర్థస్ఫూర్తి లేకపోవుటచే గాబోయిన. "భూమి దేవి నీరీలోనుండి వెలువడినది."

ఈ 'అందు' అనుదానిని నన్నయ యొకను విశేషార్థములందు ప్రయోగించినాడు. అతనికి పూర్వ మున గల కావ్యముల భాషలో గనబడకపోవుటచే నాతడే యిట్టి వాడుకకు మూల మనవలసియుండును.

"నీవు నాయందు గుడిచి" అనగా 'నాయందు' లోనని యర్థము.

"ఇంద్రునం దునికీయు" అనగా 'ఇంద్రుని పట్టణమున, లేదా సభలో' నని యర్థము.

"గిరివజంబు నద్యారంబునందు జొచ్చిరి" అనగా 'ద్యారములేని ప్రదేశముమూలముగా (ద్యారా) లోన బ్రవేశించి' రన్నమాట.

ఈ యర్థమునందే 'అకా' - "విషధగపతి యహి లోకమున కరిగి ధూవిరమునకా." (అది, ౧-౧౦౨) ఇట్లే 'అందు' అనునది పులవాచకకబ్బమున 'అల్' అను దాని రూపాంతరమే యై, (అల్ > అకా > అందు) ప్రదేశము అను నర్థమే కలదైనను, సందర్భానుసార ముగా భిన్నార్థములందు నన్నయచే ప్రయోగింప బడినది.

"లారికాపూర్వపథాలోకనంబున యందు జూదంబు కార్జుంబె చెల్లును" - అనగా "సభాలోకన సమయమందు, లేదా సభాలోకనమునూత్రమువశే వచ్చిన సందర్భమునందు" అని చెప్పబొనవలె. "సభా లోకనమే ఉద్దేశముగా జెట్టికొని వచ్చిన సమ యమం"దని తాత్పర్యము.

"అభిలలాపణ్యులంబు నబ్జధవుడు మెలకగా దీనియందు నిర్మించెన్కొక్క."

"లాపణ్యులంబు నంతను దీని స్వరూపముగా దీనియం దమరునట్లుగా జేసివాడా"యని అర్థము చెప్ప బొనవలెను. 'దీనియందు నిర్మించుట' యనునది ముల భముగ బోధపడునట్టిది కాదు.

"అట్టియందు గోవిందుండు స్త్రీగధ జేసె"

"ఎల్లియందు నధికపాత్వికు డాస్తీకు డనగ జనులు"

"అట్టి సందర్భమునందు, ఎల్లిలోకమునందు లోక మునం దెల్లయెడల" అను నర్థము ములభముగానే స్ఫూరింప వచ్చునుగాని, ఇప్పటి వాడుకలోనివి కావు. "నారదు వచనంబువలన ద్రౌపదియందు సమయక్రియ" - "ద్రౌపది విషయమున జేసిన ప్రతిజ్ఞ".

"ధర్మరాజును రాజ్యంబునందు సమర్పించెన్" - రాజ్యముచేయుటకై ధర్మరాజును నియోగించిన. "రాజ్య నివేశ్య" అనుదానికి తెలుగు కాబోలు.

ఇట్టి 'అందు' అనునది యర్థభేదమును నూచించు శబ్దమైయుండి తుదకు విభక్తిప్రత్యయముగా వైయాకరణులచే గ్రహింపబడినది. సర్వయోగమునందు, గృహమునందు, వనములందు—వీనికి అన్నంతరూపములే గలవు. యోగమునకా, వనములకా మొ. యోగములకా, వనములకా అని వీని కర్థము. లోకాలోపలకా అనునవికూడ అన్నంతములే యగు సప్తమ్యర్థకములే. ప్రధానముగా సంబంధార్థకమున వస్త్రీప్రత్యయములలో వీనిని జేర్చుట అసంగతిమే. నిర్ధారణార్థమైనను సప్తమ్యర్థమేకాని వస్త్రీ కాదు. అకా అనునది స్థలవాచకమున 'అలా' అనుదానినండి యేర్పడినట్లే, 'అలా' అనునది 'ఉలా' నుండి యేర్పడినది. ఉలా > లా > లాపు > లాపల + అకా = లాపలకా; లాకా + అకా = లానకా. 'అకా' అనునది కాక 'నకా' అనునది కూడ సప్రమా ప్రత్యయమైనది. కావుననే 'అందు, న' సప్రమా అన్నారు. నన్నయభావలో సప్తమ్యర్థకమున నీ 'నకా' అనునది ద్వితీయార్థమును నూచించుట యొక విశేషము.

"తద్రూపామృతపానంబున ననిమిషత్వంబునం బొందిన తన నయనంబులు" (అది. ౩-౭౪) ఇందలి మొదటి అన్నంతశబ్దమునకు తృతీయార్థము (= పానంబు చేత). అనిమిషత్వమును బొందిన నయనంబులు అనిన అర్థమునను. కాని 'అనిమిషత్వంబునకా' పొందుట! యనగా సప్రమా 'నకా' ప్రత్యయప్రయోగము వలని ప్రయోజన మిప్పుడు సులభగ్రాహ్యము కాదు. 'అనిమిషత్వమునందు పొందుపడియుండిన నయనంబులు' అని అర్థము చెప్పకొనవలెనేమో. అట్లే "చేన త్వంబునం బొంది విశదజ్ఞానులయి ముక్తు లగుదురు." చేనత్వమును పొందుటయే కాని, "చేనత్వమునందు బొందుట" అనునదిప్పుడు సుబోధము కాదు.

"కేంతసుం డతిమనోరాగంబునం బొంద కాంతన వుండు తన తల్లి సత్యకలిని కోడ్చొని తెచ్చి" (అది. ౪-౧౧౧). "అతిమనోరాగమును బొందుట" అని కేంల ద్వితీయార్థముకంటె విశేష మేమైన కలదా? అతిమనోరాగంబునందు పొందకా = నిమగ్నుడు కాగా అని 'పొందు'కు విశేషార్థ మేమైన చెప్పకొనవలెనేమో.

ఇక 'న' పై 'అందు' జేర్చుటయు కలదు. "కాకలమునయందు కలుగుచున్నది" (సభా. ౧-౧౨౩). కాకలపురమందు, కాకల్యపురమందు అని వీనికి పాశాంతరము లేర్పడినవి. వ్రాతప్రతులనుబట్టి నిర్ణయింపవలసిన పాతములలో నిదికూడ జేరగలదు. కాకలమునయందనగా 'కాకలమునం'దనుదానికే ప్రయోగాంతరముగా నన్నయ ప్రయోగించినాడా? "కాకలముయొక్క అందు" అనియా? కాకలపురము దనియే అర్థమునను. అన్వయమెట్లా? నన్నయ యెట్లన్వయించుకొనెనో? నన్నయకు బూర్వమున గల కాననములలో నీ 'న' వర్ణము పూర్వశబ్దమును విశేషణముగా జేయుటకు ప్రయోగించినట్లగుచున్నది.

"అన్వయేదంబున పలంబు అను" (అద్దంకి. కా) వీని యర్థము నిప్పటి భావలో వ్యక్తముచేయుటకు 'అశ్వమేధముయొక్క ఫలము' అనిగాని, 'అశ్వమేధంబునందలి ఫలము' అని గాని చెప్పవలసియుండును. "అన్వయంబున వారు" = అన్వయంబునందలివారు (మాచర్ల. కా) అన్వయమునకు సంబంధించినట్టివారు. అట్టి అందలి అను విశేషణరూపము లక్కరలేకయే అకాలమున నర్థమయ్యెడిదేమో. నన్నయయు నిట్టి ప్రయోగము చేసినాడు. "నిలజన్యనంబున విలసనంబు" = జన్యనమునందు = నందలి (యొక్క) విలసనము. "కుంభమున తోయములు", "యదుంకంబున వారు", "కాంపిల్యనగరమున జనులు"—ఈ సందర్భములలో "కుంభమునందలి తోయములు, నగరములోని జనులు" అని సప్తమ్యర్థమే చెప్పకొనవలసియుండును. నగరములోని జనులు నగరమునకు సంబంధించినవారగుదురుగావున సంబంధార్థముకూడ స్ఫురింపకపోదు. అంతమాత్రముచే 'న' వస్త్రీవ్యోకకము కాబోదు. వాస్తవముగా నీ భావలో సంబంధార్థవ్యోకకమున వస్త్రీని నూచించు ప్రత్యయమే యేర్పడిలేదు. (తొల్లిటి జౌపరిభక్తికములు, ఇటీవలి యొక్క రిపు) స్థానమే యీ సంబంధమును నూచించును. కావుననే నన్నయభావలోనూడ "మంత్రింబుకీర్తి", "ఉన్నెల్లప్పుంబు వాలంబు", "నేర్పుచేర్చి" ఇట్టికే వచ్చు. ఇంకను సంబంధమును వ్యక్తము చేయుటకు

సంబంధార్థకరూపములు వాడబడును—“నీ చేసిన యువ కారము” (ఆ. త్వక్ష్మాతోపకారః), “అమ్మనివరు కరసిన మాధుమ” (తమ్మనివరాధిష్ఠమాధేన).

కీ, కు లు వృద్ధిప్రత్యయము లనుట యుక్తమే కాదు. ఇది సహజముగా సంప్రదావార్థమును దెలుపుటకై యేర్పడినది భావలో. కావున చతుర్థిప్రత్యయ మనవలె. ఒక రొక వస్తువు నితరుల కిచ్చునపు డది పుచ్చుకొనువాని దనునట్లుగా నిచ్చుట ప్యాభావికము వాది ‘అను’ నట్లుగా ఇచ్చినదే ‘వా + అను’ = నాను ఇచ్చినది. శ్రీ. క. ౩-వ శతాబ్దితోకాశన ములలోగూడ అవాటి కన్న దశాశనములలో పెక్కింటిలోను ‘అను’ రూపమే గానవచ్చుచున్నది. ‘రామాయ దదాతి’ అనెడి అర్థము కాకపోయినను, రామసేవకొ ఇచ్చుట “రామునిది అనునట్లుగా ఇచ్చుట” అని మన కర్థ మగుచున్నది. నన్నయభిప్రాయము గల కాశనములలో చాలవరకు ‘ఇచ్చుట’ సందర్భములోనే యీ ‘కు’ ప్రత్యయము వాడబడినది. “ఇకలేనికి ఇచ్చిన పన్నున”, “నాకు ఇచ్చిరి”, “వది వరికి ఇచ్చిరి”, “కార్తికేయునకు గుడి ఎత్తించె”, “అదిత్యభట్రానకి ఇచ్చిన నేల” మొ. “కొటి కుట” “ప్యామికి థక్తుడై”, “దీనికి వక్రయినచ్చువారు” ఇత్యాదిసందర్భములు కొన్ని లేకపోలేదు. కాని నన్నయ యనే కార్యములో దీనిని ప్రయోగించెను. ‘కు’ అనునది వానిది ‘అనునట్లు’ అనునర్థమున వచ్చిన దనుమాట మరచిపోబడినతరువాత, ‘కు’ వర్ణకముపై ‘అను’ ధాతువునుండే యేర్పడిన క్త్వార్థకరూపమును ‘అయి’ అనుదానిని అర్ధస్యక్తికై చేర్చుమొదలిడిరి. “అనఘ, మా మాను కేకుని వాకై కడంగి” (సభా. ౨-౩౮) = వా ప్రయోజనము అనునట్లుగా అయి = నాకొఱకు అయి, కడంగి.

ఈ ‘కు’ అర్థముననే కొఱకు, కొఱకయి అనునది కూడ కాలక్రమమున వాడుకలోనికి వచ్చినది. గుడకు ‘కు’ను త్రోసిరాజని, దానిని వృద్ధివిభక్తికి

త్రోసివేసి కై, కొఱకు అనునదే చతుర్థిప్రత్యయ ములుగా పరిగణింపబడు నీతి వచ్చినది. ‘అను’నుండి యేర్పడిన క్త్వార్థకరూపమేగాక, అన్నంతరూపమును ‘కా’ అనునదికూడ చేర్చబడినది. “వాకై = నాకు గా’.” తరతమభావమును దెలుపుటకు ‘కు’ కు ‘అంటె’ అనునది చేర్చబడినది. దానికి + అంటె = దానికంటె ఇది గొప్పది. ఇట్టి భావము లనేకములను నన్నయ ‘కు’ ప్రత్యయముమాత్రముచేతనే సూచించిన వాడు.

“బ్రహ్మకుం దపముచేసి” = బ్రహ్మ (తనకు) అను నట్లుగా - ప్రత్యేక మగునట్లుగా - అనగా బ్రహ్మ సుద్దేశించి. దీనినే ‘బ్రహ్మను గుఱించి - బ్రహ్మను గూర్చి’ అని చెప్పుటయు గలదు. లక్ష్యముగా జేసికొని. “నీ చెల్లవారికి నత్యున్న కుడవు” = చెల్లవారికంటె = చెల్ల వారికి + అంటె (అందరిలోపల - అందరిలోను).

యయానికి అలుగుట; పామ్యున కనుగ్రహించుట; నాకుం గరుజించుట; అక్కయనకు కోరించుట; నాకు వరించుట— ఈ సందర్భములలో నన్నయ ‘చతుర్థి - కు’ వర్ణకమును వాడుట ఈ కాలమున నించుక యాశ్చర్యమును కలిగింపకపోదు. కాని యిది “క్రంద ద్రుపాపాగ్రాహనాపాపాగ్రాహం యంప్రతి కోపః” అని పోడిని సూత్రించిన సంస్కృత భాషాసంప్రదాయమునందు నన్నయకు గల యాద రాతికేయమునలన గలిగినదే యనుటకు సందేహము లేదు. వానిపై కోపము, ఒకనిమీద దయ—అని సప్రమోదక క్త్యములను ప్రయోగించుటే తెలుగుసంప్రదాయము.

“ఎలకమీది కోపమున ని శ్లేర్పినట్లు” అని నన్నిచోడుడే ప్రయోగించినాడు.

“మదర్థం కన్యాం వృణీధ్యం” అను భాషా సంప్రదాయమునుబట్టియే “నాకు వరించుట” యను పలుకుబడియు నేర్పడినది. ఇట్లు నన్నపాద్యుడు కారక విషయమునగూడ సంస్కృతభాషామర్యాదను తెలుగు రచనలోనికి విశేషముగా తెచ్చినవాడైనాడు.

ఆ గ స్తు ప ది హే ను

[కథానిక]

శ్రీ సహజానందు

సభావేదికవద్ద భవజస్తంభం ఆకాశాన్ని అంటుతోంది. వేలమంది ప్రజలు శిఖరాగ్రంవైపు చూస్తున్నారు రెప్పలు వాలుకుండా.

గాలివిసుగుకు ఒక్కసారిగా జయ పతాకం ఎగిరింది. శతసహస్రజీవులు— పండితులు, పామరులు, నిరక్షరకుటుంబ జీవచ్ఛాప వేర్చుకున్నారు. ధనవంతులకు దర్శింపకుండా అక్షయమైన సంపద లభించింది.

స్వాతంత్ర్యం! జన్మభూమికిపునర్జన్మ!! జననముద్రంలో విజయోల్లాసం. జయ జయ ధ్వనాలు. ఆకాశమే జేగంటై మోగి, మార్గోగుతున్నట్టు, వృక్షే పెదవులు విప్పి జయఘోష చేస్తున్నట్టు!

రత్నఖచితసింహాసనాలపై రాజాధి రాజులకు పట్టాభిషేకం జరిగిన దృశ్యం కాదు. దేశమే సింహాసనం. ప్రజలది ఆ సింహాసనం. ప్రజలే పాలకులు.

కిరీట మొకనిపై, దాస్యముద్ర ఇంకొకనిపై... ఆ యుగం అస్తమించింది.

పతాకస్థాపన చేసిన నాయకుడు ప్రజల వైపు తిరిగాడు. జయధ్వనాలకు అతని కళ్ళు చెమ్మగిలినయ్. హృదయం స్పందించింది. గాత్రం గాఢదికమైంది. అతని కళ్ళముందెన్నో భయంకరదృశ్యాలు కదలి

పోతున్నయ్. విప్పిన గాయంలా ఉంది స్మృతిపథం! యుద్ధభూమికోలాహలం... తీవ్ర దైన్యం... ప్రాణార్పణ చేసిన పుణ్యజీవుల తపని స్మృతిపథంలో కళ్ళు తెరిచారు.

హతవీరుల సమాధిపై పుష్పవర్షం కురుస్తోంది. ఒకరితర్వాత ఒకరు పూల మాలలు విసుగుతున్నారు.. ఆహ్.. వారేరీ?

పండ్రెండేళ్ళవ్వడు తుపాకికి గుండె నిచ్చిన ఆ పసికందు... కన్నతల్లి ఎదీ? ఎక్కడ? ఇప్పటి పుత్రోత్సవాన్ని మించిన ఆహ్లాదం తల్లి కెవ్వడు సిద్ధిస్తుంది?

యావనంలో పతివియోగం పొందిన ఆ యువతు లెక్కడ? దాంపత్యాని కింత కంటే సాఫల్యం వేరేది? జీవితంయొక్క సంపూర్ణతను సిద్ధిపడేసికొన్నవారికి మృత్యువు లేదు. వారు చిరింజీవులు.

వయోధరంతో కుంగుతున్నా, అగ్ని గుండంలోకి దూకిన పెద్దలు నిత్యయావనులు! వీరిని దేశం మరువదు. ప్రజలు మరువరు. వీరే జాతికి అక్షరాభ్యాసం చేశారు.

—వేదికనుంచి వినబడుతున్న వీర గాథలకు ప్రజల హృదయాలు తల్లడిల్లినయ్.

లాతీల మధ్య, తుపాకుల ముందు, ఉరి తాళ్ళలో నిత్తురు గిక్కి, అకాలమానుష

మృత్యువుకు ఆహుతి యనారు అజ్ఞాతవీరు లనే కులు. కాని వారి సంకల్పం శృణానాగ్నిలో భస్మంకాలేదు. మరింత స్థిరమై, హింసాము ధాండు : రీవ్యవహరి, ప్రభువీతాన్నీ అధిరోహించి జయశ్రీధి పొందింది.

పీడనయొక్క నిష్ఫలత్వానికీ, మృత్యువు యొక్క అల్పత్వానికీ సమర్పణ కున్న ప్రాశస్త్యకీ ఇదే : దర్శనం!

సంకల్పమధ్య శుష్కించిన సంతతిలో ఈ అద్వితీయసాహస మెక్కడిది? ఈ సం కల్పశక్తి ఎక్కడిది? ఈ త్యాగతన్మయత ఎక్కడిది?

జననీ! గోడలు కూలి శిథిలమైంది ఇల్లు. దానమే ధర్మమైన బాతిచేతుల్లో ఇప్పుడు భీష్మాపత్ర ఘోషిస్తోంది. అడు గడుక్కి మృత్యువు అకాలంలో అగ్ని ద్వారాన్ని, నరకద్వారాన్ని తెలుస్తోంది. సర్వత్రా దైన్యం అలముకొన్నది. కాని... కాని... ఈ అభాగ్యభూమిలో త్యాగశక్తి నశించలేదు. ఈ త్యాగమే, ఈ పూర్ణాహుతే, వధ్యశిలలపై ప్రవింశేరక్తమే సంతపి! ఏ యుగాని కా యుగం ఒక మహాత్ముడుద్యవించి, తన త్యాగామృతంతో ఈ బాతికీ జీవం పోస్తున్నాడు.

బాల్య మనక, యౌవన మనక, వార్ధక్య మనక త్యాగాగ్నిలో తవులైన జీవులు...వీరిని బాతి ఎలా మఱువగలదు? ఏచీ ఈ దైన్యభూమిలో కాలిడకపోయినదో, దాస్యపు కాష్టాగ్ని ఎప్పటికీ చల్లారేది?

—ప్రజల కళ్ళవెంట అశ్రుధారలు ప్రవహించినయ్. 'మీరు మనుష్యులు...ఈ

చేశం మీది' అని రుజువుచేసిన వీరుల ఛాయలు శూన్యంలో విటిత్తున మెరిసినయ్.

వందలకు వందలు పూలమాలలు వీసిరారు.

స్వాతంత్ర్యోత్సవం ముగిసింది. జనులు గృహోన్ముఖు లయ్యారు. నాయకులు ప్రజల ఆశీస్సుల సందుకొని వెళ్ళిపోయారు. వేదికపై దీపాలు ఆరినయ్.

చీకటి దట్టమైంది. ప్రజల జైతెలు దూరాన్నుంచి స్పష్టస్పష్టంగా వినబడు తున్నయ్.

నిర్జనప్రదేశంలో ఒక మూలనుంచి ఎవ్వరో...గుంపు నభావేదికవైపు వెళ్తు న్నారు. వేదికపై బామ్మలూ, సామగ్రి తీసి సమకూర్చుతున్న కార్యనిర్వాహకుల్లో ఎవ్వరో యువకుడు ఆ గుంపుమీద టార్చి లైటు వేశాడు.

బెదిరి అక్కడే నిలబడిపోయారు— గుంపు. చినిగిన వేలికలు...వికలాంగులు; దుమ్ముకొట్టుకొన్న నిర్జీవముఖాలు.

రోడ్లవక్కన బజారుకుక్కలను గెంటి, వాటిస్థానే కాపురం చేస్తున్న జీవరాశి.

"ఇక వెళ్ళండి. ఇళ్ళకు వెళ్ళండి" అన్నాడు వేదికమీది యువకుడు.

ఆ గుంపు ధ్వజస్తంభంవైకి చూస్తు న్నారు. వికృతంగా 'జై' అని అఱచారు.

గుంపులోంచి శతవృద్ధు లిద్దరు మూడుకు వచ్చి, నలిగిన పూలమాలలను హతవీరుల సమాధిపై బెదురుతూ బెదురుతూ ఆన్పారు.

“ఇంక ఇళ్ళకు వెళ్ళండి” అన్నాడు వేదికమీది యువకుడు. అతని పరివారంలో ఒకడు ఓపక్కకు చూపించి, “అరిగో...అటు...అటు...ఇంకా వస్తున్నారు” అన్నాడు.

మరొక గుంపు ఆ పక్కనుంచి వస్తున్నారు. యువకుడు మళ్ళీ టార్పిలైటు వేశాడు. అవే చినుగులు. అదే దుమ్ము. అవే నిర్జీవముఖాలు...

వేదికమీద నున్న కార్యనిర్వాహకులు సామగ్రిని సమకూర్చుకొని గృహాన్యుయై బయలుదేరారు. ధ్వజస్తంభంచుట్టూ, హత వీరుల సమాధిచుట్టూ ‘మూగిన’ జనం శూన్యసభాస్థలివైపు చూస్తున్నారు—దాత కేసి విచ్చగాడు చూసినట్టు.

విన్న మహాపన్యాసాలు వాళ్ళ కర్ణం కాలేదు. గాథలు చెప్పిన వీరులను వారెరుగరు.

కాని ఏదో అవ్యక్త ఆశ...తమ జీవన వేదన ఇక ఉపశమిస్తుందని. ఈ చినుగులు, మురికి, అజ్ఞానం ఇక ఉండవని...ఏదో అస్పృశ్యమ. జరిగిన కోలాహలంలో వారేమీమో కలలు కన్నారు.

ఒక్క ఊణం...ఎందు విస్తరాకుల మధ్య చెారేగే ఆకలి యాతనను, చెత్త డబ్బాలపక్కన ఘూర్చిలే మరణవేదనను మఱచి, దుమ్ములోంచి తలలు వైకెత్తి, నక్షత్రాలకేసి చూశారు! తమ చీకటి అమావాస్య ఆకాశంలో వెన్నెల పొర్లి ప్రవహిస్తోంది. నక్షత్రాలు మిరుమిట్లు గొల్పుతూ ప్రకాశిస్తున్నయ్.

కొత్తగా వచ్చిన గుంపులో కొందరు మాసిన పూలమాలలను పుచ్చుకొని బెదురుతూ నుంచున్నారు.

ఇళ్లకు బయలుదేరిన కార్యనిర్వాహకుల్లో ఒక వృద్ధు ధ్వజస్తంభంవద్ద ఆగి, ఈ నోరులేని జనసమూహాన్ని చూశాడు. వీరి శుష్కహృదయాల్లో ఏ సంకల్పం స్పందిస్తోంది? వీరి అల్పమనస్సుల్లో ఏ ఆలోచన పక్వమౌతోంది? వీరి మూగగొంతుకల్లో ఏభాష రూపం పొందుతోంది? వీరి వికృత నేత్రాలు ఏ ఉపస్థుకై రెప్పలు వాల్చకుండా చూస్తున్నయ్?

వాళ్లవైపు ఓ అడుగువేసి, “పూలమాలలను ఆ సమాధిమీద పెట్టండి” అన్నాడు వృద్ధు.

జనసమూహం అతనికేసి చూశారు. అతని కళ్లు చెమ్మగిలినయ్.

గంటక్రితం కోలాహలం, చప్పట్లు, ఉపన్యాసాలు, నినాదాలు, శబ్దయంత్రాల ఘోష...ఇళ్లవైపు తిరిగిన కార్లనందడి... ఒక్కసారిగా అతనికి స్ఫురించినయ్. ఆ స్వాతంత్ర్యపూజ...శత్రువం...ఎంత సంతోషంతో జరిగింది?

తరువాత...దీపాం ఆరినయ్. శబ్దయంత్రాలు లేవు. కోలాహలం నిశ్శబ్దమైంది. మెల్లగా, బెదురుతూ బెదురుతూ చీకటి మూలలనుంచి వచ్చి, ఈ సంస్కార విహీనులు, శుశ్రావులు దుమ్ముగొట్టుకున్న పూలమాలలను హతవీరుల సమాధిపై పెట్టారు. వికృతంగా జయధ్వానాలు చేశారు.

ఆ శతవృద్ధుడు యిటుతో కంపించాడు.

“ఈ సూర్యోదయం మీకే! దేశపు అశ్రుధార మీరు...యుగాలనుంచి. ఇప్పుడే మీకు మానవజన్మ. ఇది మీ యుగం. ఈ స్వాతంత్ర్యం మీ ఐశ్వర్యం. ఇక మీరు యాచకులు కారు. యజమానులు. ఇందు కోసమే వందలు, వేలు ప్రాణదానం చేశారు. స్వాతంత్ర్యం మీ ఐశ్వర్యం” అన్నాడు.

అయోమయమైన దృష్టులతో జనం అతని మాటలను విన్నారు. అతని గ్రామంలోని గాడ్గదికకు, అతని కళ్లలోని అశ్రువులకు వారి హృదయాలు స్పందించినయ్. అతని ప్రబోధం, అతని మాటలు ఆకాశంలో తోక చుక్కల్లా, తటిత్తువలె దూసుకోపోయినయ్ — వారి మనస్సుల్లో. అతని భాష వారి

కర్ణం కాలేదు. కాని అతని మాటల్లో ఏదో పెలుగు ప్రసరిస్తున్నట్టు తోచింది.

వృద్ధుడు, కార్యనిర్వాహకులూ అక్కడ నుంచి పెళ్లిపోతున్నారు. వెనక్కు తిరిగి ఎవరో కేకవేశారు. “ఇంకా ఇక్కడ ఎందుకు? మీ ఇళ్లకు మీరు వెళ్లండి.”

జనం అక్కడనుంచి కదలలేదు. ఈ బహిరంగక్షణప్రదేశం... ఆశాభూమిని వారు ఓడిచిపెట్టలేదు. ఇళ్ళు? వాళ్ళకు? ఎక్కడ? ‘ధర సింహాసనమై, సభంబు గొడుగై..’ అహ్. వారికీ ఆ ఆరోక్ష దమ్ములోకి వెళ్లదలుచుకోలేదు. ముసలి మాటలు మధురసంగీతంలా, భజనగీతంలా వారి అంతరాళాల్లో ఝంకారం చేస్తున్నయ్.

కొంతసేపుక్రితం విన్న పాటలు, కీర్తనలు, ఉపన్యాసాలు, వీరగాథలు, జయ జయ ధ్యానాలు ఆలాపనగా వినబడుతున్నయ్.



కథాసాహిత్యము: పంతులుగారు

శ్రీ ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి

(గత సంచిక తరువాయి)

బురువుకు శిన్నచైనా గుజానికి పెద్దచైన మరో
రెండు నవలలు సత్యవతీచరిత్ర, సత్యసంతోషని.

సత్యవతీచరిత్రలో పంతులుగారు సుగుణదుర్గుణాలతో, సహచారదురాచారాలతో, మాధుర్యకటుత్యా లతో కూడి ఎంతో సహజంగా కనపడే ఒక ఆంధ్ర బ్రాహ్మణకుటుంబాన్ని చిత్రించారు. ఇంత చిన్న కథలో పంతులుగారు సృష్టించిన పాత్రలు నిండు జీవంతో కదలి ఏ మాధుర్యరగతిబ్రాహ్మణకుటుంబం చూచినా కొందరు నారాయణమూర్తులూ, కొందరు సత్యవతులూ, కొందరు గండ్రయశోదమ్మలూ గయ్యాళి సుందరమ్మలూ నిత్యం దర్శన మిస్తూఉంటారు.

ఇందులో చేసిన నాలుగురకాల దింపరుల సృష్టి గొప్ప కళాద్విబ్రాహ్మణకుటుంబానికి రమణీయ వ్యాఖ్యానమే కాకుండా కథాగమనానికి అమోఘంగా తోడుపడ్డవికూడా.

పంకజేశ్వరూ, సుందరమ్మ మొదటి జట్టు. ఇద్దరూ మూర్ఖులు. ఇద్దరూ స్వార్థపరులు. ఇద్దరూ దురహంకారులు.

రెండవ జట్టు—సత్యవతీ నారాయణమూర్తులు. ఆదర్శదింపరులు. కష్టసహనం, విజ్ఞానం, విశేషం, ఉపకారబుద్ధి, బంధుప్రీతి పుట్టుకతో వర్తనసాధ ముగా తెచ్చుకున్నవారు.

మూడవ జట్టు—మహాలక్ష్మి, రామస్వామి. మణిపూసా, మనిబొగ్గాదాంపత్యం. రామస్వామికి చదువు రాదు. లేని వ్యవసం లేదు. ఇంట తెదిరించుకు తినే రకం. మహాలక్ష్మి చిన్నచైనా సత్యవతి. ఆమె తిరుగులో నిగ్గుతేరింది.

నాల్గవ జట్టు—నూరమ్మ, సుబ్రహ్మణ్యము. నూరమ్మ పల్లెటూరి మోజుకు. కాపురానికి మగనిని పీడించడం బాగా తెలిసిన సహజవాంఛిత్యంతో వచ్చింది. సుబ్రహ్మణ్యం చేసే హితబోధ బూడిద పన్నీరు. గాడిదతలంటు.

ఈ కథను ఉపాధిగా తీసుకుని పంతులుగారు ఒక సాంపారికజ్ఞానవర్ణనాన్ని రాయారు చేశారు.

పురుటింటి అనాచారాలు, నాటు మంత్రసానుల జడ్డు, గయ్యాళి ఆత్మకార చేతికింద కాపరం, గ్రహణ కాలపు 'చాదస్తాలు', సహగమనపు కన్నీటికథలు, సీతచైత్యవ్యం, సోమకుందరంతో సంస్కారవివాహపు ఆశ, సంస్కారాభివేళిబీజాలు—ఇన్నిటినీ చాతు ర్యంతో వివరించి, రాము ఆదర్శంగా ఆశించిన ఒక బ్రాహ్మణకుటుంబాన్ని ఇందులో చూపించడానికి ప్రయత్నించారు. ఈ కథలో ఇంకో విశేషం ఏమి టంటే—సంభాషణలో సజీవమైన వ్యవహారభాష ఉపయోగించి కథను మనీంత జీవితానికి చేరువగా తెచ్చారు.

రెండవది సత్యసంతోషని.

పంతులుగారి కథనచాతుర్యం ఈ నవలలో మరీ చిత్రిం గా ఉంటుంది.

కథ ఏమీ లేదు.

మాణిక్యం ఏతేల్ల పిల్ల. ముత్తవత్తిదగ్గర అక్క ర్రమరాంబా, లేనూ ఉన్నాను. అక్కయ్య ఊల్లో లేదు. ఒకవాడు మాణిక్యం ముత్తవత్తి చూడకుండా మేడమీద గదిలోకి వెళ్లి అక్కయ్యలహారం దొంగ తనంగా తీసి వేసుకొని ఆటకు వెళ్లగా ఆటలో అది కునిగిపోయింది.

ఆ నిజం ఒప్పుకోదానికి మాణిక్యం భయపడి అడిగిన అబద్ధాలవల్ల కుటుంబంలో ఎంతరేపి చిత్ర ఖోభలు కలిగినవో, నిరపరాధులైన ఇంట్లోని దాసిలమీద ఆ సేవలూ ఎట్లా పడతాయో పంతులుగారు రమ్యంగా చిత్రించారు.

స్థూలదృష్టికి ఇది ఒక నవలవలె కాన్పించినా సూక్ష్మంగా పరిశీలిస్తే మాత్రం దీనిలో నేటి కథానికా లక్షణాలు చాలా కనిపిస్తాయి.

మాటగా ఒకే రంతువు పట్టుకొని ఏకాగ్రంగా పూలుగుచ్చినట్టు కథంతా ఒక్క ప్రధానాంశమీద ఆధారపడి ఒకే లక్ష్యంవైపు చరచర పరుగెత్తుతుంది.

కథ ఎక్కడ చదివినా ఒక్క అబద్ధం కమ్ము దానికి మాణిక్యం పడ్డ పొట్టూ, దానివంటి తలనని తలంపుగా పుట్టిన అపధానా ధ్వనిస్తూఉంటాయి.

ఈ కథ 'అబద్ధమాడరాదు'తో జేలు, గొల్ల పిల్లవాడు! అనే నీతిసూత్రంమీద పుట్టివా శుష్క పాకంలా కేలవంగా జారిపోక ఉదాత్తమే హృదయ స్పందకమైన చక్కని కథానికలా నడిచింది.

మాణిక్యం ముత్యాలహారం దొంగిలించింది మొదలు అడుగుడునూ లేదుగుతూ నిజం చెప్పబోతూ చెప్పలేక పెరుగుతూన్న పరిస్థితుల్లో ఊగిపోయే ఆ చిన్న మనస్సుతాద, చెల్లెలు రామికి వచ్చిన అపకీర్తికి మంచంపట్టిన కంటి వెంకడు సంగిలో పూచిక పుడ కలనంటి చేతులతో ముత్యాలహారం తన మంచంమీద పెడుకుతూ రాజభటుల్ని, దండనం ఊహించి పజే మరణజేదనా మిక్కిలి క్లిమంతంగా పంతులుగారు నిరూపించి దీన్ని ఒక గొప్పమనస్తత్వనిరూపకకథానిక (Psychological story)గా తీయబడేశారు. ఇది చదివినప్పుడు చిన్న పిల్లలకే గాదు, పెద్దవారికిగూడా అబద్ధం ఆడడానికి భయమేస్తుంది.

చంద్రమతీచరిత్ర, చమత్కారరత్నావళి, కురం శేష్యరవరచరిత్ర మొదలైన కథలు అన్యకథల ఆధారంతో ప్రసరిల్లినా వాటిలోపైతం పంతులుగారి దృక్పథ్యం, ఆచుపు బాతీయత స్ఫుటంగా కనబడతాయి.

చంద్రమతీచరిత్ర శేషలపురాణమారిక్యందకథ కోసమే ఉద్భవమైవా పది ప్రకరణాలవరకు పంతులు గారు చంద్రమతీగురువు విద్యాసాగరయాశంశో శ్రీ విద్యవిషయంలో తమ అభిప్రాయాల్ని కమ్మరించి తమలోని ఒక ఉత్తమోపాధ్యాయుణ్ణి ప్రదర్శించారు.

చంద్రమతీచరిత్రకుదీని "తమ రాజ్యమునం దంతటను బాలికాపాకకాలలు స్థాపించి శ్రీలక్ష్మణు సాధ్యమైనంతవరకు విద్యావతులనుగా జేసెను"అన్న నాక్యము చదివితే పంతులుగారి హృదయం శ్రీ విద్యాభివృద్ధికోసం ఎంత తపించిందో మన కర్థమవుతుంది. (1) Comedy of Errors, (2) Merchant of Venice అను షేక్స్పియరుకువి నాటకకళలను మనస్సులో ఉంచుకొని మొదటిదానికి చమత్కార రత్నావళి అనీ, రెండవదానికి కురంశేష్యరవరచరిత్ర అనీ పేర్లు పెట్టి హిందూహృదయానికి సహజంగా తగిలేలా రెండు కథలు వ్రాశారు పంతులుగారు.

మొదటికథలో కథాచమత్కారమును మాత్రమే చేకియులు చూచి అవలించవలె ననిగాక యోగిని వేషంలో ఉన్న చారుమతి పెద్దరసంతకుని భార్య సీతకు చేసిన ఉపచేకమును భారతీశ్రీలకందరికీ తాము చేయదలచి ఈ సంఘటనమును కథకు కొలికిపూసగా అమర్చి దీన్ని సప్రయోజనం చేశారు.

కురంశేష్యరచరిత్రలో అనలకథలోని శ్రైస్తవ యూదులకు బదులుగా హిందూ, జాథులను కల్పించడం పంతులుగారి ఉత్తమస్ఫూర్తికి తార్కాణం.

ఈ కథలోని నవముతి సూక్ష్మబుద్ధి, సమయ జ్ఞత హైందవశ్రీల కందరికీ అదర్శంగా ఎదుట నిలువలెనని పంతులుగారు కాంక్షించినట్టు కనపడుతుంది.

స్థానీపులకంగా శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారి కొన్ని ముఖ్యమైన కథలమీద మాత్రమే ఇప్పుడు ప్రస్తావించడం జరిగింది. కాని ఆయన రచించిన కథలు ఇంకా పదులమీద ఉన్నవి. ఆయన చేపట్టి అమోఘకృషి చేసిన అన్ని సాహిత్యకాఖ్యలూ నమగ్రపరికిలన చేసి బుద్ధిమంతులు ఎన్నో సమీక్షలు

చేసి వాటిలోని అపరాధములను ఆంధ్రప్రజల దృష్టికి తీసుకురావలసిన అవసరం ఎంతైనా ఉన్నది.

పంతులుగారి కథలు నిశితంగా చదివాక ఈ అభిప్రాయాలు కలుగుతాయి—

౧. పంతులుగారు గొప్ప కథకుడు. సందేహం లేదు.

౨. సాహిత్యం కేవలం కళ—అనే తత్వాన్ని చెందక సాహిత్యాన్ని విజ్ఞానానికి, విశ్లేషానికి కూడా పూర్తిగా వినియోగించి కృతకృత్యులైనారు.

౩. ప్రజలమధ్యకు నిరాశూటంగా పోవలసిన రచనల్లో 'మడితెనుగు' అప్రయోజకంగమక వివిధ సందర్భాలు, విశేషకల్పాలూ వాటి పాండిత్యం కుమ్మరించక సజీవాంధ్రవాణికి దగ్గరగా రానుకుపోయే ఒక కమ్మని తెనుగునచనరచనను సృష్టించి కావ్యతక్కిరి సంపాదించడమే కాకుండా సంభాషణలో అనవసరమైన చోట ఏమీ సందేహించక కుదనవర్ణనభావన ప్రయోగించి తమ ప్రగతిశీలాన్ని పలుచోట్ల వ్యక్త పరిచారు. ఇంతేకాక—సగ్గులు, యజమానుడు, అప నమ్మకం, శాస్త్రులు, వారాపుత్రులు మొదలైన మాటల విలువలు పూర్తిగా ఎరిగిఉండిన వాటిని స్వేచ్ఛగా ప్రయోగించి తమ వ్యవహారాధిపత్యాన్ని గూడా స్పష్టంచేచారు.

౪. పంతులుగారు నాస్తికులు కారు. పైగా మిక్కిలి దైవవిశ్వాసం గలవారు. అయితే—ఆంధ్ర శ్వాసవిశ్వాసాలమీద, మతం-చేపుడు పేరుమీదుగా జరిగే ఘోరాలమీద, పాపవాదశీలాన్ని చంచే సంప్రదాయాలు-శకునాలమీద ఆయన కన్న కదన కుతూహలం ఒక్కొక్కసారి ఆయన కళ్ళనాకలాన్ని బాధించినా ఆయన నొచ్చుకోరు.

౫. ఆంగ్లప్రభుత్వం, పాశ్చాత్యనాగరికత మన జాతికి చాలా మేలుచేసిన వని ఈయననమ్మకం. రాజా రామమోహనరాయలు మొదలైన దేశభక్తుడయ్యామన లంకా దీన్ని ఆహ్వానించారు. కారణం ఏమంటే— ఆంగ్లేయప్రభుత్వం వచ్చిన కొత్తరికంలో మన దేశపు మూఢాచారాలను, సుడివిశ్వాసాలను పారదోలడంలో చాలా సాహాయ్యం చేసింది. పాశ్చాత్యనాగరికత మన

చరిత్రమీద, సాహిత్యమీద, భావావగమీద అమో యమైన తన ప్రభావాన్ని సోకించి కొత్త వెలుగులు ప్రసరించింది. ఆ కాలానికి ఈ కొత్తమాపు మిక్కిలి అవసరమై కనపడ్డది. రాజకీయంగా ఇన్ని సంఘర్షణలు తలయెత్తిన ఆ కోణాల్లో ఇంతటి సవాళ్ళోకాన్ని ప్రసాదించిన పాశ్చాత్యప్రభుత్వ, నాగరికతలకు మన పెద్దలు స్వాగతంజరి పట్టినారు. ఈ దృష్టితోనే పంతులుగారు తమ కథల్లో పలుచోట్ల పాశ్చాత్యనాగ రికతన జ్ఞాపిస్తూ వచ్చారు.

మొత్తంమీద పంతులుగారు విషయంలో, విధానంలో బ్రహ్మాండమైన తిరుగుబాటు తెచ్చి వీరచన చేసినా మాడుకోట్ల ప్రజలను చూస్తూ 'వారికోసం' అన్నట్టు తమ కల్యాన్ని వినియోగించారు.

రవీంద్రసంగీతమనీ, కరత్యాసాత్యమనీ మన పాఠకులేకాల్లో ఒక్కొక్క కవికి, ఒక్కొక్క ప్రముఖ రచయితకు ఇచ్చే అర్హతనుబట్టి చూడగా మనం మన ఉత్తమరచయితలను గౌరవించడం బాగా సేర్వకో లేదని తెలుసువుతుంది. కేవలం వీరేశలింగసాహిత్య మని మనం చదివి గౌరవించి పూజచేయవలసినంత ప్రత్యేకత త్రి పంతులుగారి గ్రంథసంచయానికి ఉన్న దని మనం మొదట గ్రహించాలి.

పంతులుగారి అన్నికాఖల గ్రంథకలాపాన్నీ ఒకరాకిగా ఆంధ్రసాహిత్యనిధిలా ఒకచోట కూర్చి సాహిత్యాభిమాని విన ప్రతివాడూ జోనెడుపూలు దానిపై ఉంచి కృతజ్ఞతతో మోకరిస్తే పుణ్యదినం ఒకటి తెలుగువారికి కలుగుతుందా అనిపిస్తుంది.

త్రి పంతులుగారు రగిల్చిన భావవిప్లవం ఇప్పటికీ సర్వతోముఖంగా ప్రజ్వలిల్లి దానికి బదులుగా క్రమంగా చల్లారి పోవడమేకాకుండా పోయమైన పొగబండి సాహిత్యం, నీరసపరితాపరంపరా నేటి సార స్వతత్వితాన్ని వీడకలలా కలవరపెట్టడం విచారించ దగిన విషయం.

ఇప్పటికైనా ఆంధ్రజాతి కమ్మ తెరచి పంతులు గారివంటి ప్రజ్ఞావంతుల విశోదవిజ్ఞానపారస్వతాన్ని సమగ్రంగా చదివి తన అభివృద్ధికి దారి తెలుసు కుంటుందా? అనే ప్రశ్నతో ఈ వ్యాసం ముగిస్తాను.

ప్రతీకారము

[వీ కాంక్షిక]

శ్రీ చావలి సూర్యనారాయణమూర్తి

ప్రథమ దృశ్యము

[ప్రదేశము : అశోకుని ఆలోచనామందిరము.
ప్రదేశము : అశోకుడు ఆలోచనానిమగ్నుడై ఇటువంటి
పచారు చేయుచుండును.]

ప్రతీహరి (ప్రవేశించి) — మహారాజా లభ
జయము.

అశో — ఏమి సమాచారము ?

ప్రతీహరి — మహాత్ములు ఉపగ్రస్తులవారు
వేంచేసియున్నారు.

అశో — ఉపగ్రస్తు భిక్షువులా ?

ప్రతీ — చిత్తము.

అశో — సరే. ప్రవేశపెట్టుము.

ప్రతీ — దేవరయాజ్ఞ. (నిష్క్రమింప)

(అశోకుడు తిరిగి ఆలోచించుచు పచారు చేయు
చుండును. బాధభిక్షువు ఉపగ్రస్తుని ప్రవేశము.)

అశో — భిక్షుమహాత్ములకు సమస్కారము.

ఉప — కాంతి లభించుగాక !

అశో — ఈ యాసషము నలంకరింపుడు.

ఉప — మహారాజా ! నీవును జూర్పుండును.

(ఇరువురను ఆసీను లగుదురు)

ఉప — మహారాజా ! ఏదియో దీర్ఘముగా
నాలోచించుచున్నట్లున్నావు.

అశో — అవును మహాత్మా ! రాజ్యభారము
వహించువానికి నిశ్చింతత ఎప్పుడు ?

ఉప — అవును. నిజమే. ఏ మా విషయము ?

అశో — కలింగదేశము నా సార్వభౌమత్వ
మంగీకరించలేదు. నేడే యాత తిరిగివచ్చినాడు. దాని
విషయమై ఆలోచించుచున్నాను.

ఉప — పోనియ్యి. దానివలన నీ కేమి లోటు ?

అశో — మహాత్మా ! ఇది నా కవమానము
కాదా ?

ఉప — నీ కవమాన పెట్టు !

అశో — కలింగ, దక్షిణరాజ్యములుతప్ప సమస్త
భారతదేశమున కధీశ్వరుడైన నామాట మన్నించక
పోవుట నా కవమానము కాదా ?

ఉప — ఏ దా విషయము ?

అశో — నా సార్వభౌమత్వ మంగీకరింపక
పోవుటయే.

ఉప — కలింగదేశము స్వతంత్రమైనది. నీకు
లోబడియుండటం, యుద్ధకపోవుట దాని ఇష్టము.
అందు నీ కేమధికార మున్నది ?

అశో — అధికారము లేకపోయినను నే నీ తిర
స్కారము నెట్లు సహించియుండగలను ?

ఉప — సహించక మరేమి చేయుదువు ?

అశో — లేకే కలింగదేశముపై దండెత్తి దానిని
వశపఱచుకొందును. అప్పుడంగీకరించక తప్పనా ?

ఉప — యుద్ధము చేసియో ! ఈవిధముగా బలా
త్కారమున నంగీకరింపజేయుటవలన నేమి ప్రయో
జనము ?

అశో—వేటేమున్నది? నమస్తేభరతఖండమున కధీశ్వరుడ నగుటయే.

ఉప—ఎందు కీ సామ్రాజ్యతృప్తిలో బడి యుకాంతి నొందుట?

అశో—మహాత్మా! ఉత్తరమున హిందూదేశ నీమ రాజీహూతి వారాజ్యము వ్యాపించినది. అక్కడ నా యాధిపత్య మంగీకరింపబడినది. ఇక దేశములో నివే దైన ఈ రెండు రాజ్యములను జయించక నామన స్పృహ ఓప్పును? ఇది స్వతంత్రముగా నుండుట నా పరాక్రమమునకు, కీర్తి కళంకము కదా!

ఉప—మహారాజా! రాజ్యము, కీర్తి ఇ నన్నియు వట్టి భ్రమ. ఇందు గుఱు మేమి?

అశో—అశేష భారతమహీతలమునకు పాఠ్య శ్రామముడ నగుటకన్న నేఱు గుఱు మేమి కలరు మహాత్మా?

ఉప—అది కాదు. ఈ గుఱు మనిత్యము. ఇది దుఃఖరహితమైనదికూడ గాదు. కాశ్యపగుఱును పొంద గోరము. ఉన్నదానితో తృప్తిపొంది ప్రజలను కన్న తండ్రివలె పాలించి ఇహపరలోకములను చూడ గొనుము. హింస వలదు.

అశో—తమవంటి మనోనిగ్రహము మావంటి వారి కెక్కడ లభించును? ఏమా! ఈ యువదేశము నాతల కప్పట లేదు. కలింగదేశమును జయించి దాని తిరస్కారమునకు తగిన ప్రతీకారము చేయవలయును.

ఉప—మహారాజా! బాగ్రత్తగ నాలోచిం చుము. తుద కీ ప్రతీకార మెట్లు పరిణమించునో!

అశో—ఏమైనను సరియే. ఇంక చిన్న దేశము నకు భయపడుదురా?

ఉప—ఇది నీ దృఢనిశ్చయమేనా?

అశో—అవును మహాత్మా! తిరస్కారమును తమింపుడు.

ఉప—అది నేఱుగ వర్ధించరలయునా? తమయే మా సర్వస్వము. సరే. నేను పోయినవైదను.

అశో—చిత్తము.

ఉప—(లేచి) బుద్ధుం కిరణం గచ్ఛామి. (పోవును)

అశో—ఇక కలింగరాజ్యము నా భుజపరాక్ర మమును చవిచూచునుగాక. ఎవ రక్కడ?

ప్రతీహారి—మహారాజులకు జయము.

అశో—మంత్రి సేవావరలను చూడవలయును.

ప్రతీహారి—దేవరయాజ్ఞ. (నిష్క్రమింప)

(చారుమిత్రప్రవేశము)

చారు—మహారాజా! అభివాదములు.

అశో—ఓహూ! చారుమిత్రా! ఏమి విశేషము?

చారు—మహాప్రభూ! మహారాణి వచ్చు చున్నారు.

అశో—సరే.

(తివ్యరక్షితప్రవేశము)

తివ్య—నాథా!

అశో—దేవీ!

తివ్య—ఏమిది? నే డింక దీర్ఘముగా నాలో చించుచున్నారు?

అశో—తివ్య! అవును. రేపు కలింగదేశముపై యుద్ధమున కేగవలయును.

చారు., తివ్య—ఏమి? కలింగదేశముపై యుద్ధమా?

అశో—అవును. రేపే ప్రయాణము.

తివ్య—కారణము?

అశో—జయేచ్ఛయే. వేటేమున్నది?

తివ్య—ఇంక తొందరగ నే ప్రయాణమా?

అశో—వ్యవధి లేదు.

తివ్య—నేనును యుద్ధక్షేత్రమునకు రా వచ్చునా?

అశో—నీ వెందుకు?

తివ్య—ఏమియు లేదు. యుద్ధము చూచుటకు.

అశో—రావచ్చునుకాని అక్కడ ఉండట చాల కష్టము. ఇక్కడి విశోదము లుండవు. ఎప్పుడును యుద్ధవార్తలే వివశచ్చుచుండును.

తిష్య—విశోదమున శిమి? చారుమిత్రమాడ
ఉండునుగా! కొంత కాలక్షేపము జరుగును.

అశో—సత. నీ ఇష్టము. ఇక నీ వంతాపురమునకు
పొమ్మ. మంత్రిసేనాపతులతో రహస్యముగా కొన్ని
విషయములు చర్చించవలయును.

తిష్య—నుంచిది. (చారుమిత్రతో నిష్క్రమింపగా)
(అశోకుడు పచారుచేయుచుండును)

రెండవ దృశ్యము

[ప్రవేశము: తిష్యరక్షిత, చారుమిత్ర. మహా
రాణి కిరీటము.]

తిష్య—చారుమిత్ర!

చారు—మహారాణి!

తిష్య—వీడి, ఒకసారి శ్రవణానందముగ
పొందుచు నయనానందముగ నృత్యముచేయుము.

చారు—(ఆశ్చర్యముతో) నృత్యమా?

తిష్య—అవును. ఏమిది, ఆశ్చర్యపడు
చున్నావు?

చారు—ఇది యుద్ధక్షేత్రముగా!

తిష్య—అయిన?

చారు—యౌధధూమిని నృత్య సంగీతములు
జరుగరాదని అశోకసార్వభౌముల యాజ్ఞ గదా?

తిష్య—అఁ, వాని శేమి? భయము లేదులే. మహా
రాజులు నాయుం దెంత గాననరసాలై యున్నారో
నీ జెలుగవా? వా రెల్లప్పుడు నా సంతోషముకే
కోరుచుండురు.

చారు—సామ్రాజ్య! ఆక్షిప్తంఘనము చేసిన
వారికి కఠినదండన విధింపబడును. ప్రాణములు దక్కుట
సంకోయాస్పదము.

తిష్య—తిష్యరక్షిత యుండగా నీ కా భయ
పెందుకు? ఊ, ప్రారంభించు.

చారు—మహారాణియాజ్ఞ! (కాళ్ళకు గట్టెలు
కట్టుకొనును.)

(అశోకుడు ప్రవేశించి)

అశో—వీడి, గట్టెల చప్పుదా? చారుమిత్ర!
(కొంచెము కొపముతో)

తిష్య—నాథా!

అశో—పాదములతో గట్టెల నలంకరించు
చున్నా పెండులకు? నృత్యమునకా?

చారు—(నిశ్శబ్దము)

అశో—మాట్లాడవేమి? నృత్యమునకేనా గట్టె
కట్టుచున్నావు?

తిష్య—చే, భయపడెదవేల? నాథా!
అవును, నృత్యమునకే, దీని కింత కొప పెండులకు?

అశో—చే! యుద్ధరియముల జెలుగవా?

తిష్య—వీచవి?

అశో—కొమినీనృత్యసంగీతములు సమకథూమి
యందు త్యాజ్యములు. వాటి గాలి సోకేవా యుద్ధ
మందు విజయము కున్న.

తిష్య—ఎఱుగకేమి? కాని.....

అశో—కాని,...

తిష్య—కాని ఇంతమాత్రమునకే యపజయము
కల్గునా? అపూర్వపుడు మనోవిశోదమున కివిశూచ
ఆనందరసే కదా!

అశో—అట్లు కాదు. తిష్య! యుద్ధమం దిట్టి
విశోదములకు తావు లేదు. చారుమిత్ర! నా యాజ్ఞ
నల్లంఘించుచుండులకు వీరు మరణదండన తప్పదు.

చారు—(కంపితస్వరమున పెల్లగా) మరణ
దండనయా!

తిష్య—మహారాజా! ఆగ్రహింపకుడు. ఇందు,
పాప, మా పెతోష మేమియు లేదు.

అశో—మఱి?

తిష్య—అమెను నృత్యముచేయుచున్నది శేను.
ఆ బాధ్యత నాది.

అశో—(ఆమాటలు వినిపించుకొనక) చారు
మిత్ర, నీవు పాలుపోసిపెంచిన పాముచంద మైతివి.
ఏదిధముగ నైనను మహారాణిని, తద్వారా నన్నును

యందలిముఖులను తేనె స్వదేశమును రక్షింపజూచుచున్నావు. ఏమి నీ మోసము! ఇంతకాలమునుండి నీవు చూపిన భక్తి కల్గియున్నావా?

చారు—మహారాజా! మన్నింపుడు.

అశో—భీ! దుష్టురాజా! నిర్గుణక ఇంకను నోరెత్తి మాట్లాడుచున్నావా? నీకు మరణదండన తప్పదు!

తిమ్మ—మహారాజా! ఇది చాల అన్యాయము.

అశో—ఏమి?

తిమ్మ—అవును. సేరమునకు చాన్యూరాలను నేను, ఆమె కాదు. నిష్కర్ణముగా కల్లకపటము లెఱుగని యామెను తూలనాడి మరణదండన విధించుట న్యాయముకాదు.

అశో—దేవీ! ఈమెను రక్షింపజూడకుము. ఇది ప్రక్కలోని బల్లెమువంటిది.

తిమ్మ—రక్షించుట కొఱకు గాదు. నిజమదియే.

అశో—ఏమి? నిజముగ నీవేనా నా యాజ్ఞను ఛిక్కరింప ప్రాత్నహించినది?

తిమ్మ—తమ యాజ్ఞాతిరస్కారమునకు గాదు.

అశో—మఱి?

తిమ్మ—కేవలము మనోవిరోధముకొఱకు.

అశో—మనోవిరోధమునకా!

తిమ్మ—అవును.

అశో—యద్ధతేత్రమందు మనోవిరోధమా?

తిమ్మ—నాథా, యద్ధతేరీనినాదములు, పైని కుల హాహాకారములు, మరణవార్తలు వినివినిన నా చెవులు చిల్లులుపడిపోయినవి. సంగీతశ్రవణము, సృత్య దర్శనమువలన ఆ బాధ కొంత యువశమించునని సృత్యము చేయుచుంటిని. ఈ కలింగయద్ధము మొదలు పెట్టి ఎన్నోదినము లైనది. చివర కల్లు పరిణమించునో!

అశో—ఏమైనను ఈ కలింగ జాతిని విశ్వసించుట తగదు. ఈ దేశమును జయించి ఈ జాతిని

పాదాక్రంతి మొనర్చుకొనినగాని నాకు కాంతి లేదు, చారుమిత్ర! నీ ప్రాణములను రక్షించితిని. శేటినుండి నీవు నాకంట బడరాదు. పాము.

చారు—(మెల్లగా పోవును.)

తిమ్మ—ఒక శ్రవణముతోమలహృదయమును నిద్రియగా నులినులి చేయుచున్నారే. ఇది తగదు. పాపము, మన్నింపుడు.

అశో—మన్నించుటా?

తిమ్మ—అవును. ఆమె నిర్దోషిగా!

అశో—అశోకుని నోటినుండి బడలిన మాటకు తిరుగులేదు. నీయందలి గౌరవముచేతనే యామెప్రాణములను రక్షించితిని.

తిమ్మ—చిన్న తనమునుండియు ను న యొద్ద పెరిగి పెద్దదైనది.

అశో—అయిన నేమి చేయుచుందువు?

తిమ్మ—ఆమెను దండింపవల దందును.

అశో—ఆ దమ్మటికిని జరుగదు, ఏమియు వెఱుగని నంగనాచివలె నటించుచు ఇక్కడి రహస్యము లన్నియు తన దేశభేషమునకై మన శత్రువుల కెఱిగించుచున్నది. తేనియెడల 'ఉక్' అని యూడితేయదగిన యీ రాజ్యమును జయించుట కింతకాల మెందుకు? నా కింత సైన్యవృద్ధి మెందుకు కలుగును?

తిమ్మ—నాథా, చారుమిత్ర నిట్లనుమానించుట శుద్ధఅన్యాయము. ఆమె స్వామిభక్తిపరాయణతను శంకించుట తగదు.

అశో—తిమ్మ, నీవు వట్టి అనాయకురాలవు.

తిమ్మ—ఎందుచేత?

అశో—ఈ నక్కజిత్తులు నీ కింకను తెలియవు. తన మాతృదేశముపై ఇంతటి ఘోరవిపత్తు వచ్చిన దని చారుమిత్ర ఎంత హృదయావేదన నందుచున్నదో, దానిని తప్పించుటకై ఎన్ని పన్నాగములు పన్నుచున్నదో నేను విత్యమును గమనించుచునే యున్నాను.

తిమ్మ—బాత్మభిమానము, నే కాభిమానము ఉంపవచ్చును. అందు తప్పేమి?

అశో—అది యున్నవాడు పరమాతికల్యాణము కోరుట ఆసంభవము.

తిష్య—పోనిండు. మీకుమాత్ర మింత పట్టుదల ఏల? ఈ చిన్న దేశమును స్వతంత్రముగ నుండనియ రాదా? దీని ముగడవలన మన సామ్రాజ్యమునకు హాని కలుగు నను భయ మేమియు లేదుగదా!

అశో—దేవీ, అట్లు కాదు. ఇంత వికార సామ్రాజ్యములో ఒక చిన్న స్వతంత్రరాజ్యము నుండ నిచ్చినయెడల మున్యుం దెట్టి ప్రమాదము కలుగునో ఎవరు చెప్పగలరు? ఇప్పుడు గోటితో చీల్చగలుగునది అప్పుడు గొడ్డట చీల్చవలసినప్పుడు. పూనికతో దీనిని గూడ జయించితివా భారతవర్షమున కేకచ్ఛత్రాధిపతి వగుదును.

తిష్య—ఎందు కింత సామ్రాజ్యత్పిష్ట? ఉన్న దానితో తృప్తిపడియుండగూడదా?

అశో—తృప్తియా? తృప్తి యనునది రాజ నీతిలో లేదు.

తిష్య—దీనికై వ్యర్థముగ నంత సరపాత్యయా?

అశో—తిష్య, పారబడుచున్నావు.

తిష్య—అ దెట్లు?

అశో—ఇది నా సామ్రాజ్యత్పిష్ట కాదు.

తిష్య—మఱి మృగత్పిష్టయేనా?

అశో—ఓహో! ఇంత పిన్నవయసున నేదాం తిము ఎట్లవడినది?

తిష్య—నిజ మంటే కదా!

అశో—ఇది భారతజాతిశ్రేయమునకై తల పెట్టినది. జాతిని ఏర్పకంతమైనప్పి దేశమును బలవత్తర మొనర్చుటయే నా యుద్దేశ్యము.

తిష్య—అయిన ఇంకను ఈ యుద్ధ మెంత కాలము?

అశో—నేటితో జయమో, ఆపజయమో లేల వలయును.

(నైనికుడు ప్రవేశించును)

నైని—సార్యభౌములకు జయము!

అశో—(హంబోషముతో) అదిగో! జయ వార్త వచ్చినది.

నైని—ప్రభూ!

అశో—ఇదిగో, ఈ ముత్యాలహారము బహు మాన మిచ్చుచున్నాను. తీసుకో.

నైని—మహారాజా! మహాప్రసాదము.

తిష్య—ఇంకను ఏదో చెప్పదలచుచున్నట్లున్నాను.

అశో—మఱిమి సమాచారము?

నైని—మహారాజా! ఒక స్త్రీ చనిపోయిన తన పుత్రు నెత్తికొని దుఃఖించుచు సార్యభౌముల దర్శనార్థమై వేచియున్నది.

తిష్య—స్త్రీయా! మృతబాలకు నెత్తికొనియా?

నైని—చిత్రియ మహారాణీ!

తిష్య—అయ్యో! పాపము!

అశో—సరే. ప్రవేశపెట్టుము.

నైని—దేశరయాభ్యు.

తిష్య—పాప మామె కంట విపత్తు వాటిల్లి నదో!

(కొంతసేపు నిశ్శబ్దము)

(మృతబాలకు నెత్తికొని దుఃఖించుచు స్త్రీ ప్రవేశము.)

తిష్య—చెల్లీ! ఎవరమ్మా నీవు?

స్త్రీ—అమ్మా! ఎవరె నైన నేమి?

అశో—నీకు కలిగిన కష్ట మేమి?

స్త్రీ—మహారాజా! కనబడుట లేదా?

తిష్య—ఈబాలకు దెట్లు మృతివందను?

స్త్రీ—తిమ ప్రభావముననే.

అశో—అదేమి అట్లుచున్నావు?

స్త్రీ—మఱిమనమందువు మహారాజా?

అశో—నీ పుత్రమరణమునకు మే పెట్టు కారకులము?

స్త్రీ—మీరు కాకపోయిన మీ నైనికులు.

అశో—నైనికులా?

స్త్రీ—అవును.

అశో—నారీ! నీబాలునితో పనియేమి!

స్త్రీ—నా బాలునితోనే కాదు. పట్టణముందలి బాలురందఱతోను పని కలిగినది.

అశో—ఏమి పని?

స్త్రీ—ప్రత్యక్షముగా మాచుటలేదా మహారాజా?

తిష్య—బాలుర నందఱును సంహరించివారా?

స్త్రీ—వేఱుగ చెప్పవలయునా మహారాజీ?

తిష్య—ఏమిది వాదా?

అశో—ఏమో! ఏమియు తెలియకున్నది.

స్త్రీ—అవును. ఎట్లు తెలియును? విజయోద్ధాత మావరించినవానికి యుక్తాయుక్తము లెట్లు తెలియును?

అశో—అమ్మా! మాటలతో నా హృదయమున చంపక సంగ వేమియో తెలియకెప్పుడు.

తిష్య—అవును చెల్లీ! మహారాజాన! విషయ మేమియు తెలియదు.

స్త్రీ—మహారాజా! తెలియదా? లేక ఏమియు తెలుగనివానివలె నటించుచున్నావా?

అశో—నిజముగా తెలియదమ్మా.

తిష్య—నీధర్త ఎవరు?

స్త్రీ—(దుఃఖించుచు) నాధర్త యొక పైనికుడు.

అశో—అత డెక్కడ?

స్త్రీ—పిరస్వర్గమున.

తిష్య—అయ్యో!

స్త్రీ—అమ్మా, నేనే కాదు. నానంటి స్త్రీ లెండలో దేశమున రక్షించుటకు తమ పతులచే రక్తదానము చేయించిరి.

అశో—అది సరే. తరువాత?

స్త్రీ—తరువాత నే మున్నది? మానంటి యనాథలతో నిండిన దేశమున నుండఁబాల్క జయలక్ష్మియు మిమ్ము వరించినది.

తిష్య—అట్లుపైత?

స్త్రీ—అశోకుని కృపాగము అన్నెపున్నెము లెఱుగని, పూర్తిగ కన్నులైనను తెలువని ఈ పని కందులను, ఒకవంక ధర్మమరణమువలనను, మఱొకవంక పరాజయమునను దుఃఖించుచున్న స్త్రీలను వెదకినది.

అశో—అమ్మా! అట్టి నీచకర్మ మొనరించు నంతటి నీచుడను కాను.

స్త్రీ—కానియో నీ పాపగ్రాజ్యత్వస్థు ఎట్లు చల్లారును? 'యథా రాజా తథా ప్రజాః' అయ్యో! వలదు వలదని పాదములబడి ప్రార్థించినను నీ పైని కులు యనుకింకరులవలె మైబడి హింసించినారే! గృహములు కార్పియు, శిశువులను స్త్రీలను చంపించియు సంపాదించిన జయము మంగళకరమా? వేలాది పైనికులను జంపి సంపాదించిన జయము చాలదా?

అశో—అమ్మా, దుఃఖింపకుము. దీనికి తగిన చర్య తీసికొందును. ఇది నా యాజ్ఞ లేకయే జరిగిన పని.

స్త్రీ—ఏమి చేసిన నేమి? నా కుమారుడుకూడ నాకు కలవై పోయినాడు.

తిష్య—చెల్లీ, దురదృష్టము. నీ దుఃఖము నా హృదయమును గూడ కలచివేయుచున్నది!

అశో—ఎవ రక్కడ?

పైని—మహారాజావకు జయము.

అశో—నీవు వెంటనే పోయి పట్టణములో జరుగుచున్న శిశువధ నాపనుని నాయాజ్ఞ తెలిపి, ఆ ప్రారకృత్య మాచరించుచున్న పైనికుల నందఱును తెచ్చి నాపనుక్షుమన ప్రవేశపెట్టుము.

పైని—చిత్తము.

మూడవ దృశ్యము

[నిశీభము. ఇరువురు పైనికులు నిశితకరవాలములు చేతబుచ్చుకొని అశోకుని శిరముచెంతకు వచ్చుచుందురు.]

మొ. పైని—అబ్బ! ఎంత పిశాచకృత్యము!

రెం. పైని—కాక మఱి యేమి?

మొ. సైని—జయముందియు కనిపిరక శివునధ
చేయుచినాడు.

రెం. సైని—కాని ఇది యశోకుని పని యని
తోచదు. వాని యజ్ఞ లేకయే వాని సైనికు లట్లు
కానించియుండురు.

మొ. సైని—ఏమైనను వాని బాధ్యత యతనిదే
కదా?

రెం. సైని—తప్పక. మఱింకెవరి దగును?

మొ. సైని—నా క ని దీ ర ఒక్క ప్రేటులో
వాని తల నఱికి తేయుదును.

రెం. సైని—అవు నదియే తగిన కాస్త్ర. కలింగ
జాతికి కలిగిన ఈ యవమానము భరింపరానిది.

మొ. సైని—ఉహ! మెల్లగా మాట్లాడుము.
వేరములను సమీపించుచున్నాము.

రెం. సైని—అర్ధరాత్రి యైనది.

మొ. సైని—అందఱును జయోత్సాహములో
మైముఱచి నిద్రించుచున్నారు.

రెం. సైని—ఇదియే తగిన సమయము.

మొ. సైని—నడువుము. తొం ద ర గా పని
ముగించుకొని పోదము.

రెం. సైని—లేనిచో పట్టుపడుదుము.

ఒక స్త్రీ—ఎవ రది?

.....

స్త్రీ—ఎవరు? మాట్లాడరేమి?

మొ. సైని—(మెల్లగా) స్త్రీవర నున్నది.

రెం. సైని—అవును. (సమీపించి) వోరత్తకు.
లేనిచో ప్రాణములు దక్కవు.

మొ. సైని—మహారాజాధిర మెక్కడ?

స్త్రీ—ఏమి, మహారాజాధిరమా?

మొ. సైని—అవును.

స్త్రీ—ఈ ఖడ్గము లెందుకు?

మొ. సైని—కలింగజాతికి ఆశోకుడు కానిం
చిన పరాభవమునకు ప్రతీకార మొనర్చుటకు.

స్త్రీ—అర్ధరాత్రి మహారాజును వధింప వచ్చి
రిరా? అది మీ కన్నటికిని సాధ్యము కాదు.

రెం. సైని—సాధ్య మునశో, కాదో ఇప్పుడే
చూచెదవు.

స్త్రీ—దురాత్ములారా! యుద్ధములో జయించ
లేక నికాసమయమున దొంగచాటుగా కుక్కలవలె ప్రవే
శించి ఈ నీచకృత్యమునకై పాల్పడుటయేనా మీ
పారుషము! ఛీ! కలింగజాతికి కూడ తీరని కళంక
మాపాదించినారు! నన్ను చంపిగాని మీరు ముందునకు
పోవాలరు!

రెం. సైని—అ రెంత పని? కాచుకొనుము.

(కొంతసేపు పోరాటము)

(ఒక దామెహ్మదయుములో కత్తితో పాడుచును)

స్త్రీ—హా దురాత్ములారా! (తిగ్గటగా)
సైనికులారా! లెండు. మహారాజును రక్షింపుడు.

కొందఱు సైని—ఏమి! చారుమిత్రా!

చారు—(మెల్లగా) అవును. మహారాజును
హత్యచేయుటకు ఇరువురు దుష్టులు వచ్చిరి. వారితో
పోరాడి తరిమివేసితిని. నాజన్మ ధన్యమైనది.

సైని—తీరుగో! మహారాజులు దయచేయు
చున్నారు.

ఆశో—ఏమి యీ కలకలము? ఆ! చారు
మిత్రా! ఎవ రీమొను పొడిచినది?

సైని—మహారాజా! ప్రభువుల ప్రాణము
భార్యము ఈమె తన ప్రాణముల నడ్డినది!

చారు—(హింసస్వరమున) మహాప్రభూ! నా
జీవితము నిష్కలంక మైనదా?

ఆశో—అయ్యో! చారుమిత్రా! నీ స్వామి
భక్తిని గ్రహించలేక ని న్ననేకవిధముల తూలనాడితిని.
నా పాపమున కిక నిష్క్రూతి లేదు. నా జయము వృథా
యైనది.

సైని—ప్రభూ! మహారాజీ.

రిన్ద్ర—నాథా! ఏమిది? ఆ. చారుమిత్రా!
ఏ మిట్లున్నది?

అశో—అవును. నన్ను పాత్యచేయుటకై వచ్చిన దుండగింద్రును పాతమార్పుటకై తన యనువులు బలియిచ్చినది. నా కొక గొప్ప పాతము నేర్పినది.

దారు—మహాప్రభూ! మహారాజీ! నెలవు.

ఇద్దఱు సైనికులు—మహారాజా! మహారాజా!

ఇరుగో శత్రుసైనికులు పట్టుబడిరి.

అశో—వారిని వదలివేయుదు.

సైని—శత్రుసైనికులు ప్రభూ! వీరిని....

అశో—అవును. వదలివేయుదు.

సైని—చిత్తము. పాం దావలకు.

అశో—ఈ శనమును మంచిగంధపు చెక్కలతో దహన మొనర్చి మందరమైన సమాధి నిర్మింపుడు.

నా లు గ వ ద్య క్య ము

[అశోకుని శిరము]

ఉపసభుడు—మహారాజా, మొదటినుండియు నేను చెప్పుచునేయున్నాను. కాని నీవు సామ్రాజ్య వ్యామోహమునబడి....

అశో—నిజమే మహాత్మా! సామ్రాజ్య వ్యామోహము నాకన్నలు కప్పించినది. నా వివేక మును హరించినది.

ఉప—దానివలన యుక్తాయుక్త విచక్షణ జ్ఞానముకూడ నశించినది.

అశో—అవును. ఈ వ్యామోహమున బడి నిష్కళంకమున చారుమిత్రస్వామిభక్తిని శంకించితిని. తలచినంతనే హృదయము కంపించు భయంకరహింస చేసితిని.

ఉప—అశోకమహారాజా! ఇప్పుడైనను మించి నది లేదు. సామ్రాజ్యతృప్తి విడవాడి సార్థకనాను ధేయుడవు కమ్ము. బుద్ధధగవానుడు చూసిన మార్గమున బోయి నీవు తరించి నీప్రజలను తరింపజేయుము. అహింసయే పరమధర్మముగా నెంచి కాంతితో రాజ్య పాలనము చేయుము.

అశో—మహాత్మా! ఉపసభా! తమ యాజ్ఞ శిరపావహించి నేటినుండియే—ఈ తుగమునుండియే అహింసాదీక్ష నవలంబించుచున్నాను. సంపారపాగర మును తరింపజేయు వాద్యధర్మమును చేక మెల్లడల వ్యాపింపజేయుదును. బుద్ధిం శరణం గచ్ఛామి.

ఉప—తథాస్తు. చేకచరిత్రలో నీ నానుము సువర్ణాక్షరములతో లిఖింపబడును.



ప్రాచీన ఖగోళము

౪. గ్రహములు

శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రి

బుద్ధులలో శుక్రబృహస్పతు లు వ్నారు.

అంటే శుక్ర-మంగళ-పథములు గ్రహార్థకములుగా తానిపించును. 1. తైత్తిరీయసంహితయందలి గ్రహశబ్దమునకు యజ్ఞపాత్ర మని యర్థము 2. వితరణ, శతపథబ్రాహ్మణములందలి గ్రహశబ్దమునకు సోమరసమును గ్రహించు పాత్ర మని అర్థము.

వితరణబ్రాహ్మణమున సోమపాత్రలు తొమ్మిది, గ్రహములును తొమ్మిది. సోమరసమును గ్రహించును గాన గ్రహ మనగా సోమ-పానపాత్ర.

సూర్యులయెడల గ్రహశబ్దము ప్రసిద్ధము. సూర్యులు గ్రహము లనబడుటకు దేనిని గ్రహించురు? గతి నని ఖగోళశాస్త్రము, మన భాగ్యము నని ఫలశ్రోతిమము చెప్పును 4.

గ్రహశబ్దమునకు గ్రహణ మనియు అర్థము కలదు. 'భానోరో గ్రహే', 'సకలగ్రహే' అని సూర్యసిద్ధాంతము. సూర్యగ్రహణమనగా సూర్యు వాక్రమించుట. ఎవ రాక్రమించురు? రాహువు. కావున రాహువు గ్రహము.

అన్ని మన్వంతరములందును అందరు దేవతలును సూర్యగ్రహనక్షత్రములను ఆశ్రయించుకొని యుందురని పురాణములు చెప్పును. చంద్రసూర్యులు గ్రహములు. పుణ్యపురుషులకు నక్షత్రములనలెనే దేవతల కీ సూర్యచంద్రులు గృహములు. ఈ గృహములే గ్రహములు అని వేదపురాణములు 5. ఇచట గ్రహములకు, గ్రహరూపులగు దేవతలకును ఏకత్వము గమనింప దగినది.

చంద్రుడు, సూర్యుడు మొదలగు లేజుపిండముల నుద్దేశించి యజ్ఞములందు వేరువేరు పాత్రలకు వాడుక కలదు. కాలక్రమమున ఆ వేరులే లేజుపిండములకు వాడుక యాయెనని కొందర మతియు. వీరు వేదకాలమున గ్రహజ్ఞానము లేదని అందురు. కాని ఇది విరుద్ధము. ఉద్దేశనిధేయములను ఇంత తలక్రిందులుగా చూచుట అసంభావ్యము.

పూర్వకాలమునందు సూర్య చంద్రులకంటె వేరగు గ్రహములకు తారలనియు, నక్షత్రము లనియు పేరుంపవచ్చును. గ్రహము అను పేరు వానికి లేక

1. 3-32-2; ౧౦-౪౬-౪.

2. గ్రహశబ్దమునకు మొదటి యర్థము అచ్చాదక మను మూకుడుగాని పాత్ర కాదని మార్తీకహాగ్. కాని పాత్రగ్రహార్థయవాచకముగా బ్రాహ్మణములందు పలుతావుల గ్రహపదప్రయోగము కలదు. అచ్చాద్యాచ్చాదకములకు గొంటికిని గ్రహపదము వాచకమే. రాహువు అచ్చాదకము. అది గ్రహము. సూర్యుడు అచ్చాద్యుడు. అతడును గ్రహమే.

3. 3-౧.

4. 'గృహ్లాతి గతివిశేషిక, యద్యా గృహ్లాతి ఫలచాత్మకేన నీవా నితి గ్రహే'

5. 'దేవగృహే వై నక్షత్రాణి'—తై. బ్రా. ౧-౫-౨. 'లేన గ్రహే గృహే శ్శేవ తదాఖ్యా శ్రీ భవన్తి చ' (లింగ. ౬౧ అధ్యాయం).

లోకచ్ఛను. అంతియకాని ప్రాచీనులకు శుక్రాది
జ్ఞానము లేదనుట కల్గు. సిద్ధాంతములు వీనిని తారా
గ్రహము లని వాడెను. సత్కత్తములనుండి గ్రహములను
విడిచిక్కొగనే జ్యోతిషదము గ్రహసత్కత్త్రహమాన్య
వాచక మాయెను. ఈ దెస గ్రహసత్కత్త్రాదుల సభిక
రించు కాత్త్రమునకు జ్యోతిశ్శాస్త్ర మను పేరు వచ్చి
యిండును.

బుధుడు

నాయుడిపురాణములలో మూర్త్యచంద్రవత్కత్త్ర
శుక్రబుధకుజబృహస్పతిశేవలు ఒకరిపై నింకొక
రున్నారని కలదు. బుధాదిగ్రహము లైదును కామ
రూపముకల ఈశ్వరుని వాయువు 6. బుధ, శని, కుజ
శుక్ర లప్తయూర్తి యగు నీశ్వరుని సంతాన మని విష్ణు
పురాణము 7.

ప్రాహ్లాదులను, పురాణములందును తారా
శాఖాంకుల కథ కలదు. ఆ కథ అసలు ఆకాశికథ.

‘బ్రహ్మ యెంత చెప్పినను చంద్రుడు తారను
విడువ నశెను. బృహస్పతి విడిపించుటకు ప్రయత్నిం
చెను. ఫలితముగా సంగ్రామ మారంభమాయెను.
శుక్రుడు చంద్రుని వైపును, ఇంద్రుడు బృహస్పతి వైపు
నను సదుముకట్టిరి. ఈ రీతిగా తారకళాంకు జరిగిన
సంగ్రామము కాన దీనికి తారకామయసంగ్రామ మని
పేరు’ అని విష్ణుపురాణము 8.

గ్రహసత్కత్త్రముల సమాగమమును సంగ్రామ
మనియు, రణమనియు, యుద్ధమనియు సిద్ధాంతములు
వ్యక్తపారిండును.

తారాశాంకపు తార యెవరు ?

ఏ తారకడ చంద్రుడును, బృహస్పతియు,
శుక్రుడును, బ్రహ్మతారయు నుండునో ఆ తార.

అది రిష్య యని కొందరు. దానికి చేత బృహ
స్పతి.

బుధునకు రాహిణియు దని పేరున్నది. కావున
రాహిణి యని కొందరు. కాదని మరి కొందరు—
‘రాహిణి చంద్రుని ప్రేయసి; పైగా మహిషి. ఆమెతో
బృహస్పతికి అంటు ఉండరాదు. రాహిణికి సంత
లేదు. మునుపు చెప్పినట్లులు పలువురు భార్యలలో నే
యొకతెకు పుత్రు లున్నను వారిలోదేవత మిగిలినవారు
పుత్రనరులు 9. ఈరీతిగా బుధుడు రాహిణియుడు
కాన ఆ ‘తార’ రాహిణి కాదు.

బృహస్పతికి తారకడుపున ఆరుగురు కొడుకు
లును, ఒక కూతురును కలిగిరి. ఆ యారుగురును, వారి
కొడుకులును వేరువేరు యజ్ఞములకును, అన్నులకును
వామాంతరములు.

కృత్తికలలో ఆరు స్పష్టములు. ఒకటి స్పష్ట
స్పష్టము. కృత్తికలలో అగ్నికి సంబంధము కలదు.
కృత్తికలకు దేవత అగ్ని. అగ్నికి అంగిరుడును, అతనికి
బృహస్పతియును కొడుకులు. తార్వాపుత్యమానమున
కృత్తికాబృహస్పతుల సంబంధము విశదము. కావున
కృత్తికయే తారాశాంకమునకు, లేక తారకామయ
సంగ్రామమునకు సంబంధించిన తార.

బుధునకు మమారు దని ఒక పేరు 10. వేదమునం
దగ్గి మమారుడు. పురాణములందు కార్తికేయుడు
మమారుడు. బుధ కార్తికేయు లిరువురును ఇషీకాస్తంబ
జాతులు 11. తారకాసురవధకు కార్తికేయుడును,
అసురవధకు బుధుడును పుట్టి రని వరాహపురాణము.

6. ౫౩ ఆధ్యాయ.

7. ౧-౨.

8. ౪-౬.

9. సర్యాపా మేన పత్నివా మేకా చిత్ పుత్రిణీ భవత్,
సర్యా పా నేన పుత్రిణీ ప్రాహ పుత్రవతీ ర్మమ.

10. ‘బుధ క్షేంద్రసుతో జ్ఞేయో విబుధో బోధన స్తథా,
మమారో రాజపుత్రశ్చ తారాపుత్ర స్తథైవచ’ అని రాజమార్తాండము.

11. ౪-౬ విష్ణు.

ధ నిష్ఠతో జూడెన ద్వాదశశివాడు బుధుడు పుట్టె నని గ్రహాయజ్ఞ తత్త్వము. ధనిష్ఠలో అయినను నివృత్త మగుడు కృత్తికలో విషువము ఉండుటకేనే ధనిష్ఠా కృత్తికల సంబంధము విదితము.

గ్రహముల పరస్పరసామీప్యముగాని, గ్రహ నక్షత్రముల పరస్పరసామీప్యముగాని కలిగినపుడు సంగ్రహమాదిపదవ్యవహారము. క్రాంతివృత్తమున ఉత్త రార్ధమున దేవగణమును, దక్షిణార్ధమున అసురగణమును ఉండునని ప్రసిద్ధము. ఇట్టి వ్యవహారములో దేవాసుర సంగ్రహము 12 మన శేమియో యిపుడు సుగమము. కృత్తి కల సమీపమున విషువ మున్నపుడు ఈ దేవాసుర సంగ్రహము 13 పలుమారులు జరిగిన టులు కాని పించును.

శుక్రబృహస్పతు లిరువురును దీప్తిమంతులు. కృత్తికయు దీప్తిలేనిది కాదు. సమయవిశేషమున బుధుడును ఉజ్జ్వలించును. ఇక చావున చంద్రుడును, కొంచెవత్సవ బ్రహ్మచైవతమున శోహిణియు, ఇట్టి యునికి దర్శనీయును. వెనుక నెన్నడో జరిగిన యీ సమావేశమును వాటి విజ్ఞాలు చూచి యీ కథలు వచ్చెను.

12. యజుస్సులో 'దేవాసురా స్సంయతౌ ఆసన్' అను వాక్యముతో ఆరంభమున కథలు చెప్పెను. వానిలో కొన్ని ఆకాశకథలు. వాయుగ్ని పద్మపురాణాదులలో పండ్రెండు దేవాసురయుద్ధములు కలవు. ౧ ప్రహ్లాదుని గురించి, 2. బలినిగురించి, 3. హిరణ్యాక్షునిగురించి, 4. అమృతమంథవముకొరకు, 5. తార కొరకు, 6. ఆశివకయుద్ధము, 7. త్రిపుర, 8. అంధక, 9. వృత్రులనుగురించి, 10. జితరణము, 11. హోలా నాల, 12. కోలాహలముగురించి. ఈ పండ్రెండింటిలో ఆకాశ కథ లున్నవి.

13. గ్రహనక్షత్రాన్యతరసమాగమము.

14. భూయస్తతో రఘుపతి ర్విలసత్పతాక మధ్యాస్త కామగతి సావరణో విహవన్, దోహితసంబుధబృహస్పతియోగదృశ్యే ప్రారాపతి స్తరలవిద్యు దివాద్రవృంధమ్. (రఘు. ౧3-౩౬).

15. బుధుడు మూర్ఖుని వాటి ౨౮ అంశలు, లేక ౨ నక్షత్రముల పేర తెక్కుడు వాటిపోడు. కాన రజనిముఖమునగాని, ఉపలోగాని బుధగ్రహమును వాటివారు కనిపట్టియుండురు. అప్పటి గ్రహస్థితి యిటు లుండియుండును. గురు శుక్ర సోమ బుధులు కృత్తికలో. రవి ఆశ్వినిలో. ఫాల్గున చైత్రములలో మూర్ఖు డేద్ర మించినపిదప పడమట బుధుడు కనిపించును. శుక్లశృతీయాచంద్రుడు కృత్తిక వాచ్ఛాదించియుండు నని కొందరు చెప్పిరి.

చెప్పిరి 14. మరియు కృత్తికను చంద్రుడు వదలిపోయిన పిదప వారికి బుధుడు కనిపించియుండును 15. ఈరీతిగా ఆ 'తార' కృత్తికయని కొంద రనిరి. కాని బుధుడు శోహిణిలో జన్మించె నను పురాణమును వారు సమన్వ యింపవలసియుండురు.

బుధమండలవ్యాసము అంగారకునిలో మూడవ వంతు. ఈ లెక్క యోజనము లని యున్నను బింబ వ్యాసపు కళ లని అనుమింపవలెను. అది సరి యగుచో బుధమండలవ్యాసము (చంద్రబింబవ్యాసమునబట్టి) ౫| ౫౦. బుధమండలము కరాకారము 16, ౫ రక్తులు దీప్తి. రంగు క్లామము.

అంగారకుడు

అంగార మనగా నిష్ప. అంగారకు డగ్నికి విశేషితువున పుట్టెనని లింగపురాణము. బ్రహ్మ చైవరము 17 సాద్యము 18 మత్స్యము 19 వామనము 20 కాశీఖండము నితనిగురించి చెప్పిన కథ లన్నియు, అగ్నికి సంబంధించిన యితని పేరు లన్నియు యితని వచ్చెను, క్రార్థమునకును నూచకములు.

- 16. పద్మ-స్పష్టిఖండ-౬౧ అధ్యాయము.
- 17. పూర్వ.
- 18. స్వర్గ-౧౧.
- 19. ౬౮ అధ్యాయము.
- 20. ౬౩ అధ్యాయము.

ఇతనికి భజా దనియు, కర్తృదనియు పేర్లు కలవు. వానికి సంబంధించిన జ్యోతిశభాష పరాశరు డిట్లు చెప్పెను:—‘తొల్లి ప్రవాహతి సృష్టి చేయగోరి తన లేజమునుండి పుట్టిన అగ్నిలో భూమము చేసెను. ఆ లేజము అగ్నినుండి భూమికి ప్రాకెను. అది అచటి అగ్నితో కలిసి ఉప్పుర మొగసెను. దానజేసి అంగార కునకు ప్రాజాపత్యు డనియు, భూమ డనియు పేరు వచ్చెను. బ్రహ్మపునువున నా భూమకు భూవక్రమున తిరిగి తిరిగి వక్రగతి కలవా డాయెను.’

ఇతనికి మంగళు దని మరొక పేరు. అమంగళున కిది వింత. ‘మంగళద్రవ్యములలో ఎర్రగండము బంగారము సింహారము పసుపు మొదలగువాని వన్నె యితనికి కలదుగాన ఆ పేరని కొందఱు ఊహ.

ఇతనికి గల ఆరవనామధేయము యవనులది.

ఇతనికి ఉష్ణ - ఆశ్రముఖ - వ్యాల-రుధిరాన-నిష్క్రింశముల అను అయిదు మోములు కలవని సిద్ధాంతములు చెప్పెను. ఈ మోము లిచట నడకలు. అంగారకు డాయాయా చుక్కలలో చొచ్చినపు డీ పై పేరులు. మిగిలిన గ్రహములు వక్రించినను భజాని మొదలనే వక్రి యను పేరు బహుళము. భజా కుదయించిన పిదప ౭౦౦ దినములకుగాని అస్తమింపదు. ఇతరగ్రహము లట్లులు కాదు. ఈ ౭౦౦ దినములలో ౭౧౦ దినములు ఇతడు భూరుపురాననే పోవును. పిదప ౭౦ దినములు పడమటిరాన పోవును. అనగా వక్రించును. ౭౦౦ దినములలో సుమారు ౧౨౦ దినము లిత డస్తమించును. ఒక రాశిలో వక్రించి మరల చారిని బడి ఆ రాశి డాటుట ఇతనికి చాలకాలము పట్టును.

దానజేసి యితడు కదలనట్లులు కనబడును. దానినే భజస్తంభ మని అందురు.

ఆహానానక్షత్రమున ఇతని బన్య 21. వ్యాసము బృహస్పతిలో మూడవ వంతు—అనగా వ్యాసకలలు ౧1౮. దీప్తి ౯. రంగు రక్తము. ఆకారము ముక్కలము 22.

బృహస్పతి

ఋక్కులం దనటనచట బృహస్పతి అగ్ని 23. ఇతడు యజమానులకు పురోధ. దేవతలకు గురువు. ఋషి. సప్తఋషులలో నొక డను అంగిరువకు బ్రహ్మలేతో యాపముగా బృహస్పతి పుట్టె నని పరాశరుడు.

‘బృహస్పతి అంగిరువకు కుభగడుపున పుట్టెను. ఇతనికి లేజము అధ్యయనసంపద ప్రతిభావిశేషము మంత్రశక్తియు అత్యధికము కావున నితనికి బృహస్పతి యని పేరు వచ్చె’ నని మహాభారతము 24.

ఆతిపురాతనకాలముననే యితని యునికి తెలియు ననుటకు తారకాణగా పరాశరు డితినిని బ్రహ్మమానసపుత్రు డని వచించెను. ఇతడు తివ్యులలో పుట్టె నని తైత్తిరియబ్రాహ్మణము. గురుపుష్కయోగమునకు చాల ప్రసిద్ధి కలదు. ‘మార్గ్యుడును, చంద్రుడును, బృహస్పతియు ఏకరాశిలో (కర్క) పుష్యలో సమీపితు లగుదురేని అపుడు సత్యయుగ మావిర్భవించు నని విష్ణుపురాణ 25 మహాభారతములు 26. వాటివారును సత్యయుగమునకు వాచుకొని రనుట కిది వ్యత్యజము 27. ఇతనికి తీపు డని ఒక పేరున్నది. ఋగ్వేదమున నితడు పుష్టివర్ధకుడు 28. ఓషధులకు జనకుడు 29. ఇతడు దేవా

21. వాయు-౧3 అధ్యాయము. 22. పద్మ-సృష్టి-౬౧ అధ్యాయము.

23. ౨-౧, 3-౨౬ మొదలగువానిని చూచునది.

24. వన-౨౧౭ అధ్యాయము. 25. ౨-౨౪. 26. వన. ౧౯౦ అధ్యాయము.

27. బృహస్పతి క్రాంతివృత్తమునుండి సుమారు ౧/౧౮ అంశలకంటె పెను దత్తవ చనడు. కాన గురు పుష్కయోగ మసంభవ వ్యాపారము కాదు. ప్రతి పంచైంశేంద్రులను ఇది సంభవించును.

28. ౧-౧౮-౨. 29. ౧-౯౭-౧౧.

శుభసంగ్రామమున చనిపోయిన దేవతలకు దివ్యోన్నతులై చిచ్చి బ్రతికించుచుండువాడు కావున జీవు డాదౌను 30.

బృహస్పతికి వాక్యతి యని యొక పేరు కలదు. 'వాస్థి బృహతీ. తస్యా ఏవ పతిః' అను బ్రాహ్మణము దీనికి మూలము. ఇది భుజ్యోతిషమునకు వ్యాపించెను.

ఇతడు భల్లునిలో పుట్టె నని వాయువు 31. కాన నితడు భల్లునీధవుడు. బృహస్పతివ్యాసము శుక్రనిలో యాదవ వంతు; అనగా వ్యాసకల ౧. దీప్తి ౧౨. రంగు హరిద్ర. ఇతనిది పట్టికాకారము 32.

శు క్రు డు

శుక్లవర్ణ మునుబట్టి యితడు శుక్రుడు. కావుననే జలమయము.

'తొలిసృష్టిలో పితామహుడు దుద్రుని రోద నము విని నీవు భభ్రవ వసు మని చెప్పెను. ఆ దుద్రుని జలమూర్తి యగు భృగుకన్యకును, ఉశనసును శుక్ర డుద్భవించెను. శుక్రుడు జీవు వారాధించి ధనపతి త్వము, అమరశరీరమును బడసెను' అని పరాశరుడు.

ఈ కథలోని శుక్రుని జలమయత్వము తల్లి చార. అమరశరీరత్వము తండ్రిచార.

ఋగ్వేదమునందలి వేదదేవతయే శుక్రు డనియు; ఆ వేదదే వడిమటివారి Venus 33 అనియు శ్రీ బాల గంగాధరులు 34. వేదదేవత వృష్టిరి ప్రేరించును.

'కృత్తిక మృగశిర పుష్య మఘ భల్లునీద్యయము చిత్ర స్వాతి విశాఖ పూర్వభాద్రపదలలో' శుక్రుడు వృష్టిని కలిగించును. మరియు కృత్తికచతుర్థి పంచమి అష్టమలలో శుక్రోదయ మగుచేసి, లేక శుక్రాస్త మగుచేసి భూమి జలమయ మగునని ధంపితలు చెప్పును.

వాయు 35 మత్స్య 36 లింగ 37 భాగవత 38 పురాణములలో నిత డెవోమయము.

ఇతనికి కవి యనియు, కావ్య దనియు పే రున్నవి. భుజ్యోతిషమున నితనికి శిల్పకనిత్యాదులతో సంబంధ మున్నది. శుక్రుడు అమరమంత్రి. బృహస్పతి దేవమంత్రి. దీనిని బట్టి శుక్రవీతి, బృహస్పతివీతి ఉద యించెను.

శుక్రవ్యాసము చంద్రునిలో పశువారర పాలు. అనగా వ్యాసకలలు ౨. దీప్తి ౧౬. రంగు తెలుపు. శుక్రుడు పుష్యలో జన్మించె నని వాయువు 39. మఘలో నని పురాణాంతరము. ఇతనిది పంచకోణా కారము 40.

శ ని

'తొలిసృష్టిలో వేడికి వరాచరములు మలముల మాడిపోందొడగుడు బ్రహ్మ సూర్యుని జూచి దేవతలే నీ వేడిమి కాగలే కున్నార; ఇక మానవుల లెక్క యేమి అని యనగా సూర్యునకు చాల కినుక పోడ మెను. దాన శని పుట్టెను' అని పరాశరుడు. ఈకథ ఇతని ప్రారతకృత మౌడల.

పురాణములలో ఛాయాసూర్యుల కుమారుడు శని. ఇతడు నల్లనివాడు.

'శని విమలవైదూర్యమువలె కానిపించినతో ప్రజకు సుఖము. మరియు బాణపుష్పమువలె అతనిల ముగ్ధునను, అతనికనుమమువలె నీలముగ నైనను కాని పించినను శుభమే' అని వరాహమిహిరుడు.

ఇతనికి ఛాయాసుకుడు, అసికుడు, అసిలొంబరుడు అను పేరులు కలవు. ఇవి నైర్ఋత్యునకు సూచకములు.

30. జీవయతీతి వా, జీవ్యంలే అనే నేతి వా జీవ.

31. ౫3 అధ్యాయము.

32. పద్మ-సృష్టి-౬౧ అధ్యాయము.

33. ౧౧-౫౪; ౧౧-౧౩౩.

34. The Orion, pp. ౧౬౧, ౧౬౨.

35. ౫3 అధ్యాయము.

36. ౧౨౭ అధ్యాయము.

37. ౬౧ అధ్యాయము.

38. ౫ స్కంధం, ౨౨-౧౨.

39. ౫3 అధ్యాయము.

40. పద్మ-సృష్టి. ౬౧.

సంగ కైశోర మంద నానుభవములు గమనమాంద్య మునకు వాచకములు.

శనివ్యాసము బృహస్పతిలో మాడవవంతు. వ్యాసకళలు క్రి. దీప్తి లా. రంగు నలుపు. శని శేషతిలో జన్మించెను 41. శనిది నరాకారము 42.

రాహు కేతువులు

వేదమునందు స్వర్ణానుడు భాను నాచ్ఛాదించె ననియు, అత్రి గ్రహమును కనుగొనె ననియు కలదు 43.

‘స్వర్ణానుడు ప్రభాకరు నాక్రమంపగా చీక టులు కమ్మి సూర్యుడు క్రింద పడుచుండె ననియు, అటులు పడుచున్న వానిని అత్రి చూచి ‘ప్రభాకరా! నీకు స్వప్తి’ అని అనగా ఆ బ్రహ్మర్షి వచనమున అతడు పడక నిలిచెనను లింగపురాణము దీనికి వ్యాఖ్య 44 కాశోపు. స్వర్ణానుడు రవిక్రిందుగా మన్నటులు ఋక్కు చెప్పెను 45.

పురాణములం దీ స్వర్ణానుడే రాహువు 46. ‘దేవాసురులు సురగంగకడ చేరి మందరమును కవ్వము గను, వాసుకిని తరితాడుగను జేసి అమృతము చిరికిరి. అమృతము పంచునపుడు భగవానుడు రాహుశిరమును సరకానను అమృతమథన మాకాశకథ. ఇటు మందరము మేరువునకు విష్కంభపర్వతము. వాసుకి పర్వతవాదీ కలయును. దేవాసురులు సురగంగకడ చేరుట పాల పుంతకడ తీ త్తరదక్షిణవక్షత్రముల సంధి. మరియు మృగశిరలో క్రాంతిపాతము. అమృతము చంద్రుడు.

చంద్రుడు మృగశిరకు దేశత 47. రాశిచక్రస్వరూపు డగు భగవంతుడు అపుడు రాహుశిరశ్చంద్రము చేయుట (తత్కాల) చంద్రపాతము. రాహువు గ్రహమై సూర్య చంద్రుల బట్టుకొనబోవుట కర్థ మిది : రాహుశేషపు లను పేరు కల చంద్రపాతముల సమీపమున సూర్యు డుండునియెడల గ్రహణము సంభవింపదు.

ఈ ఆఖ్యాయికరు మూల మొకాశోకపుడు పాలపుంతకడ మహావిషువక్రాంతిపాతమును, అపుడే సూర్యగ్రహణమును అయియుండును. దేవాసుర సంక్రామసమయమున పెద్ద సూర్యగ్రహణము పట్టి వటులు మహాభారతము48. అత్రి చూచిన దీ గ్రహణ మేమో యని అనుమానము.

సంకల్పరాదివాడు సురగంగాసమీపమున సూర్య గ్రహణమును వీమ్మట ఋషులు చూచియుండకపోవు టచే ఈ గ్రహణమున కింతటి ప్రసిద్ధి వచ్చియుండును. మరియు ఈ వ్యాపారము సామాన్యము కాదు. క్రాంతి పాతమును, చంద్రపాతమును ఎల్లప్పుడును ఒకటో కావు. ఇంటియకాక మృగశిర, లేక ప్రజాపతివక్షత్ర మున క్రాంతిపాత మగుట అతీతవిషయము. క్రిస్తు జనుక సుమారు నాలుగుశేల యేండ్లక్రిందట సురగంగా సమీపమున క్రాంతిపాత మాయెను. పై సూర్యగ్రహణ మప్పటికే కాకచ్చు నని పలువుర యూహ.

రాహురథము ధూసరము. సుర్రములు తుమ్మెదల వలె నల్లనిది. కేతువుసుర్రములు పలుగుఱామలములు;

41. ౫౩.

42. పద్మ-స్వప్తి ౬౧.

43. ౫-రం.

44. అశ్రేయసంశ్రుతవా ప్రాసాం భర్తా ప్రభాకరః, స్వర్ణానుసీహితే సూర్య పరితేఽస్మిక్ దివో మహీమ్, తతో భిభృతే లోశస్మిక్ ప్రభా యేన ప్రవర్తితా, స్వస్థ్యైః హి తతే త్యక్తే పత నిహ దివాకరః, బ్రహ్మణే రవ్వనా త్రిస్య పపాత న విధు ర్విహ, తతః ప్రభాకరే త్యక్తః ప్రభు ర్త్రిమహర్షిణః.

45. ఋక్-౫-రం-౬, ౯.

46. ‘స్వర్ణానుం సువలే యస్యా త్రిస్యా త్స్విర్వాను రుచ్యతే’

47. ఆకాశసముద్రము సోము డనియు, అది అమృత మనియు, దేవతల కాధార మనియు లింగపురాణము. ౫౪ ఆధ్య.

48. అది పర్వ-౧౯ ఆధ్య. కనకర్వ-౨౧౩ ఆధ్య.

లేక లాభార్జనములు. ఈ వర్గనమువలన ఈ జ్యోతిర్విషయము గమనింపవలసింది: రాహుకేతువులు రెండు చంద్రపాతములు. అనగా సూర్యచంద్రమార్గసంపాతమిందువులు. నీటికి గమనము కలదు. కావున రథకల్పన. చంద్రగ్రహణసమయమునను, సూర్యగ్రహణసమయమునను కనబడు ఈ రెండు గ్రహముల వర్గము రాహుకేతువుల రథములయందును, ఆశ్వములయందును ఆరోపితము.

రాహువు సూర్యచంద్రులకంటె పెద్ద. రాహు వింబవిస్తూ ౧౩,౦౦౦ యోజనము లని భాగవతము. పురాణాంతరములలో ఈవర్ణనము కలదు. రాహువు రవిచంద్రమండలకుల్యుడై భూద్భూయ నాశ్రయించి రవిచంద్రులక్రింద తిరుగు నని వాయుపురాణము. రాహుకేతువులు రోహిణిలో పుట్టి రవి అంటే కలదు.

ఈ గ్రహములను, నక్షత్రములను కనబడని గాలివర్గములచే ప్రసంగవర్గములు. ద్రువుడు నదిలో పడి

వలనవలె ఈ జీవాళయములను లాగుకొనిపోవుచున్నాడు.

అంగారకుడును, బృహస్పతియు, శనియు దత్తున నున్నారు. నీరి గమనము మందము. బుధకుక్రులు చావున నున్నారు. నీరి గమనము శీఘ్రము. ఆయనభేదముచే సూర్యుడు పైగను, క్రిందుగను కనబడును. దక్షిణాయనమున ఇతడు యథాకాల ముదయింపడు. మరియు వడిగా అస్తమించును. అపుడమానస్థాచంద్రుడు దక్షిణమున నుండును. విభవద్దినమున శి సూర్యచంద్రులు సమసమయముల నుదయించి అస్తమింతురు. దక్షిణాయనమున రవి సకలగ్రహములకును క్రింద ఉండి తిరుగును. అపుడు చంద్రుడు ఒడలు పెంచి సూర్యునిపై తిరుగును. అని వాయుపురాణము.

ఇవి పురాణగ్రహములు. సిద్ధాంతగ్రహముల నికముందు చూడము.



స్వర్ణ సీత

‘అనందకుమార్’

మా చెమక పడే నీవలు గెండు దూరాన విడిపో
రున్నాయి.

తెల్లని గుర్రాలూ ఉబుకుకుంటూ పరుగెత్తుకు
వచ్చే నురుగుకరటాలు మాముందు విచ్చేదమయిపో
రున్నాయి.

నన్నని యినుక నా చేతిలో పోస్తూ ఆమె
చెప్పడం మొదలుపెట్టింది:

“అతిని ‘మంగళం’ చదివేను... నన్ను ఎంత
కదిలించిందనుకున్నావ్! అది చదివాకే చాపీచాత్య
దేవాలయానికి చూడాలన్న చూడాలనిపించింది. అప్పుడే బయలు
దేరుత.

శ్రీరంగం వెళ్లే నన్నానుకొదూ!

దేవాలయముండా కాళ్లు అరిగేవరకూ తిరిగేను.

ఎంత కళావైద్యుడు! భక్తిఉద్రేకాలను
రాశిగా పోసి ఆ దేవాలయం కట్టేరు. దైవసాన్ని
ధ్యంలో మోకరిల్లినప్పుడు మీరు జ్ఞాపకంవచ్చారు...
‘సుకుమార్’ భార్య జ్ఞాపకంవచ్చింది... అతిను మొట్ట
మొదట దైవసాన్నిధ్యంలో అక్కడే కొదూ ఆమెను
చూస్తా. తన పేరున అర్చన చేయించబోయి తన జరి
కండువామీద పొరబాటున గుంకును వోలుకబోసిన
ఆమెపేర అర్చన చేయించవచ్చాడు కొదూ?

వాకు దేవుని చూసినకొద్దీ ఆ దంపతులు
జ్ఞాపకంవచ్చారు.....

నేను ఒక్కరితనూ వచ్చేనే అనిపించింది.

ఒకనాడు పంధ్యాకాలంలో దేవాలయానికి
వెళ్ళేను. మీకు వచ్చిన ఆ శతమబ్బరంగువీర కట్టు
కున్నాను. బాగా జ్ఞాపకం. ఆ శ్రేణిబిల్లలుధ్యమందు

న్నాను. నన్ను నేనే చూసుకోవా అనిపించింది.
అక్కడ నేనుకూడా శివలింగహస్తే ఆచంద్రార్కమూ
నిలిచిపోవా లనుకున్నాను.

రామేశ్వరం చూశాను.

చిన్నచిన్న దేవాలయాల్ని చూడాలను
కున్నాను.

కొబ్బరిచెట్లూ, పోకచెట్లూ వున్న దేశంలోకి
వచ్చాను... శుశ్రీంద్రదేవాలయం చూసితిరావీ. అది
శింగరుడుకూడా ఈ దేవాలయం చూశాడు. ఎంతటి
కళావైద్యుడు! నువ్వు చూసితిరావీ.

శుశ్రీంద్రునియూర్తల దర్శనార్థం బయలు
దేలేను.

స్థానికమూర్తిదేవాలయానికి కలనలు తీసుకు
పోయాను. ‘శివునికి కలనవస్తావు!’ అని అందరూ
అశ్చర్యపోయారు.....

జయఘంటలు మ్రోగుతున్నాయి!...

దోసిలినిండా కలనపువ్వులు—విరిసినవీ, విరియనివీ.

పతాకముద్ర పట్టిన శ్రీలింగహంపాదసన్నిధి
నుంచి నా శిరస్సుతో ఆ పాదయుగ్మం స్పృశించాను.

త్రోవ చేసుకుని శివస్వరూపసంధర్శనానికి
వెళ్ళేను.

గుండరమూర్తి నాయకార్ జ్ఞాపకంవచ్చాడు.
అయిన ఈ ప్రాంతాల్ని తిరిగాడు. మనస్సు దైవ
సాన్నిధ్యంలో వుండాడు. కాని దైవమే అతని గీతా
వళితో ప్రయాణం చేసేవాడు.....

ఒకసారి ప్రసిద్ధ తిరువాయూర్ దేవాలయానికి
వచ్చాడు. అక్కడ శివుణ్ణి వరించిన తపస్విని వుండి,

శేవలము పార్వతీదేవి అపరాధతరము—పరవైయాన్. ఆమెధర్మి చూసి సుందరమూర్తి తన్మయు దయ్యోడు. వారు రైవసాన్నిధ్యంలో భార్యాధర్మ లనుకున్నారు; అయినారు.

పరమశైవభామణినిగరించి యీ సంఘటన నాకు జ్ఞాపకముందిపోయింది. అప్పటినుంచి సుందర మూర్తినాయవార్ శేవారమ్మ లోని ధ్యానగీతాలను మననం చేశాను. ఎన్నోసార్లు పెరరై నా పాద మన్నప్ప దల్లా సభల్లో పాడేను. వారికి కొంచెం నిస్సృహ కల్గిం చింది. జయశైవగీతాలను పాడమని అడిగేవారు; సుందర మూర్తినాయవార్ గీతాలను పాడేదానిని.....

నేను ముందుకు వెళ్లి అంతరంగంలో అడుగు పెట్టేను. "శిలవోహం" అంటూన్న కాంక్ష నాభిలో నుంచి హృదయం చిల్చుకుని గొంతులోంచి వస్తూంది. వడిచే వోటంతా మట్టిగా వుంది. కాని పాప్టాంగంగా స్థాణుమూర్తికి వందన మానరించాను. స్వకానంలో కూడా శివతాండవానికి ఆవిధంగానే మోకరించివుండే దాన్ని.

గర్భాలయంలోనికి వెళ్ళేను. కళ్లు రెండూ గట్టిగా మూసుకుని అభిషేకజలానికి హస్తం చాచాను. ఇంకా ఘట్టిగా కళ్లు మూసుకున్నాను. ఇంకా పుష్టంగా శివలింగము కనుపించడానికి. నాచేతిలో ఉడకం పడలేదు. కళ్లు తెరిచి స్థాణుమూర్తికేసి చూశాను.

ఎదురుగా నంబూద్రి; దేవాలయార్చకుడు.

"మీరా ! మీరేనా?" అని అడిగేడు.

"నేనే; నేనేనండి. పాదోడకం యివ్వరూ?" అని విషయంలో అడిగేను.

"సుందరమూర్తినాయవార్ గీతాల్ని పాడుతారు కాదూ? శేవారంలోని గీతాలను రైవసాన్నిధ్యంలో పాడాలి. దేవునికి అభిషేకం స్తోత్రాలతో మీరే చేయ్యాలి." అన్నాడు. పీఠం చూపించాడు.

నాలుగువైపులా నాలుగు చెండిభువ్వలు. ఎత్త యైన నగిషీ కొళ్ల పీట. కూర్చోడానికి వలెను వచ్చింది. గొంతు విప్పుడానికి దడ వచ్చింది. శివసాయజ్యం

పొందిన నాయవారే. నాముందు వచ్చి కూర్చున్నట్లయింది. ఎదురుగా నంబూద్రి వివరముడయి నించు న్నాడు. పార్వతీచరణమౌళురాలనుగరించి మొదలు పెట్టేను. అదిశంకరుని ధ్యానముద్రనుగరించి అల పించాను. శివతాండవమీద గీతం పాడేను. శివప్రళయ తాండవం మళ్ళీ అంతనుయ్యెట్లుప్పటికి కాంతమూర్తిని గురించి గట్టిగా నా ఆచేతను అన్వేషరకూ పాడేను.

నేను శివమెత్తి వున్నారా? అందరూ పర మౌళై వున్నారా? ఆపగానే నాకే గ్రిందికి విసిర పార వేసినట్లయింది.....

ఎన్నోసార్లు, ఎన్నోమాట్లు పాత్రానుగుణమైన ఉద్రేకంలో పాడే ననుకున్నాను. జనంకూడా అన్నది. యవకులందరూ తన్మయతలో సమగ్రంగా విన్నారు. విని మళ్ళీమళ్ళీ వారి హృదయంలోనే పాడుకుని నన్ను అభినందించేవారు. ఎన్నడూ ఈ వెత్రిఅచేతంలో నేను ప్రార్థించలేదు. పాపవసలిలం కోసం, పాదగంగకోసం మ్రుతించాను.

నంబూద్రి ఉద్ధరిణితో ఉడకం తెచ్చి నా పుడి సిట పోశాడు. అది కళ్ల కద్దుకుని శిరస్సున చల్లు కున్నాను.....

అలయం దాటి బయటకు వచ్చాను. కొంచెం కూడా వడవలేకపోయాను. ఎక్కడలేని నీరసతా వచ్చింది. వడిలిన కలవకాడలా ఒరిగిపోయాను. ఆ నీరసతే యిప్పుడుకూడా తల్చుకోలేను....."

* * *

నా రెండుచేతులూ తన చేతుల్లోకి తీసుకుంది.

నేను అంతా విన్నాను. ఎదురుగా కూర్చుని, పుష్పాదీరంగు చెక్కిళ్లు ఎర్రబడడం చూశాను. పెది మెలు సడలిన గులారీలేకుల్లా వణకడం చూశాను.....

ఆమె, నేనూ కూడా ప్రయాణము చేశాము కాదూ? కలకత్తానుంచి కాక్మీరు వెళ్ళేము. ఆమె ఉపన్యాసంకోసమని నేనూ వెళ్ళేను.

శంఖంలాంటి గొంతుకలోంచి వెలవడే మధుర పదాలతోసమని వెళ్ళేను; ప్రతివాక్యమూ వేదవాక్యం అన్న పరిత్రుతితో విశాలని.....

మరువాడు ఆ ఆనందోర్వీకము.

రాత్రి పడుకోకుండా కూర్చోచెట్టింది.

నిద్ర రూపం లేదనిది.

“గులాబీల వాసన కలిగించే కలతలా వుంది మనస్సు. శత్రు వీనువుకుండో! జీవితమంతా నిర్ణయింప గలిగే ప్రభువుప్రయత్నం. జీవితమంతా వినడానికి వచ్చారు. ఏం చెయ్యగలను?”

ఒకార్యాన్న పుచ్చే వాడు లేడు. నేను ఆమెలోనే వున్నాను—పుష్పానికి సౌరభంలాను. మాట చెప్పబోయాను. సాయంసంధ్యాసమయంలో కమలములో చెరపడడం తుమ్మెదలా గిరిగిలా గొంతులో కొట్టుకుని నిల్చిపోయింది.....

లోపలకు వచ్చి పడుకోమనడానికి లేచేను. రెండు చేతులతోనూ కూర్చోచెట్టింది.....

* * *

అప్పటికి సెలరోజు లయింది.

అప్పుడూ యింలే.

రెండు చేతులతోనూ కూర్చోచెట్టింది.

సక్షాత్రాలు ఒక్కొక్కటి చెలువున్నాను. మాతాతాగారు వన్ను ఒక్కో కూర్చోచెట్టుకుని ఎప్పుడో ఆకాశమంతా చూపించారు. ఆ జ్ఞాన మంది. నేనూ ఈవాడు ఆమెకు సక్షాత్రస్థానాలు చూపించగలిగేను. కుటుంబి చూపించాను. ఎంతో శ్రేణివంతమయిన సక్షాత్ర మన్నాను.

“కాదు, విగ్రహ” మంది. ఒప్పుకున్నాను.

ధ్రువసక్షాత్రము చూపించాను. “నిశ్చలతకు ఆదర్శ” మన్నాను. ఒక్కొక్కటి చీకటిలో చూశాము.

ఆమెకునులలో సక్షాత్రాలు మెరుస్తున్నాయి. అక్కడ చూసబోయాను.

ప్రేమ చేతి కిచ్చింది. గోళ్లకు ఎర్రని గోరిం టాకురంగు; ఆ రంగులో విలవిలమనే తారకరశ్మి. అదే చూసి దీరుకోలేకపోయాను. శాస్త్ర పగడాలలా మెరుసే ఆమెపెదిమెలమివాడు నా కళ్ళు పోయిపోయాయి. చుట్టుకున్న వాకేసి చూసింది. ఎంతో చనువుతో నవ్వి-

“సప్తముమలు ఎక్కడ వున్నారో?” అంది.

చూపించాను. ఆ మొదటి నాలుగున్నూ, తక్కిన మూడున్నూ. ఆరుంధతి తనకు కనుపించలే దనిది. మళ్ళీ ప్రేమ పట్టుకు చూపించాను. ఆ సన్నని వేళ్లను కలువమొగ్గలా ముడిచింది.....

కాలం ఆ క్షణంలో నిలిచిపోయింది.

పృథివికి భ్రమణం ఆగిపోయింది. చీకటి ప్రస హించడం కట్టిపోయింది. మే మిద్దరనూ లేనే లేము. ఎవరనూ లేము.....

* * *

నేను శాంతివికేతనం వదిలి వచ్చేవాను. నిత్య జీవితంలో ఒక మెట్టు ఎక్కాలని ప్రయత్నం. ఉత్త రాలు ప్రతిదినం వ్రాసేవాడిని :

“హవామహాళికి ఎదురుగా కూర్చుని నువ్వు చెప్పిన కుచింద్రయాత్ర వీవాటికి మర్చిపోను. అది మరచిపోయిన్నాడు నేను లే నన్నమాట. ఆనాటివరకూ నీ—ఆనందుడు”

అని, మళ్ళీమళ్ళీ—

“ఏ అమృతమైన కావ్యం చదివినా నీతోకే చదవా లనిపిస్తుంది.....

ఏ తీయని కృతి విన్నా నీదృష్టితోనే విన్నాను. అందుకే... నీ—ఆనందుడు”.

మళ్ళీ వ్రాశాను :

“నిశ్శబ్దతే పలుకరించి మాట్లాడుతూ వుంది. నీ దగ్గరనుంచి ఉత్తరాలు అరుదై పోతూవున్నాయి. నీకు మరుపు వస్తానన్న భయం వీవాడూ వాడు లేడు. కాని నీదగ్గరకు త్వరగా వచ్చి చేరలేనేమోనని భయపడుతూ వున్న— నీ ఆనందుడు”

అప్పుడే యశోధర వాటకం పూర్తిచేశాను. వా సర్వస్వమూ సిద్ధాధుని ప్రతిమలో అమర్చ బోయాను. కాని వాకు తెలియకుండానే యశోధరకు ఇచ్చాను. యశోధరను చూశాను. అమే! అంతా అమే! ఎంత పోలిక!

తక్షణం నిలపు కాగితం తీశాను;

“ఇదుగో, నీకు కానుక. ఎంతో ఏకాగ్రతతో వ్రాశాను. విను అంకాలు: సిద్ధార్థుని జన్మమా, వివాహమా, త్యాగమా, తపస్సా, పునస్సంధానమా వ్రాశాను. ఎన్నాళ్ళో నాలో వుండే సంగీతమంతా ఇందులో ఇమిడ్చాను. తీరా చదివితాళాను. అది సిద్ధార్థుని చరిత్ర, యశోధరగాథ. అంతా నీ పోలికయిన యశోధర. మజ్జీ. ఆ యశోధరకు నావచన కానుక. స్వీకరించవూ? నీకే అంకితం చెయ్యాలనుకుంటున్నా. అనుకుంటున్నా? మొట్టమొదట నీకే వినిపించి తరువాత ప్రచురించా లనుకుంటున్నా. నీ మూగనోము మాని జవాబు వ్రాయవూ? తక్షణం వ్రాస్తావు. నాకు తెలుగు. జవాబుకు ఎదురుచూస్తూవున్న నీ ఆనందం..”

ఎదురుటపా చూశాను. వాకే నవ్వు వచ్చింది. ఇంకా ఉత్తరము చేరలేనా చేరకుండా అని. రెండవ టపా చూశాను. రేపు ఇలాగే వస్తున్నా సప్తాధికదా అనుకున్నా.

మాడవనాడు ఉత్తరం వచ్చి తీరుతుంది...

ప్రాద్దుతే స్నానం చేసి సముద్రపు ఒడ్డున నడిచాను. ఎంత చక్కని మార్గకరణాలు! కొంచెం నీవయితే సహనకరం కావు. ఆ అలలు చంటిపాపల్లా ఆ కిరణాలతో అడుగుంటున్నాయి. సాయంత్రానికి నాఎత్తున లేచిపోతాయి. అంత ఉద్రేకంతో ఎంత ఎగిరికేమాత్రం చంద్రుని తొక్గలవా? కొంతమంది హృదయంలో ఆ తీర్థం వుంటుంది. అలలు ఎంత ఎత్తు లేస్తే అంత లోతు కాదా? ..

ఉత్తరం వస్తుంది. నేను వెళ్ళి నా పంచనటిని ఆమెకు చదివి వినిపిస్తాను. ఎంత బాగుందో చెప్పడానికి ఆమెకు మాటలు రావు. వళ్ళి, రెండు చేతులూ తన చేతుల్లా! తీసుకుంటుంది.

“నిజంగా నన్ను అంత ఆదరంతో చూస్తారా?” అని ఆమె అడుగుతుంది.

అప్పుడు చెప్పడానికి నాకు మాటలు రావు.

దేశమంతా తిరిగివచ్చి అయ్యే ఆమె నాయశోధరలో వుంది. ఇమిడిపోయింది. యశోధర నాస్పృహ ఆమె నాదే.

ఉత్తరం వస్తుందని ఎదురుచూస్తున్నా. ఈ పాటికి వస్తావుండాలి. ఎన్ని ఆలోచనలు!

అందరూ దివదీనమా ముతించే ఆమెకు నా చిన్న రచన ఎంత అల్పం అనుకున్నాను... ‘చంద్రుని ఒక మాలుపోన’ అని సమర్థించుకున్నాను.

“మీరు వ్రాసినదే నాకు చదివి వినిపించండి. తరువాత ఆలోచిస్తా”నని వెళ్ళిగా వ్రాస్తుంది.

నేను చదవడానికి వెళ్ళి ఆమెను చూస్తూ చదవడానికి తీరిక లేక వచ్చేస్తాను. మళ్ళీ ఉత్తరం వ్రాస్తాను.....

బొట్టు జవాబు వచ్చిపోతున్నాడు!

ఉన్నవకంగా లేచిపోయాను!!

“మాటికొం! ఉత్తరాలు?” అని అరిచాను.

“ఏమీ లేవండీ!” అన్నాడు.

వణికిపోయాను... మళ్ళీ చూడమన్నాను.

“లేవండీ” అన్నాడు.

వారణాసు అయివుంటుంది. నిన్న వ్రాయడానికి సావకాశం లేకపోయివుండవచ్చు. రేపు లేపుకుండా వస్తుంది.

ఈవేళ యశోధరస్వరూపం మళ్ళీ దిద్దుతాను. సిద్ధార్థుని దగ్గరగా కూర్చోమంటుంది. అతనిని పెన వేసుకుపోతుంది. సిద్ధార్థుడికి ఈ ఆనందం అకాశ్యత మనిపిస్తుంది. ఆకాశటిలో నీరయిపోతుంటాడు.

“ప్రేమస్వరూపము ఏమిటో?” అంటాడు. “చిరుగాలిమాడా వివరూధుడు. ముఖం దగ్గరగా తీసుకువస్తే చెయతాను” అంటుంది.

దగ్గరగా వస్తాడు. రెండు చేతులతోను ముఖం పట్టుకుని పెదిమెట్ని లేతగా ముద్దు పెట్టుకుని “ప్రేమ స్వరూపం” అంటుంది...

ఈ ఘట్టం ఒకవేళ ఆమెకు వచ్చకదా!

... ..

ఈవేళ ఉత్తరం వస్తుంది. ఈవేళ సముద్రం దగ్గరకు వెళ్ళను. నిన్న వెళ్ళే ఉత్తరం రాలేదు. ఈవేళ వెళ్ళకపోలే వస్తుంది.

జూర్యుని యశోధరాసిద్ధాంతుల ప్రభవసందర్భం చదువుతా.

సిద్ధాంతుడు అశోకా అందరికీ కానుక లిస్తాం బాడు. తన యిష్టదానికి కొంచెం జరిగి చెప్పునిచేత యిప్పించుటాడు.

శోసలరాజపుత్రుల నస్తుంది. గుజ్జపుష్పారీలో పురుషులనుకూడా ఓడించిన నిపుణురాలు. చెప్పుడు మణులనూ, తాళప్రతరామాయణమూ యిస్తాంటాడు. ఆమెకు నచ్చలేదు.

సిద్ధాంతునిచైత్రు తిరిగి "ఇక్కడ రాజపుత్రు డేవరొ లేలుకుశోవా లని వుంది" అంటుంది.

ఈ ప్రశ్నకు చెప్పుడు తెల్లపోతాడు.

యోధానయోధుడు సిద్ధాంతుడు ఆ ప్రీత్యయాపం చూసి చిట్టిన కలవరకులా పిడికిపోతాడు.

తరువాత సిగ్గుతో క్రుంగిపోతాడు.

"కుంతపులము. ఈ మా ఆతిథ్యాన్ని స్వీకరించి పునీతులను చెయ్యరసనదిగా మాకోరిక" అని వివ యంతో, శీవితో అంటాడు. స్వహస్తంతో ఇస్తాడు... అందరికీ ఇస్తాడు...

పారితోషికపామగ్ని అంతా విరివిగా యిచ్చే స్తాడు.

యశోధర ఒక చీరురన విగిరిపోతుంది. క్రింది నీటిలో ప్రతిబింబించి చిరుగాలికే కదిలే సుమస్వరూ పము ఆమెది. మూర్తిభవించిన తీయని కల. కదల దానికి బరువయ్యే హృదయము. శోసలరాజపుత్రుల చేసిన అమర్యాదపు చేష్టకు ఆమెదనం ఎర్రబడి పోయింది. ఆ రక్తము ఇంకా తగ్గలేదు.

సిద్ధాంతుడు ఆమెను చూసి స్థాణువై పోయాడు. ఆ విగ్రహం ఉపకన్య అనుకున్నాడు.

వడ్డాణం ధరించి వచ్చిన వీక్షకచంద్రకరణ మనుకున్నాడు.

ఆమెరాకను సమన్వయించుకోలేకపోయాడు.

ఎవరో? ఏ వివర్ణులడు?

చెప్పుడు వివరించి చెప్పేడు.

రాజపుత్రుల యశోధరసన్నిధికి పోయి తనే తీసుకువచ్చాడు. ముందు చెప్పుడు, వెనుక యశోధర, భగీరథుడు గంగను భూతలంలోకి తీసుకువస్తున్నాడు...

బహుశాకరించడానికి ఏమీ తగినది లేదు.

చెప్పునితో ఆమెకు నచ్చినదీ, ప్రియమైనదీ తెలుసుకొని తెప్పించమంటాడు.

యశోధర పెడిమెలు వివ్వకుంది.

కిన్నెరవాణినుంచి వచ్చే సంగీతం!

"క్షమించాలి. నాకు ప్రియతమమైనది యిప్పించాలి."

"పృథివిలో ఎక్కడ దొరికినా ఈ పాదాల సన్నిధిని వుంచడానికి కాకుండా వాక్యం రాసా" అంటాడు ఆనందంతో... యశోధరకళ్లు మెరిసి పోతాయి.

"శోరుకుంటున్నాను. మీరు. మీరే నాకు కావాలి" అంటుంది.

సిద్ధాంతుడు ఆ మకరానికి ఆనకుంటాడు. పింపా లలాటంమీద కాలు గట్టిగా మోపుకుంటాడు.

'కాకుండా వాక్యం రాసా' అంటుంది యశోధర.

సిద్ధాంతుడు సీతం దిగి వస్తాడు.....

ఎంత చక్కని ఘట్టం!

* * *

ఆమెకు తప్పకుండా నచ్చుతుంది. నచ్చిరీతు తుంది. సంతోషంతో నాకేసి చూస్తుంది. ఆ ఒక్క మాత్రా చాలదూ జన్మమంతా ఆదరించుకోదానికి?

కాని మరునాడు ఉత్తరం రాలేదు. తరువాత రాలేదు.

భూమిలోనికి... అధఃపాతాళంలోనికి క్రుంగి పోయాను. ఎంతో ఆళి పెట్టుకుని వున్నాను. నా ఉత్తరానికి జవాబు వ్రాయకపోతే నా స్థితి ఆమె తిప్పకుండా ఊహించుకోగలదు.

నేను చెప్పనవసరం లేదు. అయినా వ్రాశాను:

"శోకాశోకా ఒక క్రొత్త ఆవేదన తెస్తోంది. ప్రతిదివమూ నిరీక్షే. ప్రతిదినమూ కాంక్ష ఎక్కువవు

కుంది. ఆ వేదవలోక్రొత్తదవమూ, కాంక్షలో పాతదనమూ రావడానికి మవ్వే సరియైన సమాధానం చెప్పాలి.....

“దురప్రతిపదంలో బాధ భరించలేనప్పుడు దగ్గర తిన్నప్పుడు ఆనందం భరించలేనని నన్ను తృణీకరించవద్దు. ఆ అర్హతా సంపాదించుకో ప్రయత్నిస్తాను...”

“తప్పకుండా జవాబు వ్రాయుతూ?...”

ఆరు నెలలవరకూ జవాబు లేదు.

మళ్ళీ మళ్ళీ వ్రాశాను. ఆమెకు విసువు కల్గి పున్నా సేమో...

“నాకు ప్రభాతం నీ నా మోచ్చారణతో ప్రారంభం. నిద్రుర నీ పేరుతో.”

“నీదగ్గరనుంచి ఒక్క చల్లని వాక్యం రాకపోతే జీవితమంతా కటికివిక్లిది.”

జవాబు రాలేదు. తరువాతా రాలేదు... ఎప్పుడూ రాలేదు.

* * *
అంతటితో నా జీవితం నిర్బిపోయింది.

ఆనాటితో నా ప్రవృత్తి నిలిచిపోయింది.

తెలున్ని ధీకొన్న నిర్దులీల చెయ్యివిధాల ప్రవహించడం ప్రారంభించింది. కేకలా లయిపోయింది.. స్వరూపరహిత మయిపోయింది.

... * * *
నా ఆశే తప్పేమో!

లేక ఈ నిరాశరణకు కారణ ముండేమో.

ఏమీ లేదు. అందుకు కొంచెమూ సాఫకాళిము లేదు...

ఆమె ప్రపంచకానికంతకూ ఆనందప్రదాయని. ఎంతమందికి తన వక్తృత్వచారుర్యమూ, గానమాధుర్యమూ చూపించలేదు? ఎంతమంది మన్ననలకు ఆమె పాత్రురాలు కాలేదు? ఆమె బహుళకరించిన చేత్రాలు చూసి ఎంతమంది మురిసిపోవడంలేదు?

నే నొక్కడినే దూరమయిపోయాను! పూర్వ జన్మలో ఏ క్రాంచమిగునాన్ని ఎడబాటుచేశానో!!

* * *

ఏం చెయ్యగలను! ఎక్కడికి వెళ్లగలను!!

విశ్వం వచ్చి పీలిచేదు, ఇంద్రాణి నృత్యం చేస్తుందని.

అమ్మ రమ్మని చెప్పమన్న దని ఎంతో అనురాగంతో వచ్చి చెప్పేడు—చెల్లెలు నృత్యం చేస్తుందని.

ఎంత చల్లని హృదయాలు! ఈ చిన్న హృదయాలలో ఎంత నిర్మలత్వం! నిశ్చింతతో విరగబడి నవ్వుగలరు, నవ్వి, నవ్విండుకు పంతో వపడగలరు.

సాయంత్రం వెళ్ళేను.

ఆ నల్లని తెరముందు పచ్చని మన్నని కేరీరం. చంద్రవంకలా వంగి నమస్కారం చేసింది. అందిరికి, సభకంతకూ నమస్కరించింది.

నాకే నమస్కరించిందని నేను అందుకున్నాను.

పెదవి విప్పి దీవించాను. అందరూ చూశారని సిగ్గుపడ్డాను. నన్ను చూసి నేనే.

ఆమెవెనుకనుంచి కిన్నెరకొటినుంచి వచ్చేలాంటి వీణావాదం అందుకొన్నాను.

తాం, తాం, తధికిన, తాం, తాం.

అదుగు తీసి అదుగు వేస్తూంది. పాదాల గజ్జెల పెండింటి చప్పుడూ సుధామాస్థానంనుంచి వినిపించే ధ్వనిలా వుంది. కిసలయల్లాంటి ఆ వేళ్లు ముద్రలుపడుతున్నాయి.

తధికిన, తధికిన, తోం, తధికిన.

త్వరగా పాదాల గోళ్ల ఎర్రని మెరుపుకూడా కనుపించని వేగంతో ఆ చిన్నిపాదాలు ఆతిథంలొంచి ప్రత్యాగీధంలొకే మారిపోతున్నాయి.

తాం, తాం, తధి, తధి.

తధికినతో, తక్తై,

తక్, తక్, తక్తాం.

వెనుక కంఠస్వరం మోచిపోతూంది. ఆవేశమంతో గొంతుకు వణికిపోతూంది. ఇంద్రాణిసృస్థయిత మోచిపోతూంది. భంగిమలలోని ఒంపుల్లోంచి నా మనస్సు తిరిగిలోపున మరొక భంగిమ వచ్చేస్తూంది...

సర్వోద్ధం పట్టిన ఆ పొస్తాలు శివజటాజాటానికి చుట్టు
కునే సర్పాలు వంపులుతిరిగిపోతున్నాయి. భృత
భావంలో శరీరంమీద జ్ఞానమే లేదు. సర్వస్వమూ
ఏకాగ్రతన ధ్యాన. నానందం ఆవేశంలో కొట్టు
కుంటున్నాయి. విద్యుల్లరిలా మెరిసిపోతుంది
ఇంద్రాణి; హిమాలయశైలిఖరంలా ఎక్కడో
దూరంగా కనుపిస్తుంది. క్రింద పడిపోతుండేమోనని
లేచి నిల్చున్నాను.

తం, తం, తఘ్నిన త—ఆం...

ఇంద్రాణి ఆగింది. పరిగత్తుకు వచ్చి ఆగిన
లేడిపిల్లలా వుంది.

ఒళ్లంతా ముచ్చెనుటలూ పోశాయి, పాపం!
ఘర్మబిందువు ఒకటి చెక్కిరిమీదనుంచి జారుతుంది.
ఆ చెల్లుకులో విలవిలలా మెరుస్తూంది. ముక్కునున్న
అడ్డబాసచిగురున మెరిసే ముత్యానికి, చెక్కిరిమీద
బిందువుకీ ఏమీ తేడా తెలియడంలేదు...

ఆమెఆవేశం అణగింది. ధ్యానముద్ర వట్టగరిగిన
నిశ్చలత వచ్చింది. సముద్రం ఒక తీరం నిలిచిపోయి
నట్లుంది.

“భద్రాయ నిద్రాయశే” అని కొడూ కల్పాంత
నుందు విష్ణుస్వరూపం?

మళ్ళీ ప్రారంభించింది. ఎంతో స్నిగ్ధవృక్కులు.

“చింతయామి సతతం”

చుట్టుకున్న లేచిపోయాను. ‘చింతయామి’!
తెలియకుండానే నన్ను ఏ భావంలోకి పంపేసింది ఈ
ఇంద్రాణి!

లేచి వచ్చేశాను.

ఆనందముహూర్తాలే బాధ కలిగిస్తాయి. ఉమ,
కాంత రెంగతో సాగిపోయే సాంస్కృతికత అని
పిస్తుంది. స్మృతిపథాలపై అలుముకున్న ఈ నునుముందు
తెరను పూర్తిగా ఈ ముహూర్తం విచ్చేదంచేసింది.
మరచిపోయి నడవడబల్కుకున్న మార్గంలో కప్పబోతులేని
ఆగాధం ఉందని చూపించింది ఇంద్రాణి.....

నన్ను మరచిపోయి అందరి అవేదనలతోనూ
సానుభూతి చూపించా లనుకున్నాను. శేవలయా నును
రూపం భరించా లనుకున్నాను...

కాని ఏమూలో దాని అగ్రద్రోక్కబడిన
తిత్తర్న బయటికి వచ్చి పొగమంచులా తీవరిమంతా
ఆవరించింది...

బయట చెన్నెల కురుస్తూంది. ఆ చెల్ల ఆకులు
గాలికి అల్లలాడి పోతున్నాయి. క్రింద నీడలు చీత్ర
చీత్రంగా అల్లుకుపోతున్నాయి.

అక్కడ నుంచోలేకపోయాను. ఆ కుధా
మాసానంలోనుంచి వచ్చే గజ్జల చప్పుడికి దూరంగా
నవచిపోయాను !!

* * *

ఎప్పటికీ జవాబు రాలేదు.

* * *

ఆకాత్రి తెల్లని దుప్పటిమీద గోరింటూకు
చుక్కలు!

సాయంత్రం ఇంద్రాణి పెట్టుకుంటూన్నప్పుడు
నా రెండు చిటికెనవ్రేళ్లకూ పెట్టించుకున్నాను.

మగవాళ్లకు గోరింటూకని కిలకలా పువ్వు
పువ్వులా నవ్వింది ఇంద్రాణి. నాకు స్పృశించిన్నా మని
ఆమె శేవి తెలుసు? ఆ గోరింటూకునవ్రేళ్లలో తారక
రక్తి యీ శోణ కనుమించడంలేదు. ఆ చెన్నెలలో
ఆ వ్రేళ్లు ఎంతో కలక పెట్టేయి. వెల్లి తక్షణం కడిగి
వేశాను. కొంచెమూ పోలేదు. ఆ ఎర్రని రెంగతో
వలిశ ఆ రంగు అలాగే వుండిపోయింది.

* * *

ఇంతలో స్నానకోర్నికం వచ్చింది.

మబ్బు విడుతుందని ప్రతివారూ ఆశిస్తారు.
మేఘం ఎక్కి వెళ్ళినంత లేచిగా చేతను
కలకత్త—కాంతినికేకనానికి.

ఆ మరునాడు స్నానకోర్నికం. ఆ, శేష
ఆమెను చూడగలుగుతాను!

నా పెట్టెలో వుండే వాడిన మొగరికేసులన్నీ తీసేశాను. అవి నా కింక అవసరం. ఆ సాయంత్రమే క్రొత్త పూలచెండు మర్రి బట్టలలో పెడతాను...

స్నాతకోత్సవానికి ఆమె వస్తుంది. ఆమెకోసముని ఆ జాజీవందర విరగబూస్తుంది. చక్కని ఆకారంలో చెండు కడుతుంది. నేను చెయ్యి సాచి ఆ తల నేసి చూస్తాను. ఘట్టిగా నవ్వి "ఇంకా ఈ చిలిపితనం పోలేమా?" అంటుంది. 'నయస్సు వచ్చివా మర్ర తనము!' అన్నట్లు చూస్తుంది.

ఒక ఉత్తరము వ్రాయకపోయినా ఆ ఒక్క మాటా చాలనూ? జీవితమంతా అర్ధం చెయ్యగలిగే మాట ఒక్కటే.

* * *

మరుసటిరోజు స్నాతకోత్సవం.

ఆ రోజు సాయంత్రం 'నర్మధారి'మీద ప్రసంగం; కూలంకషంగా వాటికరితులనూ, నూనన పౌదయాన్నీ తెలుసుకున్న ప్రసంగం.

"నర్మధారి ధీరలలితుడు. ఉదాత్తమూర్తి. జీవితపు చరియలలో వుప్పించే చిన్నపువ్వుల నన్నిటిని కూడా చేర్చగలిగే రసికుడు..."

మాళివిక ఆనామధేయరాలు. నేల. వాయువు చంచలతకు భయపడే మాలతీదళము....."

ఎంతో రక్తితో పోషిస్తున్నాడు.

ఆమె వచ్చింది!!

కలువపూవులై పెడకుతూ వచ్చిన మాళివికలా వచ్చింది. మూర్ఛితుల వీరికిరణం తా! ప్రకాశించే మంచుబిందువులాంటి ముక్కుపుడకతో వచ్చింది...

అచార్యుడు మాళివిక అభివేషితను పరీక్షిస్తున్నాడు.

ఒక నవ్వు!... మాళివికను కించపరుస్తూ ఒక నవ్వు!! ఆ ముగ్ధును చిన్నతనంచేస్తూ ఒక హాస!!

ఆమెదే ఈ నవ్వు?

ఎంత మాధుర్యమైన నవ్వు—అప్పుడు!

మందస్మితం తెల్ల మంచారపువ్వులను జ్ఞాపకం చేసింది.

స్వాదయం కలలాలు చేసే నవ్వు—అప్పుడు మెదుగుపువ్వులాంటి నవ్వు!!

తక్షణం నన్ను నేను తిట్టుకున్నాను.

నేను సరిగా వివలేదు!!

నా రసవయో వచ్చిపోయింది!!

ఆమెనవ్వు కాదు...

* * *

ఆరోజు స్నాతకోత్సవం.

ప్రారంభంలోనే ఆమె వచ్చింది.

తెలిసిందా జాజీపువ్వులు. మధ్య విడువని బారి పోతూవున్న కలవమొగ్గ పెట్టింది.

ఏదో చిత్రంలోంచి వచ్చే అవ్వరసలా వచ్చింది.

నా కళ్లు తెండూ అక్కడే స్థావితమయి పోయాయి.

ఉత్సవం అయిపోయిందట!...

... ..

ఉత్సవం అయిపోయింది.

నడువలేని కార్లతో ఆ ఉన్నతవ్యారందగ్గర నుంచున్నా.

ఒక్కొక్కరూ వెళ్ళిపోయారు.

నా యశోధరానీధారుల ప్రళయసందర్భం జ్ఞాపకంవచ్చింది. ఆఖరుకు మిగులుకుంది యశోధర.

... ..

ఆఖరున నడచిపోయింది ఆమె.

నేను చూస్తూనే వున్నాను. నన్ను ఆమె చూడనే లేదు.

అంతకాలం నుంచున్నానే!

ఆమె సాగిపోయింది. ఎవరికో నమస్కారం చేసి మాట్లాడుతూంది.

మెల్లగా ఆదుగులు తెల్లపెట్టుకుంటూ నడిచేడు ఆమెప్రాంతంలోకి...

దూరంగా పండుకొను.

ఎవరితోనో నవ్వుతూ కలుగుచెలుకొంది.

దూరంపంచి నేనూ నవ్వుకున్నాను.

చాలాసేపు ఆలాగే పండుకొను !

ఇటు తిరిగింది !

రెండు చేతులూ పౌడయందగ్గరగా తోడించి నమస్కారం చేశాను !!

చుట్టుకున్న వాకేసి చూసింది. ఉలిక్కిపడింది.

“మీరా ? మీరుకూడా వచ్చారా ?” అంది.

నేనూ ప్రపంచకంటికి వచ్చా నవబోయాను.

ఒక మాటా రాలేదు.

“కుమించండి. కొంచెం లొందరగా వుండి” అని నమస్కరించింది.

నమస్కారం అందుకోబోయాను.

అప్పటికే ఆమె ఆ సమాహారంలో కలిసి పోయింది.

నమస్కారం అందుకోవడంమాత్రం పూర్తి చేశాను.

అలాగే నిలువబడిపోయాను. ఏమి జరుగుతుందో స్పృహలేదు. ఎప్పుడు సాగిపోయానో స్పృహలేదు.

అలాగే సాగిపోయాను !

ఎంతోకాలం !!

* * *

ఆమెస్వయావము నాకు దివ్యవిగ్రహం. అందరూ ఆమెమూలప్రదర్శనాలనుగురించి ప్రసంగిస్తారు. ఈ మధ్యన స్వయావం మారింది దంటారు. నాకు చూడాలన్న జిజ్ఞాసే లేకపోయింది. ప్రతిక్షణమూ నాలోనే వుంది. ప్రతివ్యక్తికూ ఆమెజలలోనే చూస్తాను. ప్రతిస్థితి ఆమెకోసం వింటాను. ఇంక ఆమె నా కెందుకు ! ఆమెజీవితమే నేను ప్రభుకుకున్నాను. ఆమెఆకాయలే అనుకరిస్తున్నాను. నేను ఆమెకు ఎందుకు ?

* * *

ఆ రోజు నన్ను చినుకులు పడుకున్నాయి.

ధియభిక్షులలో కూడా నడుస్తున్నాను.

“ఆమె నిన్ను ప్రోత్సహించిందని చెప్ప గలవా ?” అని ఆతని ప్రశ్న. పర్యయా తెలుసుకున్న ఆతని ప్రశ్న. తిథియవలనూ తెలుసుకున్న ఆతని ప్రశ్న. ఎవరిదగ్గరనుంచి వచ్చిందో ఈ ప్రశ్న ? నానికే సమాధాన మేమిటి ? నేను చెప్పాలా ?

“నా తెలుపులే నన్ను ప్రోత్సహించాయి. ఆమె ప్రోత్సహించడమేమిటి ? జన్మతః వుండే మాధుర్యమే మనలో. విక నీ ముంది... కాని ఆమె ధాయలో నేను వృద్ధిపొందేను...”

ఆతనికీ విగువు కలిగింది.

“అదికాదు నాయనా ! ఆమె ఎప్పుడైనా మాటల్లోకాని, లేఖల్లోకాని ఏ విషయం గురించి అయినా నీలో ఆకలు లేకొచ్చిందా ?”

హతాశ్తుగా అగిపోయాను.

“మత్స్య జీవిత్వమందుకు ఋణావు వుందా” అని అడిగినట్లయింది...

అవును. ఎవరి జీవితమూ నేను ప్రభుకుకున్నా నన్నానుకాదా ?

కొన్ని రోజులక్రితం ఆమెను చూడాలని ప్రయత్నం చేశానుకాదా ?...

వచ్చి—

“నీ అపొఖ్యము పంచుకోవడము నాకు ఒక ఆనందము. ఎప్పుడూ అక్కడ ఎక్కువ లోభిత్వమే కనిపిస్తాను. నాకు వున్న కొంచెము భాగ్యమూ నాతో పంచుకోవూ ?” అని అడగా లయకున్నాను.

కాని అదొక అసానుర్ధ్వర. ప్రభుకు లేకపోవడము. ‘నాలో నేనే స్వస్వము’ అన్న జేదవాక్యము మరచిపోవడము.

నాకు మేరువ్యక్తిత్వ మేది ? నేరు భావాలు ఏవి ?

ఈ కఠిరంలో నోకరి జవ్వ నడుస్తూంది. ఇంక నేను వారి కెందుకు ?

“అమె ఆక శక్తి లించిందా?” అని ఈనాటి ప్రశ్న...

కబరిధిరంలో వాడిన గులాబీరేకులులా చాలి పోవాలి పాతస్మృతులన్నీ...

“ఏవిధమైన ఆధారమూ లేదు. అలా అనుకో కూడదు.

అమె పొయంసమయంలో వెలిగే అస్పష్ట ఆశేకం, తేను ఆ సృష్టివైచిత్ర్యము చూసి ఆనందించి పోయాను... అంతకు తప్ప మరేమీ లేదు”...

అతను వదలిపోయాడు!!

‘కుది సందేహం ఇదేనా!’ అనుకున్నాను.

* * *

పెలవుల్లో నాన్నగారు రామాయణం చదవ మన్నారు. సంస్కృతికావ్యాలంటే ఆయనకు ఎంత అభిమానం!

ముంగిలివాళిలి మురారిపదచింతనంలో (మోగి పోయేది...) మహాశ్వేతను నాకు పరిచయంచేసినవారు మా తాతగారు...

ఆ దివ్యపరిసరాల్లో జన్మేష్టావము. ఇంక చదువ నవసరములేదు...

అన్నీ చదువుతూ వచ్చాను... సీతకు ధర్మతో, వినయంతో లక్ష్మణుడు వదిలివెళ్ళినరోట కళ్ళనీళ్ళలో కొంతభాగం నాన్నగారు తీవ్రమయ్యారు. జరిపి వేశాను... తరువాత శ్రీరామచంద్రయూర్తి ‘హస్తాం బుజములు మొగిచి’ అంటాడు :

“... భవనాంచితమా హయమేధ మేను మీ యనుమతి జేయవాడ నని

యాత్య దలంచితి మీర ల మృగం

బుజకు ననుజ్ఞ యిం దని...”

శ్రీరామచంద్రయూర్తియే ప్రారిస్తాడు. ప్రాజ్ఞుడు; ధర్మయూర్తి. శ్రీరామచంద్రుడు. తలపెట్టినదా “ముజ్జగ

ములకు సమృత మాత్రకుపు”. పూర్వము వృత్రసంధనల గలిగిన బ్రహ్మహత్య బోగొట్టుగలిగినది హయమేధము. ఇలవకు పురుషస్వరూపము సిరమైన బన్నము. ఇంక ఆయనకు అడ్డు ఏమిటి?

మును లందరూ ఆశీర్వదించారు.

కాని, ధర్మశేంక వచ్చింది. ‘సహధర్మచరి: సీతకు దూరమైపోయాడు శ్రీరాముడు. సీత ఎక్కడో వుంది. కాదు, అతనిలోనే వుంది—కాని విధ్యుక్త ధర్మ నిర్వహణకు ఒక స్వరూపం అవసరము.

ధర్మవిదులు సందేహం తీర్చారు. సీతప్రతిమను స్వర్ణముతో సీతగా నిర్మించారు. ఈమె ‘ధరాసుతా కార ముత్తరపుత్రిక’.

ధర్మలోపం లేకుండా తన సతి సీతస్థానం ఆక్రమించిన ఆదర్శం. అతని ఆశయం సీత; అనుకరణ స్వర్ణ సీత. అతని ఆవేదన సీత; ఆవేదనారూపవింబము స్వర్ణసీత!

తక్షణం ఆగిపోయాను.

జన్మజన్మాల్ వివేకమూ, నా జీవితపు కీలకమూ నాకు అర్థమయింది.

ఒకటే చిన్న గులాబీపువ్వు వాసనలా నన్ను పోకింది. తక్షణం ఆకాశమంతా ఆవరించిపోయింది...

తక్షణం ఆమెకు ఇలా వ్రాశాను :

“కొంతమందికి స్వర్ణ సీత ఒక విధ్యుక్తధర్మము.

కొంతమందికి ఒక తీరని కోరిక.

నాకుమాత్రం కోరికే లేని తీరిక.

నాలోని స్వర్ణమంతా ప్రోగుచేసి ప్రతినిహిత మైన స్వర్ణ సీతను నేనే నిర్మించుకున్నాను.

అమెనే సతతం అర్చిస్తున్నాను.

నా జీవితమే ఆ ఆరాధన!”

ఇండియాభావిరాజ్యాంగవిధానము

మన నాయకుల బాధ్యత

శ్రీ చావలి వెంకటహను:మంతరావు

ఇండియా దేశ రాజ్యాంగ చట్ట నిర్మాణసభ వచ్చే ఆక్టోబరులో కాని కూడదని ఈ మధ్య చేయబడిన ఒక ప్రకటనవలన తెలియుచున్నది. దీనినిబట్టి రాజ్యాంగ చట్టము రెయారగుటకూడ మరి కొంత కాలము వాయిదా వేయబడిన దని నమ్మవచ్చును. మే నెలలోనే కూడునని తెలచిన చట్ట నిర్మాణసభ సమావేశము ఈ విధముగ ఆక్టోబరు నెలాఖరువరకు వాయిదా వేయబడుటకు కారణ మేమని దేశము దేశములు ప్రశ్నించుచున్నారు. చట్ట నిర్మాణసభవారు ప్రకటించిన రీతిని కొన్ని ముఖ్యవిషయములను గురించిన నిర్ణయము ఇంకను కొంత ఆలస్యముగుటయే దీనికి కారణమా, లేక ఏమైన ఇతర కారణములున్నవా? ఈ సందర్భములో దేశమందు ప్రబలియున్న అపోహలను పోగొట్టుటకు చట్ట నిర్మాణసభవారు స్పష్టముగ కారణములను వివరించుచుట అవసరము. రాజ్యాంగపరిషత్తు ఈ విధముగ వాయిదా వేయబడుటకును, ఇండియా ప్రధాని పండిట్ నెహ్రూ వచ్చే ఆక్టోబరులో లండనునందు జరుగజోవు కామన్వెల్త్ ప్రధానుల సమావేశమునకు పోయి ఇండియా దేశపు భావినిగురించి జరుపు చర్చలకును ఏమాత్రము, ఎంత సంబంధ మున్నది అనునదికూడ ఒక ముఖ్యప్రశ్న.

ఆధినివేశ రాజ్యముల ప్రధానుల సమావేశములో బ్రిటిష్ కామన్వెల్త్ లొక్క భవిష్యత్తునుగురించి చర్చ జరుగుననియు, ముందు ఆధినివేశ రాజ్యములకును, బ్రిటనుకును ఎట్టి సంబంధభాంధవ్యము లుండవలె నను విషయము ఆ సమావేశముందు నిర్ణయింపబడుననియు ఆ పూర్వవస్తువు ఆ సమావేశమునుగురించి ప్రచురింపబడు వార్తలవలన గ్రహింపవచ్చును. అప్పటికే ఇండియా

రాజ్యాంగ చట్ట నిర్మాణ సంఘమువారు తమ చిత్తుముసాయిదాలో నిశ్చయించినట్లు ఇండియా స్వతంత్ర ప్రజా రాజ్యముగ ప్రకటింపబడిన, నెహ్రూ పండితు డా సమావేశమునందు పాల్గొనుటకుగాని, బ్రిటిష్ ఆధినివేశ రాజ్యముల విధానమునకు సంబంధించిన విషయము నందును జోక్యము కలిగియుండుటకుగాని అవకాశ ముండదు. అట్లుగాక రాజ్యాంగపరిషత్తునభి లండును సభాసంతకము జరిగిన పండిట్ నెహ్రూ లండను సమావేశములో ఇండియా ప్రధానిగ పాల్గొనుటకును, ఆ సమావేశ ఫలితములను బట్టి ఇండియా యొక్క భవిష్యత్కార్యక్రమమును నిర్ణయించు కొనుటకును అవకాశ మేర్పడును. అది ఒక విధముగ లాభమే యని అంగీకరించిన వ్యక్తికిని, దానిలో మరి కొన్ని ముఖ్యవిషయము లివిడియున్న వనికూడ అంగీకరింపకలెప్పుడు. వీటిలో ముఖ్యముగ గమనింపవలసిన దేమన, ఒకసారి భారత ప్రధానిగా పండిట్ నెహ్రూ బ్రిటిష్ కామన్వెల్త్ లో ఇండియా స్థానమునుగురించి కాని, ఇండియా యొక్క భావిరాజకీయ సంబంధములను గురించికాని ఏదేని ఒక నిశ్చితాభిప్రాయమును వెలియించినను, దానినిగురించి ఎట్టి పథకానికాని అంగీకరించి వచ్చినను దానిని మార్చుటకుగాని, వేరువిధముగ నిర్ణయించుటకుగాని రాజ్యాంగపరిషత్తువారికి కష్టముగను.

ఈ సందర్భములో ఇండియాను ఎదుర్కొనిన క్లిష్ట సమస్య ఏమన: ప్రస్తుతము ఆధినివేశ ప్రతిపత్తి పొందిన ఇండియా ఆ విధముగ ఆధినివేశ రాజ్యముగనే యుండుటా, లేక ఇదివరలో అనేకసార్లు కాంగ్రెసు సమావేశములలోను, ఇతర జాతీయ సమావేశములలోను

అధిక సంఖ్యాకులచే నిర్ణయింపబడినదిని 'సర్వ స్వతంత్ర ప్రజాస్వామ్య ప్రజారాజ్యము' గ నుండుటయా యనునది. బ్రిటన్ దేశస్థులు, రాజకీయవేత్తలు వీలైనంతవరకు ఇండియా-బ్రిటన్ సంబంధమును వదలుకొనక, బ్రిటన్ మూలస్థానముగ నుండు ఒక సమిష్టి స్వేచ్ఛారాజ్యముల కూటమిలో ఇండియాకూడ పథ్యత్వము కలిగియుండునట్లు తీవ్రముగ ప్రయత్నింతురనుటలో సంకేపము లేదు. అట్లు వారి ఆశయమే సఫలమైన అది వారికి లాభదాయకముగను, వారి దేశ ప్రతిష్ఠాగౌరవములను పెంపొందించునదిగను ఉండునని వేరుగ చెప్పలేనా? ఇండియా జేతమును చేరువార బ్రిటిష్ రాెప్పమును వదలుకొనుట కిష్టపడరు. కారణాంతరముల వలనను, అప్పుడున్న విషమ పరిస్థితులవలనను బ్రిటిషువారు ఇండియాకు స్వేచ్ఛ, స్వాతంత్ర్యము నిచ్చుట కంగీకరించినప్పటికిని, ౧౯౪౭ ఆగష్టు ౧౫ తరువాత మాంట్రెబాల్ ప్రభువు మొన్న మొన్నటి వరకు ఇండియా గవర్నరుజనరలుగా నుండుటకు సమ్మతించుట, దానికి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము వారు సమ్మతించుట గమనింపదగు విషయములు. మాంట్రెబాల్ ప్రభువు మన దేశముయొక్క స్వాతంత్ర్యప్రపత్తినిర్మాతలలో ఒకడని మనము సంతోషించుచున్నాము. దానియందు కొంత నిజము కూడ లేకపోలేదు. కాని మాంట్రెబాల్ విధానములో ఇండియాను బ్రిటిష్ రాజ్యాంగకూటమిలో కాశ్వతసంబంధబాంధవ్యము లుంచుకొనునట్లు చేయుటకూడ ఒక ముఖ్యవిషయమని మనము గ్రహించవలసియున్నది. ఇండియాపై అధికారము చెలాయించుచు ఆర్థిక, పారిశ్రామిక వగైరాలాభములను ౧౫౦ సంవత్సరములకు పైగా బ్రిటన్ దేశమునధినించినది. ఇకముందు కూడ స్నేహభావముతో, సహకార పద్ధతుపై అట్టి లాభములనే ఆనుభవించుటకు బ్రిటన్ ప్రయత్నించుటలో ఆశ్చర్య మేమున్నది? అట్లు ప్రయత్నించకపోవుటయే ఆశ్చర్యము కలుగజేయవలసియుండునుకాని ప్రయత్నించుట కాదు.

ఇట్టి ఉద్దేశ్యముతో తన ప్రణాళిక నెరవేర్చుకొనుటకు బ్రిటన్ సామ్రాజ్యపండితుని సహకారమును

సంపాదించుటకు గట్టి ప్రయత్నము చేయుననియు, అట్టేబదులలో అధినితేశ రాజ్యముల ప్రధానుల సహకార సందర్భములో ఈ ప్రయత్నము తీవ్రరూపము దాల్చుననియు ఊహింపవచ్చును. ఇట్టి సహకారమును పొందుటకే మాంట్రెబాల్ ప్రభువు గవర్నరు జనరలుగా నుండగా ఒక విధానమును ఆలోచించియుండెననియు, దాని ప్రకారము, ఇక ముందు బ్రిటిషు అధినితేశ రాజ్యముల కూటమి యను పేరుకు బదులు 'స్వేచ్ఛారాజ్యముల కూటమి' (Common Wealth of Free Nations) అని బ్రిటిష్ కామన్వెల్తుకు నానుకరణము చేయబడుననియు, ఆ కూటమిలో ఇప్పుడున్న బ్రిటిషు అధినితేశ రాజ్యము లన్నియు (ఇండియా, పాకిస్తానులకూడ) ఇమిడియుండుననియు, అట్లు ఒక రాజ్యాంగకూటమి ఏర్పాటుయిన అది ప్రపంచపరిణామ మనకు, అంతర్జాతీయ రాజకీయములలోను గొప్ప పలుకుబడి, బలము, ప్రతిష్ఠ కలిగియుండు ననియు మాంట్రెబాల్ విధానములోని ప్రధానవిషయములుగా ఇదిగరలో ప్రకటింపబడియుండెను. అట్టి కూటమిలో బ్రిటిష్ వానికి చెందని ఇండియా మొదలగు దేశములుకూడ ఎట్టి అధ్యంతరము లేకుండ, సహనభాయిదారో చేరుటకు వీలగును కాన ఏ దేశమునకుకాని అధ్యంతర ముండనక్కరలేదని బ్రిటన్ ప్రచారము ఇదిగరలోనే జరుగుచున్నది; ఇకముందు మరి ఎక్కువగ, తీవ్రముగ జరుగు ననుటలో అనుమానము లేదు.

కాన ఈ సందర్భములో ఇండియాదేశము తన ఆభివృద్ధిమునుగురించి ఒక నిర్ణయమునకు రావలసిన ఆన పరము కలదు. ఆ నిర్ణయ మేవిధముగ నుండవలెను? బ్రిటనుతో సంబంధ ముంచుకొని, స్వేచ్ఛారాజ్యకూటమిలో సభ్యత్వము కలిగియుండుట, లేక చట్టపూర్వక మగు అట్టి సంబంధమును వదలుకొని, స్వతంత్ర ప్రజారాజ్యముగా నుండుటయా యనునదియే ఇప్పుడు భారతదేశము నెదుర్కొన్న ప్రశ్నలు. ఈ ప్రశ్నలకు జవాబు రాజ్యాంగపట్టమును నిర్మించు సమయములో నిర్ణయింపవలసియున్నది; అనగా చట్టనిర్మాణ సభా సమావేశములోనే ఈ నిర్ణయము జరుగవలె నన్ను కూట.

ఆ సభాకార్యక్రమము అట్టి బరువరకు వాయిదావేయబడిన, అట్టి బరువరకు వాతానికి, అనగా అధినివేశరాజ్యముల ప్రధానాల సమావేశానంతరముకాని మన మెట్టి నిర్ణయమునకు వచ్చుటకును దిలకొండ వచ్చు మాట.

ఈ ప్రధానవిషయమునుగురించి నిర్ణయించుటకు పూర్వము చాల బాగ్రత్తగా వానిలోని సాధకశాధకముల నన్నింటిని ఆలోచించవలసిన ఆవశ్యకత కలదని వేరుగ చెప్పవలెనా? అట్టి నిర్ణయమునకు రాక పూర్వము మనము విచారించవలసినది: బ్రిటన్ లో, బ్రిటిష్ రాజ్యకూటమిలో సంబంధ ముంచుకొన్నందువలన ఇండియాకు వచ్చు లాభ మేమి? అట్లు సంబంధ ముంచుకొనుటకే నిశ్చయింపబడిన, అది ఏ దురగులపై ఉంచుకోవలెను? ఇండియా యొక్క పేదప్రతిష్ఠలకు, ఆ మొయొక్క స్వాతంత్ర్యమునకు, ఇతర దేశములలో సరి సమానహక్కులు, ప్రపత్తి కలిగియుండు విషయము లోను అవసరమున రక్షణలు ఈ సంబంధమువలన చేయదరా? బ్రిటన్ మాట అట్లుండగా బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యకూటమిలోని ఇతర దేశములు ఈ రక్షణల నంగీకరించి, ఇండియా దేశములను, ఇండియా దేశమును తన గౌరవభావముతో చూచెదరా? అనగా దక్షిణ ఆఫ్రికావంటి దేశములలో ఇండియాపౌరులు పడుచున్న బాధలు, అనుభవించుచున్న కష్టనిష్ఠురములు దీనితో అంతమొందునా? ఇండియాకు ఇట్టి సంబంధమువలన కలగు ఆర్థిక, పారిశ్రామిక లాభము లేమి? ఏదైన యుద్ధము వచ్చిన ఇండియా తన ఇష్టము లేనిదే అట్టి యుద్ధములో చేరవలసిన అవసర ముండకొండ యుండునా? ఇండియా దేశరక్షణకై బ్రిటన్ దేశము పూనుకొని, దాని కవసరమగు వాతాదశసహాయము, ఇతరవిధములగు సహాయములు చేయుటకు సంసిద్ధముగ నుండునా? ఇకన్నియు ఈ నిర్ణయమునకు చాల దగ్గర సంబంధము కలిగియున్న విషయములే.

అధినివేశప్రపత్తియను పదము ఒక నిర్దిష్టముగ పద్ధతికాని, ప్రపత్తికాని కాదు. ఆ పదము వివిధ అధినివేశ దేశములకు సంబంధించినంతవరకు వివిధ ఆర్థికములు కలిగియున్నది. చెట్టుమినిష్టర్ చట్టము ననుసరించి అధినివేశరాజ్యము లన్నియు తమతమ ఆంతర్జాతీయవిషయ

ములలో సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య మనుభవించుచు, విదేశాంగశాస్త్రవహరములలోను, దేశరక్షణ, మరికొన్ని విషయములలోను, బ్రిటిష్ రాజయొక్క సంబంధము నంగీకరించుచున్నవి. వాటివాటినుద్ద్య పరస్పరసంబంధములలో అధినివేశరాజ్యము లన్నియు సమానమైన ప్రపత్తిహక్కులు కలిగియుండును; ఒకదాని కింకొకటి ఏ విషయమునందును లొంగియుండవు. కాని అధినివేశరాజ్యము లన్నియు అంగీకరించునట్టి, వాటిని సమన్వయించునట్టి బంధము బ్రిటిష్ రాజు, బ్రిటిష్ రాజకూటుంబమునకు వారు చూపు రాజభక్తియను. ఈ విధముగ సంబంధము బ్రిటిష్ జాతిలో సంబంధము కలిగి బ్రిటిష్ వాగవికాసభాసా విశేషములను అంగీకరించునదా, ఆస్ట్రేలియా, న్యూజీలాండు దేశములకు ఎట్టి కష్టము లేకుండ, ఎట్టి అనుమానము లేకుండ అన్వయించును. కాని బ్రిటన్ అంత దగ్గరసంబంధము లేనట్టి విల్లాండు, దక్షిణ ఆఫ్రికా, ఇండియా దేశములకు, బర్మా, సిలోన్ దేశములకు అంత సరిగ వర్తించుట కష్టమే. ఈ దేశములకును, బ్రిటిష్ వారికిని జాతి, వాగవికార మొదలగు విషయములలో అంత దగ్గరసంబంధము లేకపోవుటయే కాక, మొన్న మొన్నటిదాక వారికున్న సంబంధము అధికారి - వాకరు సంబంధము మాత్రమే కాన ఇండియాకాని, సిలోన్ కాని, బర్మాకాని బ్రిటన్ దేశపు సంబంధమును కనడా, న్యూజీలాండు దేశములు సంతోషముతో అంగీకరించినట్లు అంగీకరించుటకు ఎట్టి అవకాశములు లేవు. ఈ కారణమువలననే ౧౮౭౪ డిసెంబరులో లాహోరు కాంగ్రెస్ సమావేశములో పండిత నెహ్రూ స్వాతంత్ర్యజండా నెగురవేసినప్పటి నుండియు మనదేశములలో స్వాతంత్ర్యమే పరమావధి, బ్రిటనుతో ఎట్టి రాజకీయసంబంధము కాని లేనట్టి పరస్పరస్వాతంత్ర్యమే మన మాతించదగినది అను ఆభిప్రాయము ప్రబలమైనది. అధినివేశప్రపత్తి నంగీకరించిన తరువాత సెడరేషను మొదలగు సంస్థలను కాంగ్రెసువాదులు, జాతీయవాదులు కొంతవరకు గౌరవహీనముగ చూచుటకొండ మన కందరకు తెలిసిన విషయమే.

కాన మన భవిష్యత్సంభావ నుంచి ఆలోచించుకొని నిర్ణయించుకొనునప్పుడు ఇంతవరకు బ్రతుకు, మనకు తీరజాతునచ్చిన సంబంధమును నారచుట దుష్టభయము. మన మింతవరకు ఆ భవిష్యత్తును గురించి కట్టుచునచ్చిన తీరజాసాధనములు ఇప్పుడు ఒక్కసారిగ త్రోవీపుచ్చి మరల బ్రతివ్వసంబంధమునకు అంగీకరించుట దేశములలో చాలమందికి నిరాకాశనకముగ నుండు వనిజాన చెప్పకతప్పదు. గాకగి ఆగట్టు గురి తలపాత కూడ బ్రటా ఇండియా దేశమునకు నష్టము కచ్చునట్లు, ఆమె బాతీయాభివృద్ధికి, శ్రేయస్సుకు అడ్డుతులునట్లు కొన్ని విషయములలో ప్రసర్తించుటకూడ గమనించవలసిన విషయమే. కాక్సీర్, హైదరాబాదు విషయములలో బ్రటమయొక్క విధానము ఇండియా కంత లాభదాయక మనియు, స్నేహభావము చూపునదిగ నున్నదనియు చెప్పట కష్టము. ఇదియుకాక, బ్రటమతో ఒక రాజ్యకూటమిలో ఇండియా భాగస్వామిగ నున్న మన దేశరక్షణకైకాని, ఆర్థిక పారిశ్రామికాభివృద్ధికైకాని బ్రటా తగినంత నిజమైన సహాయము చేయగలదా? చేయుటకు సంసిద్ధముగ నున్నదా అనువిషయముకూడ ఆలోచించవలసియున్నది. రెండినప్రపంచ సంగ్రామానంతరము బ్రటాయొక్క మిలిటరీబలము, నాకాబలముకూడ రమ్య, అమెరికాలతో పోల్చిచూచిన చాల తక్కువగ నున్నదని చెప్పకతప్పదు. ఇట్టి సందర్భములో మిరిక ప్రపంచసంగ్రామము వచ్చిన ఎంతవరకు ఇండియాను గడించుటకు బ్రటిష్ నాకాదళము, బ్రిటిష్ సేనలు తోడ్పడగలవు అను విషయము అనుమానాస్పదమే. ఇంక మన పారిశ్రామికాభివృద్ధి కవసరముగు సామగ్రి, యంత్రములు, నిపుణుల సహాయము మొదలగు నవి మన కందజేయుటకుకూడ బ్రటమపైననే ఆధారపడియుండుటవలన లాభము లేదనియు, ఏదేశములో అధిరోరకైన ఆదేశములో వాటిని సంపాదించుటకే మనము ప్రయత్నించులె ననియు అనుభవమునుబట్టి మనము నేర్చుకోవలసిన పాఠముగా నున్నది.

స్థితిగతు లన్నియు ఈవిధముగ నుండగా మన పెద్దలు కొంతమంది ఇంతవరకు వారు చెప్పుచునచ్చిన నూటలను, చేయుచునచ్చిన ప్రకటనలను విగ్రహింపి,

తిరిగి బ్రటమతోను, బ్రిటిష్ సమిష్టిరాజ్యకూటమితోను ఇండియాకు రాజకీయసంబంధ ముండనట్లు ప్రయత్నించుట అత్యవ్యము కలిగింపకమానదు. ఆ సంబంధమును ఉంచుకొనుటవలన ఇండియా దేశమునకు ముందుముందు ప్రపంచ, అంతర్జాతీయరాజకీయములలో అనుకూలపరిస్థితు లుండునని తెలచుట తప్ప. ఇండియా చేయవలసిన దేమన, ఇదిగతలో మన కాంగ్రెస్ నాయకులు పడే పడే నిర్ణయించినపద్ధతినే ఇండియా దేశము సర్వస్వతంత్ర దేశముగా నుండనట్లును బ్రటమతోకాని, ఏ ఇతర ప్రత్యేకరాజ్యకూటమితోకాని ప్రత్యేకసంబంధములు లేకుండ యుండునట్లును నిర్ణయముచేసుకొనుటయే. ఇట్టి నిర్ణయమువలన మన దేశముయొక్క విదేశాంగపద్ధతిని అప్పటప్పటి పరిస్థితులనుబట్టి, అవసరములనుబట్టి దేశాభ్యుదయనకు తోడ్పడునట్టియు, సహకారులగు నుండు నట్టియు సూత్రములపై ఏర్పాటుచేసుకొనుటకు కలగును. ఇండియా స్వతంత్రప్రజాసామ్రాజ్యముగ నుండినప్పటికిని, దీనివలన బ్రటమతో స్నేహసంబంధములు కలిగియుండుటకు నిషేధముకాని, అభ్యంతరిముకాని ఎంతమాత్రముండదు. కాని నిజమున లోపము దేనియందున్నదనగా, దేశకాలపాత్రల ననుసరించి, ఏ ఇతరదేశములతోనైన (అనగా ఒక్కొక్కసమయములో బ్రటనుకు వ్యతిరేకముగ, ప్రతికూలపక్షములో నున్న దేశములతో కూడ) స్నేహమును కలుపుకొనుటకు, ఒడంబడికలు చేసుకొనుటకు ఎట్టి అడ్డముకాని యుండదు. ఇట్లు చెప్పటవలన బ్రటమతోకాని, బ్రిటిష్ రాజ్యకూటమిలో చేరిన ఇతరదేశములతోకాని మనము అన్నివిధములగు (అనగా వర్తకవ్యాపారములలోగాని, ఆర్థికముగకాని, ఇతరవిషయములలోకాని) సంబంధములను వదులుకోవలసినదని చెప్పటకూడ కాదు. స్వతంత్రభారతదేశమునకును, అధినివేశభారతదేశమునకును ఉండు భేదములు, ఆయా ప్రపత్తిలోనుండు లాభనష్టములు చూపుటమాత్రమే వాని ఉద్దేశ్యము.

ఈ దృక్పథమునుండి చూచిన ఇండియా పంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యసంభావనతోను అన్నివిధముల శ్రేయోదాయకమని అంగీకరింపవలసియున్నది. శ్రీ పండిట్ నెహ్రూ, వల్లభాయ్ పటేల్, నాకర్

రాజేంద్రప్రసాద్ గారు, ఇతర కాంగ్రెస్ నాయకులు ఈ అతిప్రధాన విషయమును గ్రహింపలేకున్నారని తలప నవసరములేదు. ఇన్ని సంవత్సరములనుండి స్వాతంత్ర్యముకొరకై వారు చేయుచువచ్చిన ప్రచారము ఇంతలో మరచి రనికూడ మన మనుమానము పడ నక్కరలేదు. కాని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు చేయు ప్రయత్నములను వారు బాగరూకతతో గమనింపవలసి యున్నది. ఇప్పుడు మనదేశపు భావిరాజ్యాంగచట్టమును కాళ్ళతముగ నిర్మించు ఈ సమయములో ఇట్టి బాగరూకత చాల అవసరము. ఇండియాలో బ్రిటిష్ కాక, ఇంక ఏ ఇతర పెద్దరాజ్యములును స్నేహితులుగ నుండేలో రను అనుమానము ఎంతమాత్ర ముపసరము లేదు. ఇండియా తన పూర్తి సైనికబలమును పెంపొందించుకొనిన, అమెస్టే హమునకై ప్రపంచమందలి పెద్ద

రాజ్యములన్నియు తహతహపడు ననుటలో సందేహము లేదు. అదియుకాక బ్రిటనుతోనే స్నేహము, సఖ్యము కలిగియుండుటకుకూడ స్వతంత్రభారతదేశమున కొంత మాత్రము అభ్యంతర ముండకుండదు. ఇట్టి సఖ్యత పెంపొందించుటకై బ్రిటిష్ రాజ్యములమిలో సభ్యత్వము మాత్రమే మార్గము కాదు. స్వతంత్ర ప్రజారాజ్యమును ఇండియా బ్రిటనుతో సమాన ఘాయాని సంధిచేసుకొని, తమతమ స్వాతంత్ర్యమున కొంతమాత్రము భంగము రాకుండ స్నేహముతో మండవచ్చును. ఇదియే మన రాజ్యాంగపరిషత్తువారు చేయవలసిన పనికాని, పరిషత్తుసభను వాయిదా వేసి వీడోదిభముగ బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యముతో సంబంధమును పొడిగించుట, లేక బ్రిటిష్ అధినిదేశ ప్రతిపత్తితో సంకల్పపీడనముండుటకు సిద్ధపడుట కూడని పనులు. ప్రజలలో కల అపోహమును తొలగించుట కిదియే మార్గము.



శబ్దప్రయోగము

శ్రీ విక్రమదేవవర్మ

శాస్త్రసమృతశబ్దమే ప్రయోగార్హమని కొందఱ మతము; శాస్త్రనిషిద్ధశబ్దమయినను, మహాకవిప్రయోగ ముండునని యది ప్రయోగార్హమని మఱికొందఱ మతము. ఇట్లుండుటవలన నా యాశయమను వెల్లడింతును :

“శాస్త్రీమేవ ప్రమాణమ్” అని యుండుటవలనను, “శాస్త్యతే ఆశన ఇతి శాస్త్రీమ్” (దేనిచేత శాసించబడునో యది శాస్త్రీయ) అగుటవలనను, శాస్త్రసమృత శబ్దమే గ్రాహ్యము. “ప్రయోగశరణ వైయాకరణాః” అను వాక్యము వ్యాకరణరచనకు ముందరించిన ప్రయోగములను వ్యాకరణ రచకులు గ్రహింపవలసినవై ననుటకు సూచిము. విశ్వామిత్రాదిశబ్దములు తన్నిదర్శకములు.

ఋషిగాని, కవిగాని చేసిన శాస్త్ర నిషిద్ధప్రయోగము దప్పే యగును. తప్పేప్పుడు నొప్పు గాదు. భ్రమప్రమాదములు మనుజులకుఁ గలుగుచుండుటవలన నట్టి వానిని “ఆర్షప్రయోగా త్సాధుః” అనియును, “మహాకవిప్రయోగా త్సాధుః” అనియును గౌరవింతుము. అంతేకాని, యట్టివి పెరివారికిఁ బ్రయోగానర్హములు.

సురగురుని యిల్లాలు-తార-వ్యభిచరించుటవలన వ్యభిచారము కర్తవ్యమగునా? హరిశ్చంద్రుఁడు వరుణునకుఁ బ్రతారణము

సేయుటవలనఁ బ్రతారణ మనుష్ఠేయమగునా? ధర్మరాజునృతమాడుటవలన నన్యతము పలుకఁదగునా? మహాత్మగాంధీ పీడితగోవును జంపించుటవలనఁ గోవధము కరణీయమగునా?

వైది పేర్కొనఁబడిన కార్యములు శాస్త్రనిషిద్ధములగుటవలన నన్యైక కాచరణీయములు గావరవు. అట్లే వ్యాకరణము భాషాశాస్త్ర మగుటవలన దన్నిషిద్ధ ప్రయోగము లాధునికులకు గ్రాహ్యములు గావు. నియమబద్ధము విబుధలక్షణము.

పెరిగియున్న తెలుగుబాస కిప్పటి వ్యాకరణము లనమ గములు. కాబట్టి తునియందు జరిగిన యాంధ్రసాహిత్యపరిషద్వాదకళతమవార్షికసమ్మేలనాధ్యక్షోపన్యాసమున నే నిట్లు నుడివెలిసి:

“ఆంధ్రభాషకుఁ దగు వ్యాకరణ మొకటి రచించఁబడుట యత్యావశ్యకము. తద్రచయిత లనేకులుగాను, సంస్కృతాంధ్ర భాషాద్వయాభిజ్ఞులుగా నుండవలెను. మఱి యది పరిపక్వమై యొక్క సమ్మతిని బడయవలెను. గ్రహింపఁబడియుండని శబ్దరూపములలోఁ గొన్నిటిని దానియందుఁ జేర్చవచ్చును.....”

నేటికిని నాశోరిక నెఱవేఱకుండుట భేదకరము.



జ య ప తా క

శ్రీ కొమరవోలు వెంకటసుబ్బారావు

ఈ జండాను ప్రతిష్ఠనయుటకే భాయీబంధులగ్ ఫుత్రులగ్
 శ్రీచార్జి బలిచేసి సమ్మగమునగ్ శ్రీకృష్ణజన్మస్థలుల్
 పూజార్చనలు జేసి రెండతొ మహాత్ముల్ మున్ను తత్తత్తప
 స్తజన్మము లీ పతాకకు యశస్కీర్తయముల్ గూర్చుతగా !

మరధిరంగులు లేవు మందుగుండ్లును లేవు బందూకి బాజరబండి లేదు
 విషవాయువులు లేవు మిషనుగన్నులు లేవు బాంబల్ల యట్టహాసంబు లేదు
 లెప్పురైటులు లేవు స్విష్టుమార్పిలు లేవు అధికారశిక్షగాయధము లేదు
 గాలికోటలు లేవు కదననాకలు లేవు జను లొండ్లారుల చంపుకొనుట లేదు
 త్యాగమును, ధైర్యమును మహాత్ములుగాగ - పోరు సాగించి క్రతుల పాద వడంగి
 స్వేచ్ఛగాంచిన భారతవీరవరుల - యాత్మకక్షి భక్తితో నంజలింతు.

ఇచటి 'ఉత్పిబ' శబ్దమునకు 'ఉత్తమ పానీయ' మను అర్థము ఎట్లును కుదురజాలదు.

'ఉత్పిబంబుల భుక్తిగా' అనుచో నేను పొవమును దిద్ది 'ఉత్పిబం బల భుక్తిగా' అని మార్చితి నని శ్రీ వారాయణరావుగారు రసజ్ఞులైనారు. 'బుల'కు నూలు 'బల' అని చేవ్రాత పోరపాటు! 'ఉత్పిబం బల భుక్తిగా' అనినచో అర్థము కుదురనే కుదురదు.

౪. 'కాళికా' శబ్దమునకు 'కాటుమట్టు' అను వర్ణమున్న దని శ్రీవారు ఒప్పుకొన్నందులకు సంతోషము; 'కాళికా' శబ్దమున కి యందు నిఘంటువుల కెక్కలే దన్నంతవఱకే నాకు సంతోషము. సారస్వతమునబట్టి, ప్రతిభనుబట్టి అర్థములను కల్పించుకొన వచ్చును. రూపమునబట్టియు, గర్వమునబట్టియుకూడ నిచట ఏది యుచితమో, సహృదయులే నిర్ణయింప సమర్థులు!

౫. 'వాసు' అను పదములో అగామస్వార మున్న దనియు, మరాఠీభాషలో ఆ పదమునకు 'చక్కనిది' అని యర్థ మనియు శ్రీ వారాయణరావుగారు వ్రాసిరి ఇది ఆశ్చర్యానందాదులను నూచించు అనుకరణ పదము! దీని యర్థనిర్ణయ మాహాధీనము! ఇట్టి పదముల యనుస్వారవర్ణము అప్రస్తుతము; ఇట్టి పదములను పురస్కరించుకొని ఇదమితముని ఒక నిర్ణయముచేయుట గుర్తులము.

౬. 'ప్రస్తుతము' అనుదానికి ఉపసయన, వివాహాదిక విశేషము లర్థ మని నేను తెల్పితిని. శ్రీ వారాయణరావుగారు చెప్పిన 'గర్వాధానము'ను దాని కర్థము కావచ్చును. కాని 'గర్వాధాన' మొక్కటియే 'ప్రస్తుత' పదవాచ్య మనుటలో తారణము కావ రాకున్నది.

౭. 'మయ్యాడు' పదమునకు 'కామారావ' అను వర్ణమే కాక 'మాడుమార్దుల ఒకటే పోలిక కలిగి' అని యర్థ మని శ్రీ వారాయణరావుగారు పోదా హరణముగా వివరించిరి. వారు చెప్పిన యర్థము వారిచ్చిన యుదాహరణమునకు సరిపడును. కాని 'మయ్యాడు'నకు రామకృష్ణాధిక్రేతమున అర్థ మిదియే యని చెప్పవక్కఱలేదు.

'గో' మన తెరువరు మయ్యాడై వెలుగుచు.....'

అను పద్యమున గల 'మయ్యాడు' కామారావ యగుట పొసగదని చూపుచు శ్రీవారు దాని తరువాతి పద్యము నుదహరించి సమర్థించిరి. 'ఎల్ల కాలము కామ

రావస్తలూ' నేయున్న బాలురకు కాలానుగుణముగ, తిత్తి త్కర్మ లాచరించుట కుదురదని వారి యభిప్రాయమే యుండవలెను. ముఖిలాదేవిపుత్రులు చూచుటకు నిత్య కుమారులుగా ఉత్పాదని యభిప్రాయము; కాని వారికి కాలానుగుణముగ చేయదగిన కృత్యములు లోపింప వలె నని అభిప్రాయము కాదు. మఱియు తల్లికి విష్ణు శాల్మపుడును 'కామారావస్తలూ ఉన్నవాడే' (కుమారుడే) అగుదుగుడదా! శ్రీవారాయణరావుగారి యర్థము మాత్రము గ్రహించినచో, వారుదాహరించిన పద్య మునకు తేలువనే కల—

"ఒకడు నిరూఢకృష్ణురచి

యొక్కడు నిర్మలమానసప్రేమం

దొకడు ప్రయత్నయోగ్యఫలం

దొక్క డవాద్యతీరికంకంచుకుం

దొకడు రహస్యకులమతి

యొక్కడు నై విలసిల్లిరి..."

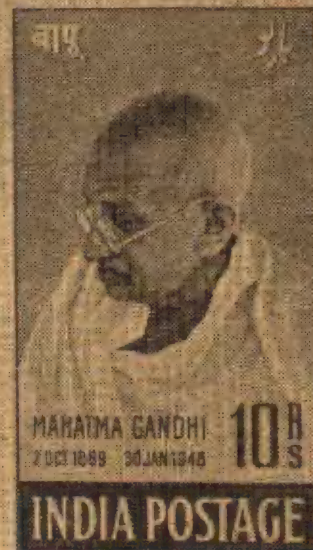
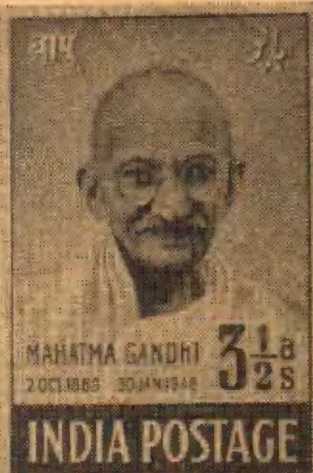
అను పద్యభావము పొందుపడలేకూ యని తోచుచున్నది. ఇందు ఆ బాలురకు గల పరస్పర భేదము స్పష్ట మగుచునే యున్నది

౧. 'ప్రావమాకుడు' కంఠదంపవంటి జంటపద మనియు, అది ఒకజాతిమాకు ధయి ఉండవచ్చు ననియు శ్రీ వారాయణరావుగారు రూపించి తెలిపిరి. 'ప్రావమాకుటా' అని ముదిరితే పదములలో ఉన్నను అది సరియైన పాఠము కాదు. 'ప్రావమాకుటా' అని వ్రాతప్రతిలో గలదు. అదియే సరియగు పాఠము. 'ప్రావమాకుడు' గంజిమాకు ధనును. నా వ్యాసమున వ్రాతపోరపాటున సకారమునకు బదులు 'శి'పడి, 'ప్రావమాకుడు' అని అట్లే ముదిరి ముయినది.

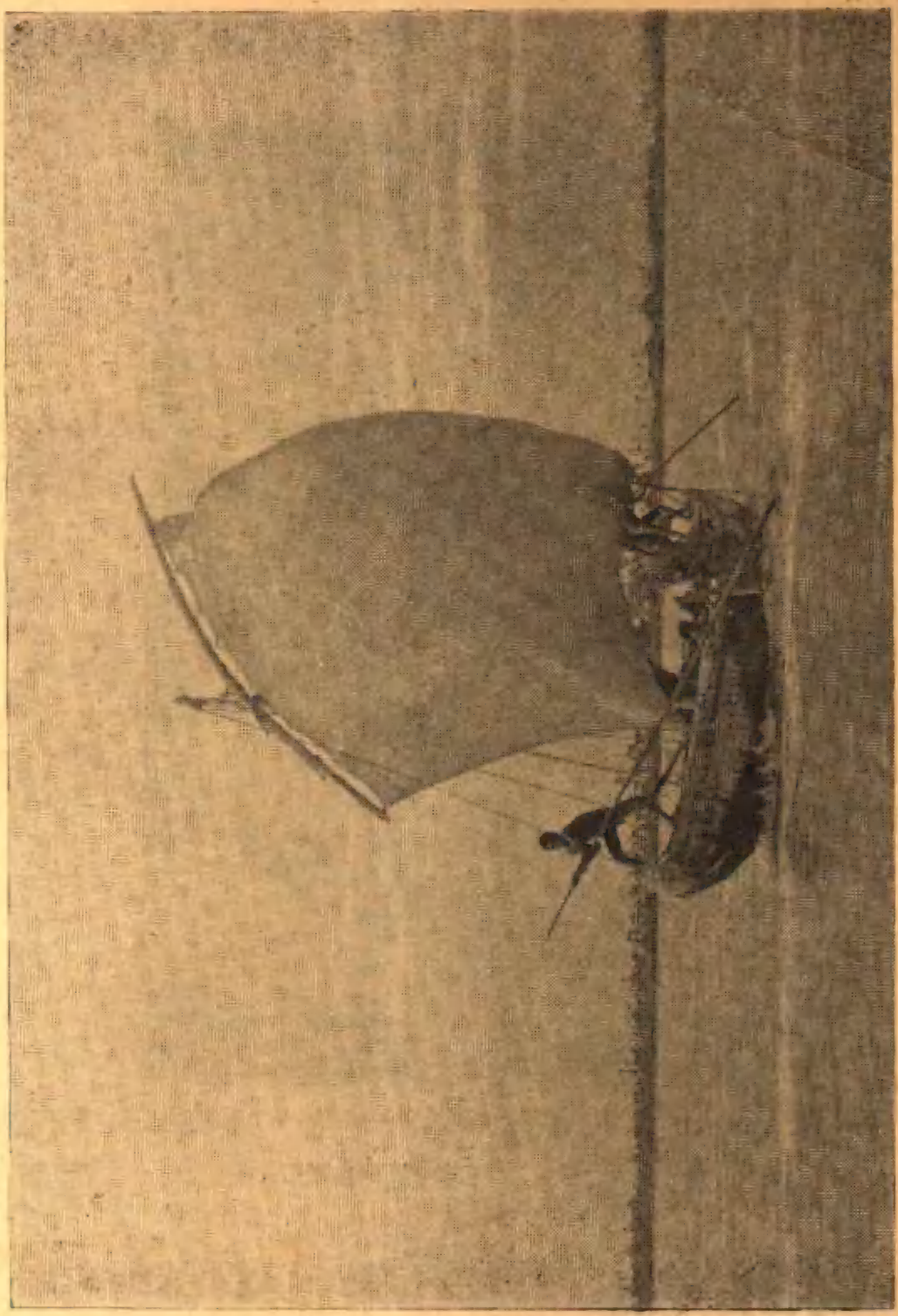
'కరావము' నకు 'ప్రావ' రూపాంతరమును కలిపించి, 'ప్రావమాకుడు'ను జంటపదముగా తేసి, అర్థము కుదురకపోగా 'ఒకవిధమైన మాకుడు' అని యూహించుట అంత యుక్తియుక్తమని తోచవచ్చును.

భావతత్త్వకాన్త్రమున నాకుగల పరిచయము తెక్కిన యగుటచే 'కుడిదలు'ను గూర్చి పరిభోధించి గాని ఎట్టి నిర్ణయమును చేయజాలకున్నాను. భావ విషయమున అతీతేతన— శ్రీ వారాయణరావుగారి యాశయమే సరియైన దయనను కావచ్చును.

నా యాశయములన 'భారతి' పాఠకుల కెఱుక పఱచుట కి వ్యాసము వ్రాయబడినదే; కాని ముద్రసిద్ధ విద్వాంసులగు శ్రీ వారాయణరావుగారిని విమర్శింప దలచి మాత్రము కా దని మనవిచేయుచున్నాను.



ఈ నం. 15-వ తేదీ- స్వాతంత్ర్య దినోత్సవమునాడు భారతజ్యోతియైన బాపూజీ
స్మృతిచిహ్నముగా విడుదల కానున్న కొత్త తపాలాబిళ్లలు.



లేములవాడ చాళుక్యులు

శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్య

(గత సంచిక తరువాయి)

ర. విసయాదిత్యయుద్ధములు

విసయాదిత్య - యుద్ధములుని కాసనము తెవ్వియు నింతవఱకు లభ్యపడలేదు. కాని ఇతని సంతతి వారి కాసనములనల్లను, పంపకవి విక్రమాద్ధునివనిజయ పీఠికనల్లను నితని చరిత్ర కొంతవఱకు తెలియవచ్చుచున్నది. ఇతని పుత్రుడగు మొదటి యరికేసరిదని చెప్పబడు కొల్లిపట తామ్రకాసనమున నితడు విశ్వరాటనియు, రామవిక్రమనృపాంకుశాదినిరు దాంకితుడనియు, వరాహలాంభనముచే నశీకృతధూచక్ర దనియు, సాగర వేలాపరి వేష్టితనకలరామండలు దనియు, దురుష్కయవన బర్హర కాశ్మీర కాంభోజ మగధ మారవ కళింగ గంగ వల్లన కేరళప్రభృతిరాజులొకముచే నర్పణ గొనెననియు తెప్పియున్నది. ఈ కాసనము గృత్రిమమని ప్రబలుచైన సంశయము గలదు. కాని కాసనము గృత్రిమమైనను సంగువర్ణింపబడిన యంశములు గృత్రిమములు కాక చరిత్రాత్మకములే కావచ్చునను కాసన విమర్శకుల మతము ననుసరించి దీనినివిచారార్హ ముగాదని త్రోసిపుచ్చక పరామర్శించి యం దెంత సత్యము గలదో కనుగొనవలసియున్నది.

విసయాదిత్యయుద్ధములు దాక్షిణాత్యుపస చాళుక్యుడు. ఇతని పుత్రుడగు మొదటి యరికేసరి శ్రీ. శ. ౭౦౦ మొదలు ౭౬౦ వఱకు దక్కను సామ్రాజ్యము నేలిన

రాష్ట్రాఖిల చక్రవర్తి. ప్రపనిరుపమ దేవున కిదడు సామంతుడను, సమకాలినుడను నగుటచే నితడు శ్రీ. శ. ౮వ శతాబ్దితృతీయపాదమున నభ్యుదయ మంది యుండవచ్చునని పూర్వప్రకరణమున నిశ్చయించియున్నాడను. ఈ కాలమున కొల్లిపటకాసనమున వర్ణింపబడినంతటి గొప్ప చాళుక్యనరపాలు దేవ్యజేనియు సుందెనో విచారించుము. అప్పటి రాష్ట్రాఖిలకాసనములను బరిశీలించి చూడగా రాష్ట్రాఖిలసామ్రాజ్యస్థాపకుడైన దంతి దుర్లుడు గతించిన వెనుక ప్రబలుడైన చాళుక్యరాజొకడు సామ్రాజ్యము నాక్రమించుకొని కొంతకాలము రాజ్య మొనర్చినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.

మొదటి కృష్ణరాజపుత్రుడగు ముమ్మడి గోవింద రాజు దన రాధకాపుర, వణిదిండ్ల తామ్రపట్టికలయందీ విషయము నిట్లు ప్రస్తావించియున్నాడు:

పక్షచ్ఛేదభయాక్రతాభిలమహా
ధూధృక్కుల భ్రాతా
ద్దుర్దంఘై రవరై రశేకమిఖ
భ్రాతష్టవత్సాన్వితాక్
య క్షాలుకృణులూ దనునవిబుధ
వ్రాతాక్రయా వారిధే
ర్లక్ష్మ్యం మస్తరవత్సలీల మచిరా
రాకృష్టవాక్ వల్లభః 1.

మొదటి యమోఘవర్ష నృపతుంగుని సంతక తామ్రపట్టికయందును నీ విషయము జెప్పబడియున్నది.

స్వయంవరీధూతరజాన్తజే తత
స్స నిర్యక్తపేక్షం శుభకుంగవల్లభా,
చక్ర చాలుకృణులక్రియం బలా
ద్విభోలపాలిధ్యజమాంభారిణిం 2.

1. ఎ.పి. ఇండి. సం. ౬, పుట ౨౪౩; ఇండి. ఆంటి. సం. ౧౧, పుట ౧౫౬.

2. ఎ.పి. ఇండి. సం. ౬, పుట ౨౪౩; ఇండి. ఆంటి. సం. ౧౧, పుట ౧౫౬ ర.

ఈ రెండు కాపనముల వల్లను దంఠిదుగ్గుడు కాల
గతి నందిన పిమ్మట చాళుక్యులు ప్రబలి సామ్రాజ్యము
వాక్రమించుకొని రనియు, వారిని నిర్జించి మొదటి
కృష్ణరాజు దానిని మరల స్వాధీనము గావించుకొనె
ననియు చెలియవచ్చుచున్నది. మఱియు పై చెప్పిన
ముమ్మడి గోవిందరాజు తన ప్రేమాను తామ్రపట్టికయందీ
సందర్భమున చాళుక్యులను బ్రస్తావించక వారి బడులు
రాహస్యమును నొకని చెప్పనియున్నాడు.

రాహస్య మాతృభుజజాతబలావలంబ
మాతా విజిత్య నిశితాసిలతావహరైః,
పాలిధ్వజావలీ కుభా మచిరేణ యో హి
రాజాధిరాజపరమేశ్వరతాం తతానః.

అనగా నీ మొదటి కృష్ణరాజు రాహస్య యను
నతని యుద్ధమున జయించి యతనికిడనుండి పాలిధ్వజా
వలీని, రాజాధిరాజపరమేశ్వరపదమును పొందెనని
తాత్పర్యము. రాష్ట్రీకూటసామ్రాజ్యస్థాపనకు ముందు
దక్షిణాపథమున రాజాధిరాజ పరమేశ్వర పట్టుచు చాళు
క్యుల దగుటచేతను, పాలిధ్వజము చాళుక్యులదే యగుట
చేతను, చాళుక్యులను జయించి వారెవైన పాలిధ్వజాది
సామ్రాజ్యములను గొన్న విధముననే మొదటి కృష్ణరాజు
రాహస్యను జయించి వానినే యతనికిడ నుండియు
గ్రహింపఁ జెప్పియుండుటచేతను రాహస్యచాళుక్యుడై
యుండవలయు నని తోచుచున్నది. ఇతని చరిత్రను
గూర్చి యేమియు చెలియరాకున్నను, సితదు సామాన్య
దారి తలచుటకు నీలులేదు. చాళుక్యులను జయించి దంఠి
దుగ్గుడు స్వాధీనపఱచుకొనిన సామ్రాజ్యమును మరల
నశపఱచుకొని యతని పినతండ్రయైన ప్రభుకృష్ణ
సరపాలుని రాజాధిరాజపరమేశ్వరపట్టుచును బొంద
నీయక యడ్డుపెట్టెను. రాష్ట్రీకూటరాచరికస్థితి యపు
డెట్లుండెనో ప్రభుకృష్ణరాజు తన భింకతామ్ర
పట్టికయందు నూచించియున్నాడు.

ఉల్లంఘితమర్యాదే
కలిజలధా వ్యావహ నిమజ్జనీ
యే శోధ్యతా ధరిత్రీ
శ్రీప్రభయమహావరాహేణ. 1

ఇందు చెప్పబడిన కలిజలధి చాళుక్యుల ప్రతా
పము. అందు మునిగిన ధరిత్రీ రాష్ట్రీకూటరాజ్యము.
దీనిని మునిగిపోనీయక యుద్ధరించినవాడు ప్రభయమహా
వరాహాచరదాంకితుడగు ప్రభుకృష్ణరాజు. కావున
రాహస్యనాయకత్వముక్రింద చాళుక్యులు నష్టమై
పోయిన స్వకులక్రమాగతమైన సామ్రాజ్యమును
సాధించి యల్పకాల మేలి రనియు, మరల నా రాహ
స్యను జయించి రాష్ట్రీకూట మొదటికృష్ణరాజు స్వాధీన
పఱచుకొనె ననియు చెల్ల మగుచున్నది.

మఱియు రాష్ట్రీకూటసామ్రాజ్యస్థాపనకుడైన
దంఠిదుగ్గుడు చాళుక్యులతోడి యుద్ధమున మృతినొందె
ననుటకు గొంత యవకాశము గలదు. రాష్ట్రీకూట
ముమ్మడి కృష్ణసరపతియొక్క రామేశ్వరకళాకాపన
మన నిట్లు చెప్పియున్నది :

తస్మిన్ సాహసశుంగవామ్ని నృపతౌ
స్వస్సుద్ధర్మప్రార్థితే
యాతే యదాం దిన నివారణముం
వేశ్యక లక్ష్మీ ప్రతః
తత్రావాప భుజద్యయేన వివిధం
సాక్షిష్య రమ్యై గుణైః
ప్రీత్య ప్రాణముం చిరం రమయతి
శ్రీకృష్ణరాజాధిపం. 2

ఇందు లన సాహసశుంగవృపాలుడు, అనగా
దంఠిదుగ్గుడు స్వర్గస్త్రియచే బ్రాధినుడై పసితనముననే
దింగుతు దాయె నని తెలియుచున్నది. రఘుసామంతుడైన
వారి పొందును స్వర్గస్త్రి లర్పించుట కుప్రసిద్ధమైన
విషయము. కావున, రామేశ్వరకళాకాపనసాక్ష్యము
విశ్వసనీయమేని, దంఠిదుగ్గుడు యావనవంతుడై
యుండగనే యుద్ధమున మడిసి పీతస్వర్గమును బొందెనని
చెప్పుటలసియున్నది. అతని మరణానంతరము రాష్ట్రీ
కూటరాజ్యలక్ష్మీ చాళుక్యుడగు రాహస్యకు హస్తగత

3. ఎసి. ఇండి. సం. 3, పుట ౧౦౭ త.
4. ఎసి. ఇండి. సం. ౧౪ పుటలు, ౧౨౧-౩౦
5. సా. ఇకా. ఇకా. సం. ౧, భా. ౧, పెం. ౬౦.

యగుటచేత, దండిగ నుడు చాళుక్యులతోడి పోరుననే మురిసొందె నని తోచుచున్నది. 6

తై చర్యకలన లేములవాడ చాళుక్యులతో పోరున నైన వివరము దిత్త్యయుద్ధములుని కాలమున రాష్ట్ర కూటుల యధికారమును గూలద్రోయునంతటి శక్తి సామర్థ్యములు గల రాహప్ప యను చాళుక్యువీరు డొక డుండె నని తేలుచున్నది. ఈ రాహప్పయే కొల్లి పటాశనములోని వివరము దిత్త్యయుద్ధములు డు కౌగూడదా యను శంక యొకటి కలుగదచ్చును. రాహప్ప యనునది యతని వాస్తవమైన పేరును, వివరము దిత్త్యయుద్ధములు నామము లతని విరుదులును గా నున్నును. కొల్లిపటాశనమునందు నర్థింపబడిన వివరము దిత్త్యయుద్ధములుని విజయము లన్నియు రాహప్ప కును తెల్ల చ్చును; కాని యీ సందర్భమున పరా

6. రాష్ట్రకూటనంకేపు నుజరాళుకాళుకు తెండిన కరకను ద్దవద్దు బహదా తామ్రపట్టికలందలి (ఇండి. ఆంటి. సం. ౧౭, పుట ౧౫౯) —

ధర్మాత్మన ప్రసక్తి స్పృహస్య జ్ఞే
కులే ముధర్మా ఖలు కృష్ణరాజః,
యో వంశ్య మున్మూల్య విహర్షభాజం
రాజ్యం స్యయం గోత్రహితాయ వశే.

అను శ్లోకము వాధారపటచుకొని కొందఱి బరోడ కాశనమున వంశ్యుడే రాహప్పయని వాదించుచున్నారు. (ఇండి. ఆంటి. సం ౧౭, పుట ౧౬౨.) కాని వీరి వాదముగోకార్యము గాదు. వీలనగా: లభ్యమైన కాశనసాక్ష్యమునుబట్టి చూడగా రాహప్ప రాష్ట్రకూటు డని చెప్పట కెట్టి యాధారమునులేదు; చాళుక్యుడనుటయే యొక్కన సముజసమని తోచుచున్నది. కావున వంశ్యునికి రాహప్పతో నైక్యము గల్పించుట సరకాదు. వారు ధిన్న పురుషులనితలచుటయే యుక్తము.

7. ఎస్. ఇండి. సం. ౬, పుట ౨౧౧.

7-౨. రాష్ట్రకూటులు-వారికాలము, పుట ౪౩.

8. ఎస్. ఇండి. సం. ౫, పుట ౨౦౦.

మర్పించనగిన యంక యొకటి కలదు: ఈ రాహప్ప బాదాయి చాళుక్యురాజులలో గడపటివాడైన ద్వితీయ కీర్తిగర్భుడో, లేక యువరాజు ఇమ్మడి గోవిందవల్లభునిచే బరాధూతుడైన వేంగీశ్వరుడును విష్ణుగర్భుడో కావలయుననువాదము ద్వితీయకీర్తిగర్భ రాష్ట్రకూటులను జయించి మిగల రాజ్యమును సంపాదించెననిగాని, యతనికి రాహప్పయని మారుపేరుండెననిగాని తలచుట కెట్టి యాధారములేదు. రాష్ట్రకూటప్రథమ కృష్ణగూపాలుని కుమారుడును, యువరాజును నగు ఇమ్మడిగోవిందరాజు యొక్క వేంగీష్టానిధుని జయించుటనిశ్చయమే. ఇతడు వేంగీయండలమును జయించినపిమ్మట కృష్ణామహాసంగమమున విజయస్థంధావారమునండి యిచ్చిన అలాగు తామ్రకాశనమున “కోశద్వారాత్మధూమిసుమర్పణే నానలే వేంగీశోయని చెప్పుకొనియున్నాడు. 7 ఇట్లు కోశ దండాత్మధూమిలను యువరాజుగోవిందరాజునకుసమర్పించిన వేంగీకుడు చాళుక్యుడు. కృష్ణరాజుచే నోటువడి పాలిధ్వజావలిని, రాజాధిరాజపరమేశ్వరపదమును గోలు పోయిన రాహప్ప ఇతడే యని రాష్ట్రకూటచరిత్రకారులను చాట్టగు అద్దెకారముచున్నాడు. 7 ఇదియొప్పదగని విషయము. వేంగీచాళుక్యులు తమ కాశనములయందు తాము మహారాజాధిరాజపరమేశ్వరధర్మప్రకటకుని చెప్పుకొనినను పాలిధ్వజము వీరి కుండె ననుట కే యాధారమును లేదు. అది యాద్యమున ఉత్తరావళచక్రవర్తుల సామ్రాజ్యచిహ్నము. ౮. ౪. ౩ వ శతాబ్ద తృతీయపాదమున బాదాయిందు చాళుక్యుప్రథమ విక్రమాదిత్యుడు రాజ్యము నేయుంచుటగా నతని కుమారుడైన వివరము దిత్త్యుడును, మునుమడైన విజయాదిత్యుడును సుత్తరచక్రములపై దండెత్తిపోయి షళలోత్ర రాధిపతి నొక్కని జయించి యతని సార్వభౌమపదచిహ్నములైన గంగాయమునలను పాలిధ్వజములను గొని స్వదేశమునకు మగిడి వచ్చిరి. 8 అది మొదల వివిధామి కాళువారి సార్వభౌమచిహ్నము లైనవి. బాదాయి చాళుక్యులకును, వారిని దోలగద్రోసి వారి సార్వభౌమ పదము నొడిచికొనిన రాష్ట్రకూటులకు దప్ప దక్షిణ దేశము నేలిన యే వంశపు బ్రతువులకును నీ పాలిధ్వజాది

మఱియు 'సపాదలక్ష్మ' గ్రామములు గల దేశ మొక్కటి కా దనియు, నట్టివి సేపాళకేచారారులు పెక్కు గల దనియు చెల్ల నుచున్నది. కాని శేములవాడ పరభణి కాసనములందును, పంపని విక్రమాద్ధునవిజయముందును బేర్కొనబడిన 'సపాదలక్ష్మ' కేలదేశాంతగర్భగ్రామ సంఖ్యను చెల్పు పదము గాదనియు, నది ప్రత్యేక మొకానొక దేశమున కంకితవాచు మనియు దోచు చున్నది. ఈ దేశమును గూర్చిన ప్రశంస కావాచిత్యముగ సంస్కృతవాఙ్మయముందును, సుత్రహిందూ పానమందలి మధ్యయుగకాసనములందును గానవచ్చు చున్నది. ఆధునికగ్రంథములందును సపాదలక్ష్మదేశ నిర్దేశమును గురించిన వర్ణనలనుచు గలవు. 'అశ్వత్థ వేళ్ళవిదోయ యాహి'యను పోమదేవసూరియకేస్త్రీలకంపూవాక్యమునకు వ్యాఖ్యాత 'అశ్వత్థకసపాదలక్ష్మ పర్వతవాసి' అని యర్థము వ్రాసియున్నాడు. 11 మఱియు శ్రీ. క. ౧౧౫౦ వాటి చాళుక్యసంజ్ఞాదశ గూర్ధరకుమారపాలుని చిహ్నాక్షరకాసనమున 12,—

మహీభృన్నికుంజేషు కాకంభరీః
ప్రియాపుత్రలోకేన కాకంభరీః,
అపి ప్రాప్తశ్రుత్యయా త్కంప్రధూతః
స్థితా యస్య మర్తేభవాజప్రధూతః.
సపాదలక్ష్మ మామర్త్య నమ్రాకృతభయానకః,
స్వయ మాయా నృసీవాఖోగ్రామే కాలిపురాభిశే.
సన్ని వేళ్ళవిదం పృథు తత్ర
త్రాస్థితాసహనధూపతిచక్రం,
చిత్రకూటగిరిపుష్కలశోభం
ద్రష్టు మారవృపతిః కుతుకేన

భగవాల్ లాల్ ఇంద్రాజిగారు, కాంగ్రా మొదలు వైనితాలవఱకు వ్యాపించియుండు సివారిక పర్వతమునకు సంస్కృతమున 'సపాదలక్ష్మపర్వత'మని

11. కాన్యకూల ౭౦, పుట ౧౮౭.
12. ఎస్. ఇండి. సంపు. ౨, పుట ౪౨౧ త.
13. కాంక్షజట్టి, పం ౧. భా. ౧. పుట ౧౫౭, పు. ౧౫౮ అధోక్షాపిక.
14. భూగోళశాస్త్రము, పుట ౧౭౮.

నే రనియు, సపాదలక్ష్మధిపతు లని పేరువదలిన కాకం భరీ చాహమానప్రభువుల కా నే రాష్ట్రమున సపాద లక్ష్మపర్వతప్రాంత నివాసులైయుండిన కారణమున నచ్చె ననియు, దరువాత వారు నలసనచ్చి తూర్పురాజపుత్ర స్థానమున నుండు కాకంభరీప్రాంతమున నివాసము లేర్ప జరుగొని యచట పెరిగొనుటచే నా ప్రాంతమునకు సపాదలక్ష్మదేశ మని పేరు వచ్చె ననియు వ్రాసి యున్నారు. 13 వీరి యధిప్తాయమునే నందోలల్ తేగారు తమ భూగోళశాస్త్ర మను గ్రంథమున నిట్లు సంగ్రహముగ ననుచుచియున్నారు: "సపాదలక్ష్మకు సవాలి అపభ్రంశరూపము. సవాలి నకు సివారిక్ అపభ్రంశరూపము. సపాదలక్ష్మ, కాకంభరీ తూర్పు రాజస్థానములోని యిప్పటి సంభర్." 14 సపాదలక్ష్మ (సివారిక్) పర్వతప్రాంతవాసులగు చాహమానరాజపుత్రు లచటికి వచ్చి పెరిగొనుటచే కాకంభరీపరిపరప్రదేశము లకు సపాదలక్ష్మదేశ మని పేరు వచ్చె నను భగవాల్ లాల్ గారి సిద్ధాంత మెంతవఱకు సత్యమో తెలియదు. కాని కాకంభరీప్రభువులు సపాదలక్ష్మీయు లనియు, వారి యేలుబడిక్రింది దేశము సపాదలక్ష్మదేశ మని పిలువబడుచుండె ననియు దృఢముగ జెప్పవచ్చును.

తూర్పురాజస్థానమందలి ఇప్పటి సంభార్ ప్రాంతదేశమే మధ్యయుగమునందలి సపాదలక్ష్మ యని నిశ్చయ మైవది గదా. ఇక దాక్షిణాత్యుడగు వివయా దిత్యయధ్యులు దా దేశముపై నాధిపత్య మెట్లు సంపాదించగల్గెనో విచారించవలసియున్నది. ఈ విష యమును నిర్ధారించి చెప్పటకు దగిన యాధారము లేవివయు గానరావు. వివయాదిత్య - యుద్ధముల్లుడు పామాన్యుడైన చిన్న రా జని ఇంతకుముందే వివరించి యున్నాడను. ఇట్టివాడు జగిసామనీవచే స్వయము దండెత్తిపోయి నిజరామాంబలపరాక్రమముచే ననన్య కానితమైన సపాదలక్ష్మదేశము నాక్రమించుకొనె ననుట యంతగ నవ్యుదగిన విషయము గాదు. తనకంటె బలవ త్తగుడైన యధిపతి నెవ్వనిసేనియు గూడి దండువోయి యతని పతనమున నిత దా దేశమును జయించి కాసిందె నని తలచుట యుక్తము. ఈ వివయాదిత్యయధ్యులుని కుమారుడగు మొదటి యరికేసరికాలమునండియు గడవటివాడగు ముమ్మడి

యరిగేనది వలకును నితని సంతతివా చందమును రాష్ట్ర
 కూటచక్రవర్తులకు సామంతులై వారి నాశ్రయించి
 యుండిరి. వారివలెనే ఇతఁడును రాష్ట్రకూటసామం
 తుడై యుండి యుండవచ్చు నని తలచుటయొ దసహజ
 పేమియు లేదు. ఈ యాహా యాసమంజసము గాదేని,
 ఇతని కధిపుడై యుత్తరదేశముపై దండెత్తిపోయిన
 రాష్ట్రకూటచక్రవర్తి యెవ్వడో కనుగొనఁజాలని
 యున్నది. వినయాదిత్యయుద్ధములన్నిటి సమకాలికులని
 యెన్నుచున్నరాష్ట్రకూటచక్రవర్తు లిరువురు గలరు. రాష్ట్ర
 కూటసామ్రాజ్యస్థాపకుడైన దంధిరగృగు మొదటివాడు.
 ఇతనిసమృద్ధి సామ్రాజ్యరీతయు నెక్కిన యితని పిన
 తండ్రయైన ప్రథమకృష్ణరాజు రెండవవాడు. విద్యుత
 లోను కృష్ణరాజు త్రైరాధమముపై దండెత్తిపోయిన
 టెచ్చుటను జెప్పియుండలేదు; కావున నితని గూడి
 వినయాదిత్యయుద్ధములకు సహదలకును జయించె నని
 తలచుటకు వీలులేదు. దంధిరగృగు డీకులేని జోరు;
 పేరందిన వశనాయకుడు. ఇతడు యావనముననే పీఠ
 స్వర్గమును బొందినను, జీవదళయం దుండిన యల్ప
 కాలములోను చాళుక్యుల యధికారమును గూలద్రోసి
 వారికడనుండి దక్షిణాపథసామ్రాజ్యమును నాచి
 కొనెను; అంతట దృష్టివందక దిగ్విజయార్థమై
 యుత్తరహిందూస్థానముపై దండెత్తి పోయి, పెక్కు
 దేశములను జయించెను. ఇతని విజయములు యెల్లారా
 లోని దక్షావతారగుహాయం దితడు జెక్కించిన శిలా
 కావ్యమున నిట్లు వర్ణింపబడియున్నది :

దండేనై జగాయ వల్లభులం
 య స్సమధూపాధిపం
 కాశ్చక్రం సకలింగకోపలపతిం
 శ్రీతైలదేశేశ్వరం,
 శేషా న్యాలన లాట టంక నృపతీ
 సన్యాంశ్చ నీత్యా వశం

15. ఆర్కి. స. ఆ. పెద్దరక ఇండియా. సం.
 ౫, పుట ౮౩.

16. రాష్ట్రకూటులు-వారికాలము. పుట ౩౫,
 అధోచ్ఛాటక. ౧౩.

య శ్రీ ల్లభతా మనాప చరణం
 న్యవ్య ద్విహం మస్తకే. 13

దంధిరగృగుడు జయించినట్లు పై శ్లోకమున జెప్ప
 బడిన రాజులలో నీ సందర్భమున ముఖ్యముగ గమనింప
 వలసినవారు ముగ్గురు. మొదటివాడు సంగమధూపాలకుడు.
 'సంగమ' అను పేరు గల దేశ మవ్యక్త యెచటను
 జేర్చినబడియుండలేదు. పౌరబాటులే 'సింగమ'
 అను మాట కిది బహులగ జెక్కబడిన దని రాష్ట్రకూట
 చరిత్రకారులగు డాక్టరు అలైకా రభీప్రాయపడి
 యున్నారు. 16 సింగుదేశమును తాళకు రీకాలమున
 నాక్రమించుకొని యుండిరి. ఆవుడవుకు పశ్చిమ
 సముద్రతీరదేశములపై నెత్తిచ్చి దేవాలయములను
 వాళము గానించి గ్రామములు, పట్టణములు దోచు
 కొని పోవువారు. కావున దంధి గృగు వాపై
 దండెత్తి పోయి జయించి యుండవచ్చును. రెండవ
 వాడు టంకవృపది. టంకదేశ పెచ్చుట సందేహ
 యొక్కరును గుర్తించలేదు; ఇది ప్రస్తుత రాజపుత్రస్థాన
 ములోని 'టాంకు' కావచ్చును. మూడవవాడు
 మాలవాధిపతి. ఆకాలమున మాలనదేశము గూర్జర
 ప్రతీహారుల యధికారముక్రింద నుండెను. గూర్జరులు
 హిమాలయపర్వతములోని పశ్చిమోత్తరకనుమలగుండ
 హిందూదేశమున తొచ్చి యచట స్థిరనివాస
 ముల చేర్చుకొనిన యన్యదేశీయు లని
 కొందఱి యభిప్రాయము. పంజాబున కొంతకాల ముండి
 తరువాత రాజపుత్రస్థానముగుండ పశ్చిమసముద్ర
 తీరమునందలి మరాష్ట్రము నాక్రమించుకొనిరి. మాళవ
 దేశము పెచ్చుడు గూర్జరప్రతీహారులు జయించి స్వాధీ
 నము చేసికొనినో తెలియదు. శ్రీ. ౪. ౭౫౬ లోనో,
 మరుసటి సంవత్సరముననో మృతినొందిన దంధిరగృగు
 చాదేశముపై నెత్తిపోవునప్పటికే గూర్జరు లుజ్జయిని
 యందు రాజ్యము స్థాపించుకొందుచే వా రాప్రాంతము
 సంతమముండే స్వాధీనపఱచుకొనినది తెల్లమనుచున్నది.
 ప్రతీహారులలో వాల్లర రాజైన ప్రథమనాగభటుడే
 మాళవమును సాధించి యచట గూర్జరుల యధికారమును
 మొదట నెలకొల్పె నని రోచుచున్నది. ఇతఁడు పరా
 క్రమశాలి. సింగుదేశము నాక్రమించుకొని యచటి

నుండి మాటిమాటికిని పశ్చిమముద్రతీరదేశములపై దండు పెడలుచు మిక్కిలియు వలబడిపెట్టుచుండిన అరబ్బులను యుద్ధమున నోడించి వారి సంరంభమును జాలవలయు దగ్గించెను. 17 ఇతని సైరరాజధాని రాజపుత్రస్థానము లోని కేంద్రపురమైనను 18 దక్షిణమున నిలిచి యధికారము భృగుకన్యదేశమునకు వ్యాపించియుండెను. ఈ వాగధటుని, లేక వాగావలోకుని ప్రవర్తనావనిజయ రాజ్యమునందు విక్రమకాలము ౮౧3 నకు పరియైన క్రీ. శ. ౭౫౬ న వ్రాయించిన చాన్సోక్తకావనమున భృగుకన్యాధిపుడును, చాహమానవంశజుడైన భాత్య వృద్ధుడు చా నీతనికి సామంతుడ నని చెప్పబడి యున్నాడు. 19 దండిచుట్టుకు మాళవదేశముపై కేల యెత్తిపోయెనో తెలియదు. సామ్రాజ్యకాంక్షయే దీనికి బ్రధానకారణమై యుండవచ్చును. కాని దశావతార దేవాలయకావనమునుబట్టిచూడగా శత్రుసేదికుడైన రా తెవ్యకోదన్నాక్రయింపగా వాతని కాపాడుటకు దండిచుట్టు దీ దండయాత్రనుసాగించె నని లోయచున్నది.

దేవం.....పరపరికరం

భీమసేనానయాతం

ప్రహ్వ యృక్తేనృపుండైః పరివృత మధయే
రుగ్రసేనో జితారిః

వ్యాప ద్యుద్ధయే కేంక ప్రసభపరకరి

ధ్వంససంస్కారదక్షో

చీధర్పు ద్దప్తనాగో జయివనివ వరం

శ్రీమహారాజకర్త్యః.

దత్త యే నోజ్ఞయిన్యా మపి నృపతిమహా

దానమాభ్యర్థభూతం

న్యాయ్యం సంచిన్త్య దీప్తమృతిబహుకవకం

రత్నమంత్రావతంసం,

17. ఎపి. ఇండి. సం. ౧౮, పుట ౧౦౭, ౧౧౦-౧౧౧.

18. ఎపి. ఇండి. సం. ౧౮, పుట ౯౫.

19. ఎపి. ఇండి. సం. ౧౮, పుట ౧౦౭.

20. ఆ. ప. వె. ఇం. సం. ౫, పుట ౮౭.

21. ఎపి. ఇండి. సం. ౧౮, పుట ౨౪౩.

మాడిక్కొక్కిర్ల మువ్వం దివస ముదిరక
తృప్తదీవార్థిపార్థం
కర్తం క్రీడా మత్సర్యా మపరవృత్తిః
స్వప్నకాలే పద్మనాయకమ్.

* * *

య స్యాబ్జీతవిక్రమస్య కటాశ్ర
వాక్రమ్య తీరక్షతిం
సౌధేఽన్యైక కృతగుర్వరత్నైరుచితే
రమ్యే...తై స్త్రమ్యః,
స్నాప్తి...తాన్దరాగమరభి
ప్రాక్టంపిపద్యాకరం
ధారిత్యవ్యపిత్రమృత్యువ్యసీ.....

...నాభి క్షిరం. 20

పై కావనశ్లోకములు మూడునుసంపూర్ణములుగాక గ్రంథపాతములవలన యణగిపోయిన నుండవలెదల వాని యర్థము చక్కగ బోధపడుటలేదు; కాని వాని యందలి భావము స్పష్టమగునై తెలియవచ్చుచున్నది. మొదటి శ్లోకమువలన ఉగ్రమైన సేన గలవాడును, జితారియు, ప్రసభపరకరిధ్వంససంస్కారదక్షుడును, చీధర్పుడును, దుష్టనాగుడును డైన శ్రీమహారాజ కర్త్యుడు (దండిచుట్టుకు) అధియులును, భక్తియుక్తులును డైన రాజేంద్రబృందముచే జాట్టుబడినవానిని, శ్రేష్ఠమైన పరివారజనులతో గూడినవానిని, భిముడైనాగ్రయాయాతుని, దేవుని, మణియొక యుధిష్ఠిరుని (జయిని) బోలి యాపదనుండి యుద్ధంతులకు యేమో చేసె నని (క్రియాపదముమాసిపోయినది) చెప్పియున్నది. రెండవ దానియందు ఈ రాజా (దండిచుట్టుకు) ఉజ్జయిని యం దేదో యాభ్యర్థభూతమైన మహాదానము నొకదాని తేసెనని యున్నది. ఈ దానవిషయమైన ప్రస్తావన మొదటి యమోళువర్షుని సంజక తామ్రపట్టికలయందును గలదు.

హిరణ్యగర్భం రాజనైగి
రుజ్జయిన్యాం య దానితమ్
ప్రతిహరికృతం యేన
గూర్జరీకాదిరాజకమ్. 21

దీనివలన దంతిదుర్గుడు ఉజ్జయినియందు 'సీరణ్య గర్భ' దానమును చేసి ననియు, నప్పు డతనిచే గూర్జరేశ్వరాదిరాజులు బ్రతిహరులుగ నేయబడి రనియు దెలియుచున్నది. మఱియు మాండలికోకమునందు ఇతడు స్వ సైన్యముచే (సమద్ర)తీరక్షితి వాక్రమించుకొని యచట గూర్జరేంద్రునిచే నిర్మితమైన సాధమునం దొక కొలని యందు స్నాన మాడె నని చెప్పియున్నది.

మొదటిశ్లోకమున చెప్పినబడిన దేవు డెవ్వడో, యతనికి వచ్చిన యాపద యెట్టిదో, దంతిదుర్గు దాతని నుద్ధరించుట కేల పూనుకొనెనో నిర్ధారించుటకు సాధ్యము గాదు. ఈ శ్లోకము వాధారవఅచుకొనియే కావలె దాక్షరు అర్పితకారుగారు దమ రాష్ట్రాకూటుల చరిత్రయం దిట్లు వ్రాసియున్నారు: "(వాళుక్య) క్రిత్తి వర్మను మొదటి తపన యొడించినపిమ్మట గొంతి కాలమునకు, దంతిదుర్గు దుజ్జయినిపాలకుడైన గూర్జర ప్రతిహారవంశజుడైన దేవరాజుకు సహాయ మొనర్చుటకో, లేక యతని (దేవరాజు) ప్రతిఘర్షితాభిలాంతరదాయాదియగు భిన్నాల్లు ప్రభువగు నీలకనిచే నత దండన పరాజయము వల్ల లభ్యమనంద చలచియో యుజ్జయిని విడద దండు ఇట్టి నట్లున్నది". 22 దంతిదుర్గుని మాళవసంహార యపు డచట నొక దేవుడు లేక దేవరాజునవతడు రాజ్యము నేయుచుండినది నిశ్చయము. కాని యతడు గూర్జరప్రతిహారవంశజు డనుట సంశయాస్పదము. గూర్జర ప్రతిహారవంశమున కాభిలాంతరమునకు కెందిన భిన్నాల్లుప్రభువగు నీలకనిచే నోడింపబడిన దేవరాజుతడే యనుట యొప్పుదగని విషయము. అర్పితకారుచే చెప్పినబడిన దేవరాజు కన్నోజిగూర్జర ప్రతిహారవంశమునకు మూలపురుడైన ప్రథమవాగధటుని యన్నకు రెండవ కుమారుడు. క్రీ.శ. ౩౮౩-౪ ప్రాంతమున నకతి (ఉజ్జయిని) యందు రాజ్యము నేయు

చుండిన వర్మరాజుయొక్క తండ్రి. 23 ప్రథమవాగధటుని విజయరాజ్యము విక్రమకాలము ౮౧౩ అనగా క్రీ.శ. ౩౫౬ నం దింకను బ్రవర్ధమానముగ సాగుచుండెను. కావున దేవరాజుయొక్క ప్రభుత్వము క్రీ.శ. ౩౫౬-౩౮౩ల మధ్య నెప్పుడో ప్రారంభమై యుండవలయును. ఇకదంతిదుర్గుడు క్రీ.శ. ౩౫౬ లోనో, యా మురుగజీసంకర్షరముననో మృతి నందెననుట నిశ్చయము. అతని మరణానంతరము అతని పినతండ్రియైన మొదటి యకాలవర్షకృష్ణరాజు సామ్రాజ్యసీతము నధిష్టించె నని క్రీ.శ. ౩౫౮ వాటి యతని భారత ఇతిహాససంశోధకమండలిపట్టికలయందు చెప్పియుండుటచే నత దంతకుపూర్వము కాలగతి నందె ననుటకు సంశయము లేదు. 24 కావున దంతిదుర్గుని మాళవసంహారయత్రయ, గూర్జరవిజయమును క్రీ.శ. ౩౫౬ నకు బూర్వమే నడచియుండవలయును. కావున వాగధటుని యన్న కొడుకగు దేవరాజే దశావతారదేవాలయకావన మందలి 'దేవుడు' కావాలకు; కాని ప్రథమవాగధటుడు రాజ్యము నేయుచుండగానే యతని యన్న కొడుకగు దేవరాజు మాళవదేశముపై నేలుచుండి పిన తండ్రిపై దిగుగుబాటు చేసియుండవచ్చును; అతనిచే నిర్మింపబడి దేవరాజు దంతిదుర్గుని సహాయ మపేక్షించగా దంతిదుర్గుడు మాళవదేశముపై నెత్తిపోయి యుండవచ్చును అను వాద మొకటి బయలుపడవలచును. ఇం దసంగత మేమియు లేదు. కాని, ఇది కేవలము ఊహయే. దీని నిరూపించుటకు దగిన యాధారము లేదు. అట్టి యాధారములభించునఱకు నీ దేవరాజును, యెల్లార దశావతారదేవాలయకొలకావనమున బేర్కొనబడిన 'దేవు'డును భిన్న పురుషు లని తలచుట యుక్తము.

రెండవ శ్లోకమువలన దంతిదుర్గునికి విజయము చేకూడె ననియు, మాళవరాజధానియగు నుజ్జయిని యతనికి పూర్వగత మాయె ననియు స్పష్టమగుచున్నది. మొదటి యవెంకాభువద్దుని సంజ్ఞాపట్టికల సాక్ష్య మంగీకార్యమేగి, దంతిదుర్గుని ప్రతిపక్షులలో ప్రముఖుడు గూర్జరేశ్వరు డనియు, నతని నిర్జించుటవల్లనే మాళవదేశము రాష్ట్రాకూటులకు వశమాయె ననియు దోచుచున్నది. మాండలికోకమువల్ల దంతిదుర్గుడు మాళవ

22. రాష్ట్రాకూటులు-వారికాలము, పుటలు, 3౯-౪౦.
 23. ఎ.సి. ఇంకీ. సం. ౬, పు. ౧౫౪ త.
 24. భారత ఇతిహాస సంశోధకమండలి. సం. ౮, పుట ౧౬౫.

మును సాధించిన పిమ్మట దండుతో గదలిపోయి తీర
క్షీరిని స్వాధీనపఱచుకొనె నని తెలియుచున్నది.
తీరక్షీరి యన సముద్రతీరదేశము. ఈ తీరదేశము
గూర్చుకను యాధిపత్యముక్రింద నుండెను. “సూర్య
ఽస్మిన్ కృతగూర్జరేష్ట్రైరచితే” యను వాసనవాక్యము
రుజువునీయుచున్నది. మఱియు సారాష్ట్రముందలి
భృగుకచ్చ మహాదు గూర్జరప్రతిహరప్రథమవాగ
భటుని యధికారముక్రింద నుండుటచేత దానికి ప్రాధాన్య
మందలి తీరదేశమును, మాళవదేశమును గూడ నతని యేలు
బడిక్రిందనే యుండె నను తలంపు గలుగుచున్నది.

పై చర్చలన తేలిన సారాంశ మిది: లేముల
వాడ చాళుక్యులకు మూలపురుషుడైన వినయాదిత్య-
యధ్యమల్లునకు సమకాలికులును, ప్రాయశః అధిపతులును
ననదగిన రాష్ట్రాజులు చక్రవర్తులగు దండిదగ్గ ప్రథమ
కృష్ణులలో రెండవవాడగు ప్రథమకృష్ణు డుత్తరదేశ
ముపై దండెత్తిపోలేడు. కావున వినయాదిత్య యధ్య
మల్లు దితనితో గలసి పోయి సపాదలక్షదేశమును
జయించి యేలినా డనుట కవకాశము లేదు. మొదటి
వాడైన దండిదగ్గడు దేవుడు, లేక దేవరా జనువానిని
గాపాడుటకై గూర్జరప్రతిహరవంశజుడైన ప్రథమవాగ
భటుని యధ్యమన జోడించి యతని యాధిపత్యముక్రింద
నుండిన మాళవమును, సారాష్ట్రాదితీరదేశము నాక్రమించు
కొనియెను. ఈ వాగభటుని స్థిరరాజధాని రాజపుత్ర
స్థానములోని మేడనకపురమున ప్రతిహరబావునకు
తోడపురవాసమునల్ల దలియుచున్నది. 25 ఈ మేడ
నకపురము అజమీరునకు గించిర్పిమ్మెత్తరమున నిరు
పదియైదు మైళ్ళ దూరమునను, కాకంభరికి (సాంభరకు)
బళ్ళిమున నేబదిమైళ్ళ దూరమునను నుండు ఇప్పుటి
మైర్రాయే యని పరిశోధకులు గుర్తించియున్నారు. 26
అజమీరు, కాకంభరులు రెండును బ్రాచీనసపాదలక్షకు
కెండిన స్థలములు. తత్సన్నిపద్ధమైన మేడనకపురము

గూడ వా సపాదలక్షలోనిదే కావలయును. మేడనక
పురము వాగభటుని రాజధాని యగుటచేత తత్పరిసరమున
నుండిన సపాదలక్షదేశ మతని యేలుబడియందే యుండె
నని లోచించుచున్నది. క్రీ. శ. ౧౩3 నాటి తన వార్ష
వాసనమున కాకంభరిపాలకుడైన చాహమానవంశజుడగు
రెండవ విక్రమారాజు తన కారు తరములకు ముందరి
వాడగు మొదటి గూవకుడు వాగావలోకుని సభయందు
వీరప్రతిష్ఠను పొందెనని చెప్పియున్నాడు.

అద్యః శ్రీగూవకాఖ్యాప్రతిహరపరి
చ్ఛాహమానాన్యమౌఽగ్రహౌ
శ్రీమన్నాగావలోకప్రవరన్యపసభా
లబ్ధవీరప్రతిష్ఠ. 27

దీనివలన నీ ప్రథమగూవకుడు వాగావలోకుని
సామంతుడని తేలుచున్నది. ఇందు శేర్మొనబడిన
వాగావలోకుడు క్రీ. శ. ౮౦౦ మొదలు ౮33 వఱకును
రాజ్యము చేసిన గూర్జర ప్రతిహరరెండవవాగభటు డని
వాసనవిమర్శకు లభిప్రాయపడియున్నారు. మొదటి
వాగభటుడైనను తావచ్చును. ఇది యెట్లున్నను సపాద
లక్షపాలకులైన కాకంభరిచాహమానప్రభువులు గూర్జర
ప్రతిహరచక్రవర్తులకు సామంతులై యుండిరిని నిశ్చయ
మగుచున్నది. కాసవాద్యధార మెద్దియు లేకపోయినను,
వాగభటుని యధికారముక్రింద నుండిన మాళవసారా
ష్ట్రాది దేశములను దండిదగ్గడుజయించియుండుటచేతను,
సపాదలక్షయొక్క దక్షిణపు సరిహద్దునం దుండిన టంక
దేశాధీకుని బరాళికుని గావించి యుండుటచేతను,
సపాదలక్షాంతర్గతమైన వాగభటుని స్థిరరాజధాని యైన
మేడనకపురముపై దండెత్తిపోయియుండినను నుండ
వచ్చును. కావున, లేములవాడచాళుక్యుల వాసనముల
లోను, వంశని విక్రమార్జునవిజయమునందును దెప్పినట్లు
వినయాదిత్యయధ్యమల్లు డవన్యకాన్యమైన సపాదలక్ష
దేశమును పాలించినది దండిదగ్గ డా దేశమును జయిం
చిన పిమ్మట పై యుండవలయును. వీరుడును, సమర్థు
డును నగుటచే నితని దండిదగ్గ డా దేశమునకు పాల
కునిగ నియమించి యుండు నని లోచించుచున్నది.

వినయాదిత్యయధ్యమల్లుడు సపాదలక్షదేశమున
రెండుకాల ముండెనో తెలియదు; అతడొనర్చిన రెండవ

25. ఎ.సి. ఇండి. పం. ౧౮, పుట ౮3 త.
26. డ్విలో
27. ఎ.సి. ఇండి. పం. ౨, పుటలు ౧౭౧,
౧౭౨; ఇండి. ఆంటి. ౧౮౧౧, పుటలు ౨3౯-౪౦.

ఘనకార్యము పోదనపురమున జరిగినది. ఇది యెరి రాజధాని గాబోలు. పోదనపుర మిప్పటి హైదరాబాదు రాజ్యములోని నిజామాబాదుజిల్లాయందలి బోధను గ్రామమేకాని యన్వయుగాదు. 27 విసపాదలక్షను విడిచి యుత్తరాంధ్రదేశముందలి బోదనపురమున కిరిని యాగ నునమునకు దంతిదుర్గని మరణానంతరము రాష్ట్రాఖిల సామ్రాజ్యమున సంభవించిన రాజ్యవిద్వేదారమే కారణ మని తోచెడిని. దంతిదుర్గదు చాళుక్యులతో నైనయన్ధ మున శ్రీ.శ. ౭౫౬వందో, లేక మరుసటి సంవత్సరముననో నిహతుడైయుండవలయునని ఇంతకుముందు నూచింపబడి యున్నది. శ్రీ.శ. ౭౫౮లో నతని పినతండ్రీయైన ప్రభువు కృష్ణధూపాలుడు రాజ్యాభిషిక్తుడై నట్లని భారత ఇతి వాసనతోధకమందలి తామ్రపట్టికలవలన తెలియచ్చు చున్నను దరువాత యే శేండ్లంజకును నొక్కటియైన నతని కాసన మెచ్చటను గానరాకపోవుటచే రాజ్యారంభ దశయం దిరిని యధికారము నిర్వక్రముగ పాగలే దని తోచుచున్నది. 28 ఒకప్రక్క రాహుప్రయాధిపత్యము క్రింద చాళుక్యులు విజృంభించి సామ్రాజ్యము నాక్ర మించుకొనదొడగిరి. మఱియొకప్రక్క మొదటిగుజరాతు [రాష్ట్రాఖిలవంశ] కాళుకు నెందిన దాయాది ఇమ్మడి

27 ౩. "ఇది యొక తాలూకాకు ముఖ్యస్థల మైనను మిక్కిలి చిన్న పట్టణము; నిజామాబాదునకు పదు నాల్గుమైళ్ళ దూరమున పశ్చిమమున నున్నది. రెంటికొని మధ్య చక్కని రోడ్ డొకటి కలదు. కాని యిం దెవట చూచిన ప్రాచీనమైన హిందూశిలాప్రతిమలు గానవచ్చుచున్నవి. ఈ త్తరమునను, తూర్పుదక్షిణదిశల యందును మూడు పెద్ద కొలకులు గలవు; పట్టణముచుట్టును ఘనమైన గోడలు గల పుట్టికొట యున్నది". హైదరా బాదు ఆర్కియాలజికల్ సీరిస్, నెం. ౩ పుట ౧. మఱియు శికాబ్దుము ౯౭౮ నాటి యాహవమ్ల సోమేశ్వరుని శిలాకాసనమున "రాష్ట్రాఖిలస్వయన్ద్రేశ్వరక ఇష్టోవల్లభం రాజధాని బోదనగోళమాడినది ఇష్టో వారాయణదేవర దేవాయణసం" (పైజే. పుట ౪.) అని యుండటచే విడి రాష్ట్రాఖిలయగమున ప్రఖ్యాతినందిన స్థల మని తెల్లొరుగుచున్నది.

కక్కరాజాతానే పరమధర్మార్థకరాజాధిరాజపరమేశ్వరు డనని ప్రకటించుకొనెను. 29 పథారీ స్తంభకాసనము నందు కర్ణాటకులను జయించి లాటదేశము నాక్రమించిన పరబలునియొక్క పితామహుడగు శేజ్జని యన్న ఈ యమ్మడి కరకరాజే నని తలచెదను. 30 శేరు తెలియనిశత్రులు నుజింది రుండిలో? వీరిమధ్య రాష్ట్రాఖిల సామ్రాజ్యము బంధక తామ్రపట్టికల

28. భార. ఇ. సం. మం. పత్రిక. సం. ౮. పుట ౧౬౫; ఎస్. ఇండి. సం. ౬. పుటలు ౧౬౦-౨.
29. రా. ఏ. సా. ప. (హిందాయి కాళి) సం. ౧౬. పుటలు ౧౦౫ త.

30. ఎస్. ఇండి. సం. ౯, పు. ౨౫౨.
చిత్వానికటకరిఘటా
ప్రభుతరకర్ణాటకులసూప్రాడి
[పున్న] లాటాఖ్యం రాష్ట్రం
లభం యస్యాగ్రతే నాకా.

శేజ్జని మనమడైన పరబలుడు శ్రీ.శ. ౮౬౧లో పథారీశిలా స్తంభకాసనమును నిర్మియుండుటచే, శేజ్జని యన్నయు, గుజరాతుకాళువాడైన ఇమ్మడి కక్క రాజాను నొక్కకాలమువా రగుదు రేమో విచారించ వలసియున్నది. పరబలుని తండ్రీయైన కక్కరాజా నాగావలోకుని...లనన యను స్థలమున రణయున నొడించి వెనుకకు మరల్చి యెరిని దేశమును పాడు గావించెనట!

దుర్వారారాతిమత్త ద్విరద ఘటా
టోపసంఘట్టచక్రే
సంగ్రామే హృష్టయోధే తురగఖురరజ
శ్చేన్నదిక్కుకవాతే,
వల్లభాధిపత్యకారా తురయధిరసరి
తప్తాజ్యసామస్త్రచక్రే
చక్రే నాగావలోకం రుజిరి

...లననే యపరావృతమూర్తిమ్.
దుర్వారవైరవరవారకుంభముక్త
ముక్తాఫలచరనిర్మలదస్తమాలా,

నాగావలోకస్వపతేశ్వని విప్రకీర్త
య సోద్యతం ప్రవాసతీన కృపాణపారి.

ఇందు పేర్కొనబడిన నాగావలోకము గూర్చర
ప్రతిహారచక్రవర్తియగు నిమ్మడి నాగభటు డని కానన
విమర్శకుల యభిప్రాయము. ఇమ్మడి నాగభటుని రోలు
బడి క్రీ.శ. ౮౩౩ తో సమాప్తి యగుటచే కక్కరా
జుని నోడించి యాతని దేశమును పొడుగాదించివది
తత్సూర్యమై యుండవలయును. ఈ కక్కరాజునకు
నాగావలోకమని జయించుటయేగాక యతని దేశమును
పొడుచేయునంతటి బల మెట్లు కలిగినో తెలియదు.
ఈ సందర్భమున కన్నోడి చరిత్రకాయలైన రామ
శంకరప్రిపాతిగారి యభిప్రాయము స్మరణీయము.
“అతడు (పరబలుడు) చిరకాలము రాజ్యము శేషె నని
తలచితిమేని, యతని తండ్రియగు కక్కరాజు
ముమ్మడి గోవిందునికి సమకాలీనుడును, సామంతు
డును ననియు, దక్కారణమున నతనికి నాగభటునితోడి
యుద్ధమున సాయ మొనర్చి ననియు తెప్పరచ్చును.”
(హిస్టరీ ఆఫ్ కనాక్, పుట ౨౩౦). ప్రిపాతిగారి యభి
ప్రాయము సమంజస మని తోచుచున్నది. ఇది యంగీ
కార్య మేని పరబలుని తండ్రియగు కక్కరాజు ముమ్మడి
గోవిందరాజునకు కన్నోడి జదంబయాత్రయందు దోడ్పడె
ననెడి యూహ తెలియు గలుగుచున్నది. ముమ్మడి
గోవిందరాజు కన్నోడి జదంబయాత్రకాల మాతని కానన
ముల సాక్ష్యములన్ని నిర్ధారించవచ్చును. క్రీ.శ. ౮౦౨
నాటి మణ్ణెతామ్రపట్టికలలో గూర్చరప్రతిహారుల
పైని విజయప్రస్తావన కలదు. (ఎఫ్. కల్లా. సం. ౯.
నెం ౬౧.)

‘సర్వకేత్ర ముగీశ్వర యం శరదృశం
పర్జన్యక ద్దూర్ణక
నష్టా క్వశీ భయాత్ రథాపి సతుయం
స్వప్నపి పశ్యన్యథా.’

ఈ కాననము కృత్రిమ మని కొందఱు. సర్వా
త్మకమైనను దీని నిచ్చినది కేకము ౭౨౪ న కాదనియు,
౭౩౦ లానో, ౭౩౦ లానోయిచ్చియుండవలయుననియు
చుచి కొందఱు. (ఎఫ్. ఇండి. సం. ౨౩, పుటలు ౨౮౩

-౪). దానకాననకాలము కేకము ౭౨౪గే ననియు క్కలు
(ఎఫ్. ఇండి. సం. ౨౩, పుట ౨౮౫). కాననకాల
విమర్శ కిక్కడ తావు లేదు. కాని కాననోక్త
దానకాలము కేకము ౭౨౪ వాస్తవమైనదే.
కృత్రిమ మని త్రోసివేయుటకు బలలేదు.
ఇందు విఫలముగ వర్ణింపబడిన ముమ్మడి గోవిందరాజు
విజయములన్నియును క్రీ. శ. ౮౦౪-౫ నాటి యతని
సేపారి తామ్రకాననమున సంగ్రహముగ నూచింపబడి
యున్నవి. (సోరెన్సన్ ఆఫ్ ది మిడివల్ హిస్టరీ ఆఫ్
ఇండియా. సం. ౧. పుటలు ౧౫-౨౬.)

పార్థివీకాధిపా నృత్స్యం
వృషభం పల్ల వేశ్వరాత్,
చోలా ద్వాష్ట్రమం గజం గంగా
చ్చావయన్తీం చ శేరభాత్.

అంద్రచాలక్యుర్యోధ్యో
వరాహం గూర్జరేశ్వరాత్,
.....

వృషభం పల్ల వేశ్వరాత్ (కీ).

కోసలన న్నివాహభ్యాం
సింహుడపి నా.....
ఇథ మేతా నృథాన్వ్యాని
చిహ్నా వ్యాదాయ భూభుజం.
గరుడాంకం జగత్తుగా
ఖ్యాతంసక.....

కావున మణ్ణెతామ్రకాననమున తెప్పినట్లు కేకము
౭౨౪, అనగా క్రీ. శ. ౮౦౨ నకు ముందే ముమ్మడి
గోవిందరాజు గూర్జరయమ్మడినాగభటుని జయించినా
డనుటకు సంశయింప బనిలేదు. పరబలుని తండ్రియైన
కక్కరాజును నాగభటు నోడించి యతని దేశమును
పొడుగాదించివది కూడ యప్పుడే యైయుండవల
యును.

ఇక పరబలుని రోతయగు శేజ్జుడును, నతని పేరు
తెలియని యన్నయు దత్తూర్యమువారు కావలయును.
ద్రువనదిరకును దుత్తరదేశములపై చంద్రప్రిపాతమునను
అత డెచ్చటను పరాజయము నందె నని తలచుట లో

యందు జెప్పినట్లు కలిజలధియందు భరితవలె మునిగి పోయెను 31. సామ్రాజ్యమున నిట్లు విప్లవము జనింపగా చూడమున నుత్తరావధమున సామ్రాజ్యభారము వహించుచుండిన రాష్ట్రపాలకులెల్ల నిస్సహాయులై తాము పాలించుచుండిన స్థానములను వదిలిపెట్టి స్వదేశమునకు దిరిగి రావలసినవారైరి. వినయాదిత్యయుద్ధముల్లుడును సపాద లక్షకు వీడికో లొసగి విజస్థానమైన బోధనుపురమునకు వచ్చిచేరెను.

వినయాదిత్యయుద్ధముల్లుని సాహసకార్యములలోనిక విగిరి యుండునది చిత్రకూటదుర్గగణాదు. ఈ చిత్రకూట మెచ్చటికో నిశ్చయించి చెప్పటకు నీలు లేదు. ఈ పేరిటి సుప్రసిద్ధదుర్గములు రెండు మూడు గలవు. సపాదలక్ష దేశమునం దొక చిత్రకూటదుర్గము గానవచ్చుచున్నది. మహమ్మదీయులుగ రాజపుత్రస్థాన చరిత్రయందు బ్రఖ్యాతి నందిన చిత్రోద్ధవ మిదియే. సపాదలక్ష దేశమున వినయాదిత్యయుద్ధముల్లుడు పాలించి

కాళము లేదు. ఇమ్మడి గోవిందరాజు రాజ్యముచేసిన యల్పకాలమును నతనికి తమ్ముడైన ధ్రువునితోటి పోరాటమున పరిపోయినది. మొదటి కృష్ణభూపాలుడు స్వనంకురనితో(ఇండి. ఆంటి. సం. ౧౩, పుట ౧౧౫) యుద్ధముచేసి రాజ్యమునుకైకొనినట్లు కాసనములయందు జెప్పియుండుటచేత, కర్ణాటక సైన్యమును జయించి లాటదేశమును స్వాధీనపఱచుకొనిన శేజుని యన్నయే యతని ప్రత్యర్థియై యుండివలయును. శేజుని కుమారుడగు కరకుడు పై జెప్పినట్లు క్రీ. శ. ౮౦౨ ప్రాంతమున నుండియుండుటచేత శేజుడును, నతని యన్నయు క్రీ. శ. ౭౬౦ ప్రాంతముల నుండియుండు రనుటకు శంకింప బనిలేదు. మఱియు నీకాలముననే యాంత్రోలి చాలోలికాసనమువలన రాష్ట్రకూటనంకేశుడగు నొక యిమ్మడి కరకరాజు పరమభట్టారక మహారాజాధిరాజు పరమేశ్వరవీరుడులతో లాటదేశము నేలుచుండుటచేతను ఆ పేరు లేని శేజుని యన్నయే యిమ్మడి కర్కరాజై యుండినవచ్చు నన్న యూహా పొడముచున్నది.

81. ఎస్. ఇండి. సం. ౧౪, పుటలు ౧౩౧-౩౦.

యుండుటచేత నతడు లగ్నబట్టిన చిత్రకూట మిదియే కావచ్చు ననుమాహ కలుగవచ్చును. కాని కాసనగ్రంథమున నిది కడపట లేకొనబడియుండుటచే నిది దక్షిణాపథమునందలి దుర్గమే యని తోచుచున్నది. యుండేలు ఖండిమున మఱియొక చిత్రకూటదుర్గము కలదు. ఇదియును బలిష్ఠ మైన దుర్గమే. తరువాతి రాష్ట్రకూట ప్రభువు లీ దుర్గమునకై పలుమారు పోరి సాధించినట్లు కాసనసామ్ర్యమువల్ల తెలియుచున్నది. వినయాదిత్య యుద్ధముల్లుడు సాధించినది ప్రాయశః ఈ చిత్రకూటమే కావచ్చును. అగునేని యతడీ దుర్గమును బ్రభువత్వస్థ రాజాకాలమున జయించియుండవలయును.

౫

మొదటి యరికేశ్వరి

వినయాదిత్యయుద్ధముల్లు డెంతకాలము బ్రదికి యుండెనో నిర్ధరించి చెప్పటకు నీలులేదు. ఇతని యనంతర మితిని పుత్రు డిరికేశ్వరి రాజ్యాభిషిక్తుడాయెను. ఇత డెవ్వడు పింహాసనాధిష్ఠుడైనదియు, నెంత కాలము రాజ్య మొనర్చినదియు, నెన్నడు గతిించినదియు తెలియదు. ఒక సంగతిమాత్రము నిశ్చయముగ జెప్పవచ్చును. క్రీ.శ. ౭౮౦ మొదలు ౭౯౩ వర్యంతము సామ్రాజ్యపాలన మొనర్చిన రాష్ట్రకూట చక్రవర్తి ధ్రువనీరుపమదేవుని కితడు సామంతుడు. ఇతని గూర్చిన చరిత్రాంశ మెక్కటియే కాసనాదులవలన తెలియుచున్నది. లేమలవాడ శిలాకాసనమున 'గృహితాభిలషేంగిదేశః పాతిస్య' యనియు, పరభణి తామ్రకాసనమున 'సకలింగక్రయాం శేంగిం యోఽఽరసిస్య పరాక్రమాత్' అనియు, విక్రమార్జునవిజయపీఠిక యందు—

“నిరుపమదేవన రాజ్యోదా
 కరికేశ్వరి వెంగివిజయమంత్రికలింగం
 తెరసాత్రికొండు గవదాద
 బరెయినదం పెసర నభివదిగ్నితిగళోళ.”

అనియు జెప్పియుండుటచేత నీ యరికేశ్వరి నిరుపమదేవుని రాజ్యమున వెంగిత్రికలింగదేశములను జయించె నని విశేషముచున్నది. మఱియు విక్రమార్జున

విజయములోని 'వెంగివిజయముంత్రికలింగం' అను దానికి బదులు పరభిక్షితామ్రకాశనమున "నళలింగ క్రయాం వేంగిం" అనియు, శేషులవాడ కల్యాణాశనమున 'గృహీతాభిలవేంగిదేశ' అనియు నుండుటచేత గొందఱు వింతడించునట్లు 'త్రికలింగ' మొక యఖండ జనపదము గాదనియు, 'గలింగ' నామాంకితదేశక్రియ సమాపా మనియు, మఱియు వెంగియు గలింగక్రియ మును జేరి యేకరాజ్యమై యుండెననియు చెల్లమగు చున్నది.

'నిరుపమదేవన రాజ్యదోళ' అను పంపని చాళ్యములవల నరికేసరి నిరుపమదేవుని పక్షమున వెంగి కలింగక్రియములను జయించె నని దోర్భిక్షమగుచున్నది. నిరుపమమును వెంగికలింగములపై నరికేసరియాధిపత్యము క్రింద దండయాత్ర సంప్రభుకు గారణము లేకపోలేదు. వెంగికలింగముల కధిపతి పూర్వచాళుక్యుడు. రాష్ట్ర హేతులకును, పూర్వచాళుక్యులకును ప్రభుమక్ష్మణ్యరాజా కాలమునుండియు వైరము గలదు. ఇమ్ముడి గోవింద రాజు యవరాజుగ నుండినపు డతడు వెంగీమండలమును జయించి వేంగీశ్వరుని సర్వస్వమును గొన్న విషయ వింతకుముందే స్మరింపబడినది. ఈ పూర్వవైరమునకు దోడు రాజ్యమునకై నిరుపమనకును, నతని యన్నయైన ఇమ్ముడి గోవిందరాజునకును నైవ కలహములో వేంగీశ్వరుడు గోవిందరాజుపక్షము వహించి నిరుపమనితో యుద్ధమొనర్చెను. ఈ యంశము ముమ్ముడి గోవిందరాజు ప్రేమానుకాశనములో నిట్లు చెప్పియున్నది :

శ్రీకాంచీపతిగంగ వేంగికయాత
యే మాలవేకాదయః
ప్రాజ్యా నానయతి స్థ రాకా క్షితిభ్యో
యః ప్రాచిరాజ్యానవి
మాణిక్యాధరణాని హేమనివయం
యస్య ప్రపద్యోపరి

82. ఎ.పి. ఇండి. సం 3. పుట ౧౦౩.

88. ఎ.పి. ఇండి. సం. ౩౨. పుటలు ౧౮-౧౯

కాశనగ్రంథపంక్తులు 3౬-3౯.

స్వం (కి యే) న ప్రతితం తథాపి న కృతం
చేతోఽవ్యక్తా ప్రాతరం. 32

కావున ఇమ్ముడి గోవిందరాజును రాజ్యక్రమ్మని గావించి స్వయము వింతాశనము నధిష్టించిన విషయ ప్రవచనముడు వేంగీశ్వరుని శిష్యులకు కై ప్రభును అరికేసరినాయకత్వముక్రింద వొక గొప్పవైస్యమును వేంగిపై కంచెను. వెంగికలింగముల నప్పడు పాలించు చుండిన రాజు పూర్వచాళుక్యులకుద్రవిష్టానగుడు. రాష్ట్రహేతుల యుపద్రవమునుండి నిజరాజ్యమును గాపాడుట కిది జెట్టి యేర్పాటులను గావించెనో తెలియదు; కాని యది యెట్టివైనను విఫలము లాయె ననుట నిశ్చయము. శేషులవాడ చాళుక్యుల కాశనము లంగును, విక్రమార్కునిజయమునిందును మొదటి యరికేసరి వేంగీత్రికలింగములను సాధించె నని స్పష్టముగ జెప్పియుండుటచేత రాష్ట్రహేతుదండయాత్ర జయ ప్రదముగ ముగిసె ననుట తెల్లము; కిని యాధార్థ్యమున క్రి. శ. ౩౮౬ వాటి జెల్లైకామ్రకాశనము రుజువు చేయుచున్నది.

"తస్య పరమభట్టారక మహారాజాధిరాజపర మేశ్వర శ్రీమదకాలవర్ధపాదానుధ్యాయ పరమభట్టారక రాజాధిరాజపరమేశ్వర భారావర్ష శ్రీ ద్రువరాజు దేవస్య మహాదేవీ సర్వలోకాక్రయ శ్రీవిష్ణువర్ధనవిట్టరసరాజదుహితా పరమేశ్వరీ పరమభట్టారికా శ్రీశిమహాదేవీ". 33 ఇందువల్ల విష్ణువర్ధనవిట్టరసరాజు అనగా ముమ్ముడి విష్ణువర్ధనుని మనముడైన నాల్మడి విష్ణువర్ధనుని కుమారితయును శిలమహాదేవి ద్రువనిరుపమదేవుని మహాదేవి యని తెలియుచున్నది. భృగనిరుపముడు శేషుల వాడ చాళుక్యాధిపతియును మొదటి యరికేసరిని నాల్గవ విష్ణువర్ధనుని పాలనయందుండిన వెంగీత్రికలింగములపై దండతో బంపుటచేతను, నా యరికేసరి యా రెండు జనపదములను జయించుటచేతను, నాల్మడి విష్ణువర్ధనుడు దన హేతుగు శిలమహాదేవిని ద్రువనిరుపమున కిచ్చి వివాహము గావించి సంతి చేసుకొనె నని తోచుచున్నది.

(వశేషము)



ఒకప్పుడు కాకతీయరాజధానిగా వెలసిన అనుమకొండలో పద్మాక్షి
దేవాలయమున కుత్తరముగా కొండపై మలచిన జనదేవవిగ్రహము.

మళ్ళీ ఎప్పటిలాగే...

[క.భా.ని.క]

శ్రీ పంతుల శ్రీరామశాస్త్రి



రామారావు రమణమ్మలది అనుకూలదాంపత్య మనే చెప్పారీ. ఏదో దూరదేశాలమండి తెచ్చిన రెండు మొక్కలకు అంటుకట్టినట్లు కనిపిస్తుంది వాళ్ళ దాంపత్యం. ఇద్దరూ చిన్నతనంలో ఎవరో దూరపు బంధువులద్వారా పెరిగినవారే—పెళ్ళికావడంతో ఇద్దరికీ అదీవర కుండే బంధాలు పడలిపోయినాయి.

పెళ్ళయిన కొత్తలో “కాస్త నిరమయిన ఉద్యోగమూ, ఒకమాదిరి వాషయోగ్యమైన ఇల్లా దొరికితే చాలు—నిర్విచారంగా బ్రతకగల” మనుకొన్నా రిద్దరున్నూ.

ఆ రెండూ ఒక రెండేళ్ళలోనే లభించేయి. ‘అమృత్యు!’ అనిపించింది భార్యార్థర తిద్దరికీని. “ఇప్పుడరచై ఇచ్చన్నారా, క్రమేపీ అదే మాటఇరచై ఆవుతుంది—అక్కొక్కడికి? చాలదూ, మనిద్దరికీ?!” అన్నాడు రామారావు.

“ఓ, చాలకేం? మనకే కాదు మరెవరికినూ చాలు” అంది—ఆతను ‘మనిద్దరికీ’ అన్న మాటకు లోలో పల కించపడిన రమణమ్మ. కాని రామారావుకు మాత్రం ఆమె మాటలోని సారస్యం అర్థంకాలేదు—నిబ్బరమైన ఉద్యోగం సంపాదించగలిగానన్న అప్పటి ధీమాలో.

తరువాత అట్టేకాలం రమణమ్మ తన కోరికను మనస్సులో దాచుకోలేకపోయింది. ప్రతిసెలా జీతం అందగానే ఏదో ఒక కొత్త వస్తువు తెచ్చి, కొంతసేపు చూపకుండా దాచి, వెయ్యదిగా చైటికి తియ్యడం ఆతని కలమాటూ. మొదట్లో రమణమ్మ ఎంతెంతో

ఆనందించేది అటువంటి భూమిమతుల మూలంగా. కాని క్రమంగా “ఎందుకంటే ఇలా డబ్బు తగలేస్తారు? ఇప్పుడు నాకేం వీరలూ, బాకెల్లూ లేవుగనకవా?” అనేది.

“అంతేమాత్రం, మరికెం ద్దుండకొడదేమిటిలే” అనేవాడు రామారావు.

“బట్టల కేమిటి, ఎన్ని ఉన్నా వద్దవవు. మనమే కాస్త చూసుకోవాలి ముందుముందు ఎటువంటి అవ సరాలు వస్తాయో” అనేది రమణమ్మ.

“ఇప్పుటి సరదాలు మానుకొని ఎప్పుటికో వాచే దేమిటి తెదూ? నేను తెచ్చేది మన ఆవసరాలకు చాలక పోదు. ఇక మీదటెట్లవంమాటా? వాళ్ళే ఏదో ఇంత ప్రావిడెంటుఫండుకింద ఏర్పాటుచేస్తున్నారు. అది మనకు చాలదంటావా?” అని ఎదురుచెప్పలేనంత కట్టుదిట్టంగా తన అభిప్రాయాన్ని వెల్లార్చివేట్లు తప్పి పడేవాడు రామారావు. కాని రమణమ్మకుమాత్రం అతని శోరణికి ఆధారమే లేనట్లు రూపించేది.

“ఏమిటంటే అలా మాట్లాడతారు, కేప్పొద్దున్న మనకుమాత్రం పిల్లలూ పాపలూ కలగరా, వాళ్ళకు చదువులూసంస్కరితా చెప్పించి పెళ్ళిళ్ళూ పేరంటాలూ చెయ్యక్కర్లేదుటంటే? వారుగప్పిడ్లరుగానిని చూడండి. ఆయనెంత తెచ్చినా వాళ్ళ ఖర్చులకు కటకట్టిగానే ఉంటున్నది. అంచేతుండే, మనం ఇప్పుడే కాస్త బాగ్రత్తపడకపోతే తర్వాతతర్వాత మళ్ళీ ఇబ్బందులు పడతామేమనని”—ఇదీ ఆవిడవాదన.

ఆవిడలోపలిలోపలి అభిప్రాయం కాస్తా చైటపడిపోయింది.

మొదట్లో రామరావు "పోనిడ్డా, పిల్లలెమిటి, వానాగోలాను, ఇంట్లో కాంతన్నది ఉండదు" అన్నాడు.

తరవాత కొన్నాళ్ళకు, "పిల్లలు కలిగితే నేనేం వద్దను, కాని తరనే విచారం వాకేంద్రం. పిల్లలుండడం లో ఎలాగయితే కొన్ని సమస్యలు ఉన్నాయో లేకపోవడంలోనూ కొన్ని సమస్యలు లేకపోతారు" అవసరంగాడు.

మరికొన్నాళ్ళకు— "పిల్లలుంటే బాగానే ఉంటుంది. అలాగని పెద్దవాడి కథలందా, ఒక పిల్లడు ఉండడం అదీ ఒకవిధమయిన అనుభవం. అయితే ప్రపంచంలో అందరూ అన్నిరకాల అనుభవాలు అనుభవించడానికి వీలుంటుందా?" అనేవాడు విరక్తిగా.

ఇటీవల "పోనిడ్డా, మనకు కలిగితే కలంకు తారు, లేకపోతే లేదు. కాని, దేవాల తిరిగి కొండ లెక్కి దిగివంతలో లాభించుందని వాకేం వ్యక్తంలేదు మహా" అంటున్నాడు.

ఇప్పుడిప్పుడు అతని సంకోచమల్లా యాత్రల కోసమని సెలవుపెట్టి వెళ్ళే వ్యూహం తనను మూఢ విశ్వాసాలు కలిగిన పూర్వీకావధారాయణుడు వేసుకొంటారేమోనని. కాని మరి తప్పేట్లు తోచలేదు.

తనకంటే సర్వీసులో ఎంతో జానియర్లయిన గుమాస్తాలు ఇద్దరుముగ్గురు పిల్లలతో పెద్ద ముసలివాళ్ళ లాగ కలుగ్లు చెప్పడమూ, కాస్త ఎక్కువసేపు పనిచేద్దామన్నా, అదివారం ఆఫీసుకు వద్దామన్నా "ఎలాగండీ, వారానికంటే ఉన్నది ఒక్కరోజు సెలవు. ఆ ఒక్కరోజుయినా బహుమతి చూసుకొని, పిల్లలతో కాస్త హాయిగా కాలక్షేపం చెయ్యకపోతే?" అనేవారు బాగా తనకు తగలాలనే. అంతేకాదు, బహుదారిని తానింటికీ వస్తూంటే ఎవడో స్నేహితుడు కనిపించి, "భాయీ, పర్సన్ ఇంటిద్వారా కోటులేబులో ఉండి పోయింది, వీడ్వగ ఒక మామాయంటే ఇద్దూ, ఇంటికి వచ్చేసరికి ఏదైనా లేకపోతే పిల్లలు చిన్నతోతరు" అనేవాడు. ఇంతేకాదు, ఎవళ్ళ సంభాషణలో ఎక్కడ

ఒక్కడ పిల్లల ప్రసక్తి వచ్చినా, చాలాకాలానికీ కలిగిన పూర్వస్నేహితులు పిల్లలెందరని అడిగినా, అదంతా తనను ఆనందం చెయ్యడానికే అన్నట్లుండేది రామరావుకు. వీటికి తోడు తన భార్యకూడా ఇరుగుపొరుగువాళ్ళ పిల్లలను ఎంతో ఆప్యాయంగా ముగ్గులాడటం, తనకుకూడా ఎక్కువమనీ, అదేంచమనీ బలవంతంచెయ్యడం లోలోపల వీరో చెప్పలేని బాధగా ఉండేది రామరావుకు.

"ఇప్పుడు ఆ యాత్రాస్థలన్నీ తిరిగివచ్చినందు వల్ల పిల్లలు కలిగితేవలెతారని కాదుగాని, పాపం ఆవిధకు అంత ఆకాగా, పట్టుదలగా ఉన్నప్పుడెందుకు కాదనాలి? ఏలాగిం ఉన్నా లేకపోయినా, అక్కడి పిల్లలందర్యమూ, ప్రకృతిరామణీయకమూ దర్శించడాని కేమీ అర్థంలేదని లేదుకదా?" అని తన యాత్రాప్రయత్నాన్ని సమర్థించుకొందుకు చూశేడు రామరావు.

కాని లోపల్లోపల అతనిలోనూ ఆకారేకం లేకపోలేదు. ఏమో లాభించకూడదా, ఏ మహత్తూ లేకపోతే ఇన్నింటిలనుండి ఎన్నో శ్రమచమాయలుపడి ఎందుకు వెళ్ళవస్తాంటారని.

మద్రాసులో ఉన్న ఎవరో మారపుబంధువులను చూడవంకోసం మని అతను ఆఫీసులో తనకంటే తక్కువవాళ్ళతోకూడా చెప్పిచెప్పి బయల్దేరేడు.

రమణమృహత్రం తన స్నేహితువాళ్ళతో "మొందు తిరుపతి వెళ్తాం, తరవాత మా ఆయన బంధువు లెవళ్ళో ఉన్నారట, వెళితే చెప్పవట్టంకూడా చెళ్తాం" అని చెప్పింది.

మొత్తంమీద ఆఫీసులో అదరికీ రామరావు ప్రయాణం కారణం త్వరలోనే తెలిసిపోయింది.

"నడుం ములిగేవరకూ వరి, నలుగురికీ తెలిసే వరకూ సిగ్గు" అన్నట్లు, తరవాత తరవాత రామరావు యాత్రలకి బయలుదేరడంలో ఏమీ మొగ్గుట పడడం లేదు. అయితే ఇప్పటికీ తన కేమీ సమృథం లేకపోయినా, భార్యను తృప్తిపరచడంకోసమూ, వారో వరణంమార్పుకోసమూమాత్రమే యాత్రలు చేస్తు

ಇದರ ಮಧ್ಯದಿಂದಲೂ. 70 ವರೆಗೆ ಸುಮಾರು 1000
ಮಾ. 8 ಮೈಲಿಗಳಿಗೂ ಮೀರುತ್ತದೆ. 300
ಮೈಲಿಗಳು.

ప్రతిజ్ఞలు పరిశోధించుచు వాస్తవ పరిణామ
వహు, ఏదాటి ఒక ఇదవైద్యశాలకు కేంద్ర ప్రయోగశాల
ఏదో ఒక చూపు చేయకొని నిర్దిష్టపరచును ఇది ఒక
పరిపాలన అయిపోయింది కాదు-కాదు దేవాలయపు
శిలిలం.

అక్రమముగా నీ పరిశోధనను నిరసించి
నా పరిశోధనకు వ్యతిరేకముగా నున్నది. నా పరిశోధనకు
నిరసించినది. నా పరిశోధనకు నిరసించినది.
నా పరిశోధనకు నిరసించినది. నా పరిశోధనకు
నిరసించినది. నా పరిశోధనకు నిరసించినది.
నిరసించినది. నా పరిశోధనకు నిరసించినది.
నిరసించినది. నా పరిశోధనకు నిరసించినది.

అంబార్పల్లి వసుదత్తా మావటి ౪
కర్ణాటక, పూర్వం వేద.

“ఒకడు ఇక్కడ కరుణించి, నువ్వు ఎందుకు
 దొంగిలించావు ఇక్కడం?” అంటే అతడు నిరసత్యాపంకా.

“మించుకొని, నీ వచ్చునీర్యాట్రా చేసి,
ఇప్పుడు మరొకటికొకటం గాను. మూల తీసికొట్టెను.
ఈయ మున్నుటవచ్చుకొనినా మూల వచ్చుకొనినా,
కాగితము—మరికొన్నిగా తిండి. కొంచెం చేసి
తీసికొని, మరొకటికొకటం వచ్చు గాను గాను
కొంచెంకొంచెం” అప్పుడు రామరావు.

[illegible]

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।
 कुरुते नमो भगवते वासुदेवाय ।

దానిని చక్కటి మార్చి, పునాదిలో
దానిని పరిశీలించు.

[illegible]

ಮೈತ್ರಿ, ಮೈತ್ರಿ, ಮೈತ್ರಿ...
 ಮೈತ್ರಿ, ಮೈತ್ರಿ, ಮೈತ್ರಿ...
 ಮೈತ್ರಿ, ಮೈತ್ರಿ, ಮೈತ್ರಿ...

౧౦ వందలవేలలో ౭౫ లక్షలరూపాయల విలువ
 గానే ఉండేది—అక్కడ అదేనాళ్లు వెనుక్కుంటూ
 రక్తాల్లో ఆది. అయితే తాను అది అవకాశం
 ప్రయోజనం. అక్కడ కొంతమందిలో చెప్పారు.
 ఏదో ముందుగా దుంపి వీలైతేనే ఇలా పానా
 కొన్నట్లుగా అందుకోవలసిందేనని చెప్పారు. అది
 కంటే ఏంకాదు, ఇది అది తాను అవకాశంవల్ల
 యాభదు. ౧౦ వందల వేలవేలరూపాయల వాడే
 పైగాను పూర్తిగా తన పాళ్ళన్న విధానం
 కొనసాగించాడో కదలేదు.

1. విద్యార్థి 'విద్యార్థి' అని అంటారు. అది విద్యార్థి
 విద్యార్థి అని అంటారు. విద్యార్థి అని అంటారు.
 విద్యార్థి 'విద్యార్థి' అని అంటారు.

అ ముద్రాపత్రము ఎవరి పేరునో వారికి
ముద్రా ముద్రాపత్రము వారికి వారికి.

“వాళ్ళంతా ఒక్క పాత్రయే పోలేరేమో
అయ్యోయ్, వాళ్ళంతా ఒక్క పాత్రయే పోలేరేమో
అయ్యోయ్, వాళ్ళంతా ఒక్క పాత్రయే పోలేరేమో” అంటే వాళ్ళంతా

“అయో. ఏకైక ముఖాంత్రం మన
తల్లివ ప్రపంచాని తనంబా బట్టెనానా నమిది
బాక్యంలే మనకు. మనమీదా బాక్యంలు. అది
కలిగివున్నది—” అంది చంద్రుడు.

*The first of these is the fact that
 the number of people who are
 employed in the service of the
 State is increasing rapidly.

“శి శంకరాచార్యుల వేదము, వక్రపద విద్యుత్తు
విద్యుత్తు విద్యుత్తు, విద్యుత్తు విద్యుత్తు, విద్యుత్తు
విద్యుత్తు విద్యుత్తు, విద్యుత్తు విద్యుత్తు, విద్యుత్తు

అంతా నవ్వుతూ కుంభాకరణం చేశారు. ఆ సమయంలో ఆ

చూడని ధంగతులు మన కెందుకు" అంది సద్గుణాబుగా తాంతుక్కు.

"ఏమయితేనేం? నొప్పులబాధ పడకుండా పిల్లవాడి ముద్దుమచ్చలు తీర్చుకోగలుగుతున్న" దంది కొత్తగా గాజులు తొడిగించుకొన్న సుశీల.

"మన సుశీల ఇప్పుణ్ణించే నొప్పులబాధ పడు తున్నదరా!" అంది సీతారత్నం. అందరూ గొల్లు నుని నవ్వేరు.

"నే ననేది అది కాదరా. నామాటే కాదు, లోకంలో ఎవళ్ళోకూ నొప్పులబాధ పడకుండా పిల్లలు కలగరుకదా ఎవళ్ళో రమణమ్మలాంటి అద్భుతవంతు లకు తప్ప—" అని తననే సమర్థించుకొనింది సుశీల. కాని ఆ నవ్వులహడావిడిలో ఆమెసమర్థించును నిశేవా శ్లేషకు?

కాని, సుశీలకున్న గి ఫలించిందన్నట్టు రమణ మ్మకుకూడా మరొక ఏడాదిలో ప్రసవవేదన పడవల సిన పరిస్థితి ఏర్పడింది.

భార్యాభర్తల ఆనందానికి మితి లేదు. ఈ అద్భుతానికి తమ ఇలవేల్పుల దయ కలిసిరావడంమీద ఎంతయితే నమ్మకం ఉందో, అంతనమ్మకం చెంకట నరసింహం తమకు లభించిన జీవానికేమంమీద కూడా ఉండేది ఇద్దరికీని.

ఆనందస్థరం అనుకోకుండా రామారావుకు జీతం పదిరూపాయలు ఎక్కువయింది. అన్నిటికీ సింహాదు కారణం. వాడి ముఖంలో అటువంటి కళ ఉంది!

"అయితే సింహాటా, నీకు తమ్ముడా, చెలెమ్మా ఎవళ్ళు కావాలమ్మా?" అని అడిగేది రమణమ్మ.

ఒకమారు తమ్ముడనీ, ఒకమారు చెల్లెలనీ, వేరొక మారు ఇద్దరూ కావాలనీ భార్యాభర్తలిద్దరినీ సంతృప్తి పరచేవాడు నరసింహం.

"ఎలాగూ నువ్వు సింహాటాబాబు ఉన్నాడు కదా, ఈ పుట్టేది అడవిల్లయితే ఆ సరదాకూడా తీరుతుం" దనేవాడు రామారావు.

"మొగిల్లి డయితేమాత్రం, ఇద్దరూ ఉంటారు. మీకేం ఇద్దరు పిల్ల లంటే ఎక్కువగా కనిపిస్తున్నారు కాబో" లనేది రమణమ్మ.

"ఎక్కువని కాదుగాని, అడవిల్లయితే, చూడూ, దానికి తగిన చదువూ, సంగీతం చెప్పించడం, పెళ్ళి చెయ్యడం అదంతా అవోకరకమయిన ఆనందం. ఇద్దరూ ముగిసిల్లయితే అదంతా ఏం తెలుస్తుంది" ఇది రామారావువాదన.

"మీ రేమన్నా అనండి, మొదట మొగిల్లి వాడు కలిగి తేనే ముచ్చట. తరవాత మనకు అద్భుతం ఉంటే అడవిల్ల కలగకూడ దేమిటి?" ఇది రమణమ్మకోరిక.

చివరకు అవివకోరికే ఫలించింది. ముగిసిల్లవాడే కలిగాడు.

రెండు వస్తువులుగాని, ఇద్దరు పిల్లలుగాని ఒకే దగ్గర ఉండేసరికి ఆప్రయత్నంగా తారతమ్యదృష్టి వచ్చేస్తుంది.

పుట్టిన పిల్లవాడు దుర్బలంగా ఉంటేనేం, చాలా తెల్లగా ఉంటాడు. కొందరు "పెద్ద కల్లా, విశాలమయిన నడురూ—ఒకేంత చాయ తక్కు వయితే నేం?" అని పెద్దపిల్ల వాడే బాగుంటా డన్నారు. మరికొందరు రెండవపిల్లవాణ్ణి వసండుచేశారు.

రామారావు రమణమ్మల కంటికి ఇద్దరూ రెండు రత్నాలాగ కనిపించేవారు. అందులో ఏమీ సందేహం లేదు. ఇంకా అమాటకు వస్తే రామారావుకు సింహం లంటేనే ఎక్కువమమ్ము. వాడు తాను ఇంటికి వచ్చేసరి కల్లా ఎదురుగా వస్తాడు. "ఏమేనా తెచ్చేనా నాన్నా" అంటాడు. ఎన్నోన్నో ముద్దుకలుపు చెప్తాడు. ఏదేవో కథలు చెప్పుమంటాడు. వాడితో తాను ఒకటయి పోగలడు రామారావు. ఆ మాటలురాని, మాటిమాటికి ఏడుస్తూఉండే పిల్లవాడితో భార్య అంతలా కాల తేపం చెయ్యగలగడం అతనికి ఆశ్చర్యంగానే ఉండేది మొదట్లో. రమణమ్మకూడా అంటూ ఉండేది— "ప్రకాశం కొంచెం తెలుపు అన్నమాటేగాని, సింహాలే ఎంతో ఇదిగా ఉంటాడు. వాడి కళ్ళమిటి, వాడి

మొగంలో ఎంతవాడయినా అవడానికి తగిన కళ ఉంది" అనేది. అలాఅలా ఏవో వాడివిగురించిన కబుర్లు చెప్పుకొని, ప్రపంచాన్ని, తమనీమీదా మరిచిపోగలిగేవారు దంపతు లిద్దరూను.

అటువంటివారిలో స్వపరభేదము కలిగిం దనడానికి కారు. మానవస్వభావంలో ఉండే ఒక ప్రత్యేకలక్షణం అది. ఇద్దరు చిన్నపిల్లలు ఒకేదగ్గర ఉండేసరికల్లా, వాళ్ళల్లా మిక్కిలి చిన్నవాళ్ళను బాగా చేరదీసి, అన్నింటికీ సమర్థించడమూ, పెద్ద వాళ్ళను చీటికిమాటికి తప్పులెంచి కూకలెయ్యడమూ మామూలు. తల్లిదండ్రులేకారు, పెద్ద అన్నదమ్ముడో, అక్కచెల్లెలో, లేక ఎవరో సంగతుకుడో కాని య్యండే—ఎవరికైనా సరే, ఇద్దరు చిన్నపిల్లల్లా మరీ చిన్నవాళ్ళు అన్ని విషయాల్లానూ సరిగా ఉంటున్నట్టూ, పెద్దవాళ్ళు అన్నీ తెలివిలేక్కడ కనులే చేస్తున్నట్టూ యాచిస్తుంది.

పాపం, రామారావు రమణమ్మలుకూడా మానవ మాత్రులే.

సరసింహంది బలవంతంగా చదువుకోమనీ, బుద్ధిగా ఉండమనీ అజ్ఞాపనలను పొందుతున్న వయస్సు. సూర్యుడ్రకాకేంది ముద్దుముద్దుగా నవకమాటలు నేర్పుకొంటున్న వయస్సు.

తానేమో ఆమె పనితీందరలో ఉన్నప్పుడు తిమ్మిట్టి అడించాలి. కాని, అదొక మిషకింద పెట్టుకొని తన చదువు అక్రందెయ్యకూడదు.

తిమ్మడు ముద్దుముద్దుగా మాట్లాడుతూ, తప్పుటక్షుగులు చేసి, ఏడయినా వస్తువు పగలగొట్టినా, పొడుచేసినా ఎంతో శ్రతాపంకందనే లెక్కకువస్తుంది. తాను అట్టలో బట్టలు మురికిచేసుకొన్నా, ప్రమాదాన్న పలక పగలగొట్టుకొన్నా, చివరకు పలకపుల్ల పొరేసుకొన్నా, బ్రహ్మాండమైన నేరమే. "ఇంకా వస్తువుఖరీదు కని కాదుగాని, ఇలా మరిద్రవ్వుగా తెలివిలేక్కడగా తయారయితే శిష్టాద్వన్న పెయ్యలు కాయడానికితప్పు మరెందుకూ పనికిరాదుకదా" అని తల్లిదండ్రుల ఘోష.

తిమ్మడికి ఎన్నో బట్టలుంటూఉండగానే, ఒకటి చిరగళమునుపే, మర్రిమర్రి బట్టలు తొంటూ ఉండడం, తమ ఎప్పటి పాతనాక్కాలూ, నిక్కల్లూ తొడుక్కొంటూఉండడం సింహాంకు ఎంతో కష్టంగా ఉండేది.

"నేనా చింకినిక్కరు తొడుక్కొని బడికి వెళ్ళలే నమా?" అన్నాడు ధైర్యం తెచ్చుకొని.

"చిం తెక్కడ్రా, నిన్నసాయంత్రమల్లా పని మానుకొని కూర్చొని వుట్టేనుకదా?" అంది రమణమ్మ.

"కుడిలేమాత్రం" అన్నాడు సింహం. బడిలో తక్కిన వుట్టవాళ్ళవద్ద ఆ రంగుచెరిసేపోయి, బైటికి వుట్టంగా చేతివట్టు కవబడుతున్న ఆ నిక్కరు తొడుక్కొని వెళ్ళడం ఎంత పరువుతెక్కువో ఆమె ఊహించలేకపోయింది.

"ఏదీ, ఎక్కడా చింకి కవబడలేదు. దిట్టంగా రాయిలా గుంది. మీ వాన్నే అట్టిసుకు నేను వుట్టిన నాక్కాలూ అటే తొడుక్కొని వెస్తాంటే" అంది రమణమ్మ.

"ఏమిటంటా జేమిటి?" అంటూ కళ్ళజోడు తుడుచుకొంటూ వచ్చేడు రామారావు.

"ఈ నిక్కరు వాగులేదట బాలుగారికి—చూడండి, ఇంత దిట్టంగా ఉండగా పొరేసుకొంటామా?" అని ఫిర్యాదు.

"అప్పులు బడి మానేయడానికి ఇదొక ఎత్తు" అని లండ్రీ.

"శిష్టాద్వన్న వుత్తు నీకొడుకులకు ఎన్నే నీ బట్టలు కొంటావో చూద్దాంటే" అంది తల్లి కొంత ఉల్లాసంగా.

ఏడుపుమొగంతోనే ఇంటినుండి బయలుదేరడు. ఇంటినుండయితే బయలుదేరడుగాని, బడికిమాత్రం వెళ్ళలే దావాడు సరసింహం.

మర్నాడు మరేవో కారణం బడికి వెళ్ళక పోవడానికి.

అనురాధు బడిలో నిన్ను మొన్న ఎందుకు
రావేదని-ఉపాధ్యాయులవారి క్రుదవ. వాంతో ఏమ
యితే అవని అని అనురాధు తోటలలోనే గడిపెడు—
బడివేళ అయిపోయేవరకూను.

బడి మునియ్యవం అన్నది ఒకనాడు జరి
గిందా, ఇక కుట్టవాడు ఆ అభ్యాసాన్ని మరచిచి-
పెట్టలేడు. అందులోనూ చిన్నతనంలో తమను
గురించి తాము ఆలోచించుకొనే అలవాటున్న కుట్ట
వాళ్ళకు బడిలోని నీరసజీవితానికి ఇంట్లోని నిరాదృతి
ఏమాత్రం తోడ్పడినా మరి వాళ్ళపది అంతే.
అదంత బడికి వెళ్ళలేరు—ఇవంత ఇంట్లోనూ ఉండ
లేరు. విజనపూలలోని ఒంటరితనమే వాళ్ళకు
కరణ్యం.

అటువంటివాళ్ళను సామెప్పాయంచేత మళ్ళీ
మార్గంలో పెట్టేంతటి ఓసిక సామాన్యంగా తల్లి
దండ్రులకూ, ఉపాధ్యాయులకుకూడా ఉండదు. ఇవ్వం
గానో అయివ్వంగానో భండోపాయాన్నే అవలం
బిస్తారు.

సరిగా నరసింహంవిషయంలోనూ ఇంతే జరి
గింది. బడికి సరిగా వెళ్ళనందుకే ఆ సంవత్సరం అనేక
పర్యాయములు తండ్రిచేత చెప్పటా, తల్లిచేత చీవాట్లూ
తిన్నాడు నరసింహం. పరిశీ పోయిందవడంతో తండ్రి
కోపానికి మేర లేకపోయింది. అంతేకాదు. “వదిలితే
మంచి తెలివయినవాడేనండి, ఇదివరలో మనీరు
కదూ, అన్ని ఫర్దుమార్గులూ బీడితే; అయితే ఇప్పు
డివ్వుడు బడికొంగ అయిపోయేడు. చెడు సహవాసాలు
కూడా చేస్తున్నాడేమోనని అనుమానం—” అని
చెప్పిన మాట్లరుమాటలు అతని ఆగ్రహాన్ని ఆజ్యధార
లయినాయి.

మొదట్లో తాను భర్తతో కలిసివచ్చినా, రమ
ణమ్మగుండె నీరయిపోయింది భర్త శిక్షించే విధా
నంతో, మళ్ళీను అడ్డుకొన్నందుకు ఆమెకు గట్టిగా
నాలుగు చీవాట్లు తగిలేయి.

కోబట్టా గడ్డిలో పెట్టి తాళం వేసిఉంచాలనీ,
రెండు మాన్లు భోజనంతిప్ప చిరుతిండి ఏదీ ఇవ్వడానికి
వీలేదనీ, ఒక అభ్యాసంరెక్కలు పూర్తిచేసి, ఇంగ్లీషు
పుస్తకంలోని పాఠం కోసా కొకటి చూపున తాను
సాయంత్రం ఇంటికి వచ్చేవరకట్లా అప్పుకెప్పలనీ
రామారావు సుగ్రీవాజ్ఞ.

అన్నీ బాగానే ఉన్నాయి. అన్నింటిలోనూ
తన తెలివితెక్కువను కడిగివేసి ప్రయత్నమే గర్భిత
మయి ఉండనుకోగలిగేడు నరసింహం.

కాని ఒక్కటే అతన్ని లోతులోపలనంచి
క్రంగడిపిన పంగతి—తా నెందుకూ పనికిమాలినవాడుగా
తయారవడమేకాక, తమ్ముడు లోకాతిథమయిన తెలివి
లేటలు కలవాడనీ, వాడి ప్రతిచెట్టలోనూ ముందు
ముందు ఎతివాడయినా కాగల మానవ ఉండనీ,
ఇంకా ఏవేవో ఇటువంటి అర్థం వచ్చే తల్లిదండ్రుల
మాటలు ఆ కుట్టవాడి చెవుల్లోనే కాదు, గుండెల్లో
కూడా స్రుచ్చుకొన్నాయి.

తమ్ముడే అంత తెలివయినవాడయి, వాడే
అన్నిటికీ పనికివచ్చేవాడయి, తన బడితీతమూ, బట్టలూ
అన్నీ తృప్తాఅయిపట్టుగా ఉంటూంటే మరి తా
నెందుకు ఉండనం?

తెల్లవారుజామున రమణమ్మ లేచి ముసేపరికట్లా
పిసి తెలుపు గడియతీప్తి ఉంది. ఇంట్లో కొంగలుపడ్డా
లేమో పని గాభరాపడ్డారు. అటువంటి వాడ ఏమీ
లేదు. కాని నరసింహంమాత్రం పక్కమీద లేడు.

తండ్రికోపం మరి ఎక్కువయింది, “చెప్పేను
కాదు, చెడవకు పూచీ పీచీ లేదని. ఇంటికిరానీ, చెమా
రెక్కగొడతాను. తెలివితెక్కువకు తోడు ఏమయినా
అంటే పొరువంకూడాను! ఈ పొరువం చదువులో
ఉంటే బాగుండేది” అన్నాడు ధాటిగా.

తల్లికిమాత్రం విరుకుగానే ఉంది. వాడేగాని
లిగిరవత్త, తిరువతికొండ ఎక్కించి జాత్తు తియిస్తావని
మొక్కి ముడుపు కట్టింది.

తల్లికి ముడుపు చెల్లించవలసిన అవసరమూ, తండ్రికి
శిక్షించవలసిన అవసరమూ మరి కలగలేవు. తర్వాత

తర్వాత మరీ ఎంత ప్రయత్నించి నా వెంకటవరశంకాంబా జాడ దొరకలేదు.

“వాడు ఎలా బచ్చేడో, అలాగే వెళ్ళిపోయేడు. ఆక్కడికి మన కంజేయిజానుబంధం—చిన్నప్పటి ఆ తల్లిదండ్రు లెవళ్ళో? వచ్చి తీసుకువస్తేయే రనుకొందాం. మన ప్రకాశం బతికుంటే మన కంటే చాలు.” అని భార్యను ఓదార్చులని చూసేడు రామా రావు.

కాని, తరువాతి రెడ్లలోకి, ఒకళ్ళనొకళ్ళు ఓదార్చుకోలేని దుర్భరఘటన జరిగింది—ఆన్నయ్య

అలాగ ఎటు బచ్చేడో అయివులేకుండా. కాని, మానవప్రయత్నా లన్నిటికీ అతీతంగా, తల్లిదండ్రులు గూఢాశంకగానే ప్రకాశం చాటిపోయే డీ మృత్యుయ బగమవు.

తర్వాత ప్రతివంశత్వరం మళ్ళీ ఎప్పటిలాగే యాత్రలు చేసుకొని కస్తున్నార దంపతు లిద్దరూను. అయితే, ఆ వెనకటి ఆశా, ఉత్సాహమూ, పట్టుదలూ ఏమీ లేవు. ఏమో విధి అన్నట్లుగా, నిష్పృహగా ఉండేవి వారి తీర్థయాత్రలే కాదు, జీవితయాత్రలుకూడా.

ఏ కాంతాలు

శ్రీ సందూరి వెంకటసుబ్బారావు

౧

ఈ సందె కీ యంద మెవ్వ రిడిరోయి?
ఆకాశమున విల్లు
అంకాన ఎంకి!

౨

రేయి ముచ్చటల డెల రేగి రెవరోయి?
నెలవంకదరి చుక్క
చిలిపి నాచుక్క!

౩

వగలురే తెడచా తెరుగ రెవ్వరోయి?
శంకరుడు, నతి అచట
ఇంకెవ్వ రిచట?

గోవర్ధన సుభాషితములు

శ్రీ పల్లె పూర్ణప్రజ్ఞాచార్యులు

న్న హాథంగంబు విడిగీష జీవితంబు
మాటుపడుదాఁకఁ దెగని పోరాటఁ బొంది
గంధగజముల కే కీడు గలుగనీడు
కుంభినీ ! నీదు యశావనారంభ మవుర !

* * * *

ఎన్ని సుగుణంబు లుండిన నేమి ఫలము ?
రాక్షసాక్రాంత మైతి నో నృక్షరాజ !
ఉత్తమజనంబులకు నుపయోగపడవు
నీదు నీడయు నీపూలు నీదు పండ్లు.

* * * *

ఉన్నతచ్ఛాయ బహుళజనోపజీవ్య
వర్తనము ఫలవృద్ధి గావలసినంత;
సత్పురుషునకువలె మరుఁడౌదుహంబ !
వాంఛనీయము నీకు జీవన మొకండు.

* * * *

కుటిలతటినిరొ ! యలల లాఁగుకొనిపోయి
ఎద నిడక వక్రముల భ్రమియింపఁ జేసి
ఫలనుమపలాశవల్కలభ్రష్ట నలిపి
నడుమనే చెట్టు విడిచిపో న్యాయ మెట్లు ?

* * * *

కరము తుద్రోద్భవం బయి కటుత వెల్ల
డించి యున్నాడముం బ్రకటింతుకతన
తేనె లఘుమానసుఁడును నమాను లైన
నొకటి యాజంట గురువు వేఱొకటి లఘువు.

‘నా దే తప్పు’

[కథానిక]

‘అమరేంద్ర’

అప్పుటి జానకిరామయ్యని గుర్తుకు తెచ్చుకుంటే ఎంత రాతిగుండె అయినా కరిగిపోతుంది. అది అతని భార్య జానకి పోయిన కొత్తకోజులు. అప్పుడు నిజంగా అతను లోకంలో వున్న విషాదానికంటే మూర్ఖభావంగా కనిపించేవాడు. అతనితో కుటుంబపు మాట్లాడితే చాలు, ఇతరులక్కడా అతని నిప్పు పాలో సగం తల కక్కిరి. ఆ రోజుల్లో అతని శోకం, అతని నిరాశ అంటువ్యాధిలాగా అతనిదగ్గరికి వచ్చినవార్లందరికీ అంటుకునేది. ఇందులో లేకేంకూడా అలికేయోక్తి లేదని నా అనుభవమొక చెబుతున్నాను.

ఒకరోజున పరామర్శచేద్దామని చెరిస శేషపుట్టెడు బరువుతో ఇంటికి తిరిగివచ్చాను. పైఫాయిడ్తో తన భార్య మంచంపట్టింది మొదలు, ప్రాణం వొడిలేదాకా జరిగిన సంగతులన్నీ పూసగుచ్చినట్టు చెబుకుంటే నామనస్సు కరిగిపోయింది. నిజంగా జానకి రామయ్య ఎంత ఆదర్శప్రాయమైన భర్త! ఇటువంటి మగవాళ్లు ఈ కలికాలంలో ఎందరు దొరుకుతారు? ఇంకో మగవాడైతే మొదటి పెళ్ళాం అంత్యక్రియలు ముగిసేముగియకమునుపే రెండో పెళ్ళికోసం తిహాతహలాడేవాడు. కాని జానకిరామయ్యమాత్రం అటువంటి నీడజాతికి చెందడు. అతని భార్య జానకి పోతూపోతూ నాలుగేళ్ల లిరినీ, రెండేళ్ల రామాన్నీ భర్తచేతుల్లో వొడిలి వెల్లింది. “ఇంక ఏళ్లకీ మీరే తల్లి తండ్రీ” అన్నదిట. ఆ మాటలు చెబుకుంటే జానకి రామయ్యకళ్ళలోంచి జడివాసలాగా కన్నీరు రారింది. అప్రయత్నంగా నా కళ్ళుకూడా తడిసిపోయినై. అవును. ఇకనుంచీ తండ్రీఅయినా అతనే, తల్లి అయినా అతనే. వాల్లిద్దరినీ పెంచి పెద్దవాళ్లని చేసి చదువు సంధ్యలు చెప్పించి ఒక ఇంటివాళ్లని చేసేదాకా

జానకిరామయ్యకి జీవితంలో ఇంకో ఆలోచనకీ తావు లేదు. అపార్వతీలూ పిల్లల యోగక్షేమాలని కనుక్కుంటూ కంటికి రెప్పగా సాకుకూ కాలం గడపడంకంటే అతని కింకేం కావాలి? ఈమాటలే అతని నోటివెంట వింటుంటే జలదరించిపోయాను. జీవితంలో ఒక ప్రస్ఫుటమైన ఆదర్శాన్ని ఏర్పరచుకుని దాని కోసం బతుకంతా నివేదించటానికి సంసిద్ధంగా వున్న తపస్విలాగా నాకు కనిపించాడు. వ్రజసోక్తం, దృఢ నిశ్చయం అతని కంకంలో నాకు వినిపించినై. మానస గడ్డంతో, రేగిన బట్టుతో, దుమ్ముకొట్టుకున్న గుడ్డలతో దీనంగా నామందు కూచున్న జానకిరామయ్య కేసి చూకుంటే, అతని మాటలు వింటుంటే నాకదుపు చెబువైపోతోంది.

అంతటితో ఊరుకోకుండా, అవసానదశలో తన భార్యచేతిలో చెయ్యి వేసి “జానకి, పిల్లలవిషయంలో నువ్వేమీ దిగులు పెట్టుకోకు. వాళ్లని పాకటంకంటే నా కింకేం కావాలి? నేనీ జన్మలో ఇక పెళ్ళిమాట తలపెట్టను” అని మాటఇచ్చాడుట. భార్య ఏదో అనబోయిందిటకాని మాట పెలిరిరారేదుట. ఇంతలో స్మృత్యువు మంచుకొచ్చిందట!

ఈ కథకుంసంగతి వింటుంటే నా మనస్సు అశ్రుర్యంతో నిండిపోయింది. కళ్ళలోగాని కనిపించని పాత్రలు వాస్తవజీవితంలోకూడా మనకి ఎదురుపడతయ్యేవో ననిపించింది. ఎన్నాళ్లకిందటో చూసిన డాక్టర్ చిత్రం మళ్ళీ ఒక్కసారి మొదటి నుంచి చివరిదాకా మనసులో మెసిరింది. చూస్తుండగా జీవితంలోని కష్టసుభవాల్ల మా జానకి రామయ్యకూడా ఒక్కసారి మారిపోతే డేమా ననిపి

చింది. దాట్లరఫీలింబోని కథానాయకుడితో పోటీ చెయ్యగలిగిన త్యాగం, దీక్ష మా జానకిరామయ్య లోనూ పెంపొంది అతనుకూడా ఒక ఆదర్శపురుషుడుగా తయారవుతాడనీ, వాకంటే గొప్ప కథకులెందరో అతని జీవితాన్ని వస్తువుగా స్వీకరించి రచనలు సాగించే అవకాశం వస్తుందనీ ఎంతో ఉప్పొంగి పోయాను.

అవసానకాలంలో ఇచ్చిన మాట ఆవసరాన్ని బట్టి వారవిడిచేడి కాదని వా గట్టి నమ్మకం. అందులో జానకిరామయ్యలాంటి ఆదర్శభర్త అటువంటి సీతమైన పనికి పూనుకోడని వా దృఢనిశ్చయం. వాకు అంత గట్టి నమ్మకం కలగటానికి మరొక ప్రబలమైన కారణం వుంది. అప్పటికే జానకిరామయ్య నలభయ్యై పదిలో పడ్డాడు.

ఇంటికి వెళ్ళడానికి లేస్తూ “వెళ్ళొస్తాను బాబూ” అన్నాను. “నుంచిది నాయనా, ఈ దీనుణ్ణి పూర్తిగా మరచిపోకు. కాస్త ఆస్వదస్వదూ వొచ్చి చూసి పోతూవుండు” అన్నాడు.

౨

జానకిరామయ్య జానకిని కోల్పోయిన దుఃఖాతి లేకంతో వా వొక్కడేతోనూ ఇల్లా మాట్లాడాడేమో ననుకున్నాను. కొన్నాళ్ళకి ఆయన్ని కలసుకున్న ప్రతివాళ్ళతోనూ ఇదే మాటలు అన్నాడని విని లోపల చాలా సంతోషించాను. ఈ మాదిరిగానే సాధారణ మానవులు పరిసితుల ప్రభావంవల్ల మహాపురుషులుగా పరిణతి పొందుతారని అనుకున్నాను.

క్రమేపి వా అభిప్రాయంలో జానకిరామయ్య హీరో అయిపోతున్నాడు. పూర్ణో ఆయనమనో నిగ్రహాన్ని సరించిన వారై లెన్నో వ్యాధిస్తున్నయ్. తనకి పిల్లనిస్తామని వచ్చిన పెద్దనుకుంపు లెందరికో చిన్నబుచ్చి ఇంటికి దారిపట్టించాడుట. ఊళ్లోని అమృతకల్కలంత అదే పనిగా ఇంటియట్టూ తిరుగుతూ “నాయనా, నువ్వొక ఇంటివాడివి అయితే కాని మాకు నువను కుడుటపడదు. నీకేం, నడిరయసులోనునిషివి! నాలుగు కాలాలపాటు సుఖపడారీనవాడివి. నువ్వు కోరిన సంబంధం తీసుకొస్తాం. ముక్కొకటూ తీరిన మానసి రామయ్యే మూడో పెల్లికి తగుదునమ్మ అని తయారైతే మూడేళ్ల పడుచువాడివి నీకేం నాయనా? నువ్వు ఊరి అంటే చాలు, నీకొళ్ళుమందుకే సంబంధాలు వచ్చి పడతై” అంటూ ఒరిడిచెయ్యటం మొదలు

పెట్టారు. జానకిరామయ్య నిబ్బరంగా వీళ్ళందరి ఒరిడికి తట్టుకుని వీసమైవా సదలని నిశ్చయంతో “రెండో పెల్లి మాట నా చెవిని పడకుడను. ఆ మాట ఎత్తేవాళ్ళు నా గడప తొక్కుద్దు” అని ఖచ్చితంగా చెప్పాడట. ఈ మాటలకే నొచ్చుకున్న అమృతకల్కలను అంతటితో విడిచిపెట్టక “జానకిప్రాణంమీదికి వొచ్చి ఇంట్లో ఒంటరిగాణ్ణి నానాయకనా పడుతుంటే ఒక్క క్షయినా గడపలోకి వచ్చిన పాపాన పోయారూ? అటువంటివాళ్ళు చుట్టరికాలు తిరగేసుకుంటూ ఇవాళ ఏముఖం పెట్టుకుని నాఇంటి కొచ్చారు?” అని ముఖాన్నే అడిగేసరికి ఒక్కరి ముఖానా కత్తివేసినా నెత్తురు చుక్క లేదుట. చెంపలు నేనుకుంటూ చుట్టాలు కారి కొద్ది దూసుకున్నారట.

ఒకరోజున నేను పొద్దున్నే జానకిరామయ్య గారింటికి వెళ్లి ఆదర్శమైన ఆదర్శ్యాన్ని చూసి ఫలించిపోయాను. భార్యభోలో ఒకటి ఎన్నారీచేయించి గదిలో పెట్టారు. ప్రాద్దున్నే తోటలో పూసిన పూలన్నీ కోసుకొచ్చి రండి గుచ్చి పిల్లలూ, ఆయనా భోలోని అలంకరిస్తున్నారు. ఆ దృశ్యం చూసి ముగ్ధుడయిపోయి ఎంతో సేపు సూనంగా నిలబడిపోయాను. జననమరణాల అవధిని దాటిన పవిత్రక్రేమని జానకి రామయ్యగారిలో చూస్తున్నా ననిపించింది. క్రేమ పూరితమైన ఆయనవ్యావయంలో, భార్య మరణించినా చిరంజీవిగా వుండిపోగలదని తెలపోగాను.

నిజంగా కమనభవాలవల్లనే మనిషిలో అంత వరకూ మరుగుపడివున్న ఉదాత్తగుణాలు ఒక్కసారిగా కళ్లని మిరుమిట్లు గొలుపుతూ ప్రకాశిస్తయ్. ఆ నిమిషంలో నేను చూచిన జానకిరామయ్యకీ, చిన్నప్పటి నుంచీ నేను ఎరుగున్న జానకిరామయ్యకీ పోలికే లేదు!

“బాబుగారూ! కలవుతీసుకుంటాను” అన్నాను.

“నుంచిది. మర్యా ఎన్నాళ్లకి కనిపిస్తావోగదా?” అన్నాడు.

“ఏమో, చెప్పలేనండి. ఇవాళే ఊరికి వెళ్తున్నాను. నన్ను ఎక్కడో దూరపుకోటికి బదిలీచేస్తారని తెలిసింది” అన్నాను.

“నువ్వు ఎక్కడున్నావనరే, కాస్త నీ యొగ క్షేమాలు రాస్తూవుండు నాయనా” అన్నాడు.

“వంటమనిషిని పెట్టారా?” అన్నాను.

“లేడోయ్, పెట్టడలుచుకోలేదు. నేనే పిల్లలి వొండిపెట్టా లనుకుంటాను. నా చేత్తో వొండిపెట్టితే కాని నాళ్ళు కడుపునిండా తినరు; నాకు తృప్తిగానూ వుండదు.” అని బయలుచెప్పుటం విశేషానికి నాకు మేరలేని ఆశ్చర్యం వేసింది.

“నిజంగా తండ్రి అంటే అల్లా వుందారీ ! నిజమైన భర్త అంటే అల్లా వుందారీ !” అని మాటిమాటికి మనసులో జానకిరామయ్యగారిని కొనియాడుతూ కలవుపుచ్చుకున్నాను.

ఆ రోజే ఆ పూరు వదిలి వెళ్లిపోయాను.

3

ఆ పూరు వదిలి వెళ్ళాక జానకిరామయ్యగారిని గురించిన సంగతు లేమీ నాకు తెలియలేదు. ఉత్తరం రాస్తానని ఎందరికో మాట ఇచ్చాను. ఆ మాట అందరి విషయంలో లాగే ఆయనవిషయంలోనూడా నీటి మాట అయిపోయింది. చాలా విషయాల్లో మనిషి మనస్సుకంటే బద్ధకానికి ఎక్కువ బలం వుంది !

ఏవేవో పనులమీద ఎన్నెన్నో ఊళ్ళు తిరిగాను. కాని మళ్ళీ ఆపూరు వెళ్ళటం పడలేదు. జానకిరామయ్యగారిని మాత్రం ఎప్పుడూ మనసులో తలుచుకుంటూనే వుంటాను. ఆయనపిల్లలు పెద్దవాళ్ళయి వుంటారు. ఆయనభారం తీరే రోజు ఆవాటికానాడు దగ్గరకి వస్తూ వుంటుంది. తన విషల సుఖంకోసం తన సుఖాన్ని తృణప్రాయంగా తోసిపోలేసిన తండ్రి త్యాగాన్ని ఎన్నిసార్లో మనసులో కొనియాడుతూ వుంటాను.

ఆరేళ్ళతరవాత మొన్న నోకసారి అనధరమైన పనిమీద జానకిరామయ్యగారి పూరు వెళ్ళాల్సి వచ్చింది. ఒంటరిగాడు కదా, ఆయనఇంట్లో దిగి ఇబ్బంది పెట్టటం ఎందుకని ఆ ప్రాణ్ణి వున్న మూరపు చుట్టాలింట్లో దిగాను. నా పని చూసుకుని తీరు బాటుగా వున్న సమయంలో ఒకసారి చూసినోద్దామని జానకిరామయ్యగారింటికి బయలుదేరాను.

వాళ్ళలో అడుగుపెట్టేసరికి నా కళ్ళని నేను నమ్మలేకపోయాను. ఇదివరకు పాతకాలపు పెంకు టిల్లు వుండే చోట చక్కటి సిమెంట్ కాంట్రీట్ మేడ చెలిసింది. ఇంటిచుట్టూ చెట్లూ, పశువులూ, మనుషులూ ఇల్లంతా కలకలలాడుతోంది. ఆరేళ్ళకిందట

నేను చూసిన పరిస్థితిలో కనిపించిన విషయానికి ఈవాటి కలకలానికి ఎక్కడా పోలిక లేదు. పూర బాటున ఇంతవరే ఇంట్లోనైనా అడుగు పెట్టానేమోనని వెనక్కి తిరగబోతున్నాను. నన్ను దూరంనుంచే ఎవరో ఇద్దరు పిల్లలు చూసి ఇంట్లోకి పరిగెత్తారు. నాళ్ళు లలితా, రామదామా కావచ్చు ననుకున్నాను. ఒక్క నిమిషంలో ఇంట్లోంచి నాళ్ళు తిమిలో ఒక పద్దనిమి దేళ్ళ స్త్రీని వెంటపెట్టుకొచ్చి, ఆమెకి నన్ను చూపించారు. ఆ స్త్రీ క్షణంసేపు కళ్ళు తిప్పుతూ నాకేసి చూసి మొరుపులాగా మళ్ళీ లోపలికి వెళ్లిపోయింది. జానకి రామయ్యగారున్నారా అని అడుగుతూ మనుకుంటుంటేనే పిల్లలుకూడా లోపలికి వెళ్లిపోయారు. తిరుగు ముఖం పడుతుంటే వెనకనుంచి “ఎవరూ ?” అని పిలవటం వినబడింది. ఆ పరిచితమైన స్వరం జానకి రామయ్యగారి దని పోల్చుకుని దైవ్యం తెచ్చుకుని “నేనేనండీ, మరిచిపోయారా ?” అన్నాను.

“రా, లోపలికి రా. ఇదేనా రావటం ? ఎన్నేళ్ళయింది ? పద, లోపలికి పద” అని చెయ్యి వుచ్చుకుని ఇంట్లోకి తీసికెళ్ళారు.

జానకిరామయ్యగారిని నేను వెంటనే గురువట్ట లేకపోవటానికి ఆయనవేషమే కారణము. నన్నటి గాస్తోపంచా, నిగనిగలాడే సిల్క్ లాల్మీ, గజందూర నుంచే ఘుమాయించే తలనూనె, ఆయనరూపానికి విశిష్టతను తెచ్చిపెట్టిన రోల్స్ రోల్స్ ఫ్రేంకళ్ళకోడూ చూసి నేను విత్తరపోయాను. ఇప్పుడాయనముఖంలో ఒక్క విషాదమేఘంకూడా పొడిగట్టటం లేదు. ఏదో అసాధారణమైన మార్పు ఆయనజీవితంలో వచ్చి వుంటుందని ఊహించసాగాను. మనస్సు ఎందుకో తత్తరపడుతోంది. ఇంట్లోకి తీసుకెళ్ళి తన గదిలో టర్ఫీమీద కూచోచెట్టి “లలితా ! పిన్ని వడిగి కాఫీ తీసుకురా” అని కేకవేశాడు. నాది ఇతరులని వెంటనే కంకించే స్వభావం కాదు. అందుకని పిన్ని అంటే ఎవరైనా చుట్టాలేమో అనుకున్నాను. ఇంతలో జానకి రామయ్య అందుకున్నాడు—“నీ ఎడ్రసు తెలియలేదు. ఎవర్ని పిలిచినా ఎవర్ని పిలవకపోయినా నిన్ను తప్పకుండా పిలుస్తా మనుకున్నాను.”

ఈ మాట నాకు చురుక్కున తగిలింది. ఇండా కటినుంచి నేను దూరంగా నెట్టివేసిన అనుమానాలన్నీ ఒక్క సారిగా మనసులో ముసురుకుంటున్నయ్యే. ఇన్నేళ్ళనుంచి జానకిరామయ్యగారిని గురించి నామన

మూల చిత్రించుకున్న ఊహచిత్రం ఒక్కసారిగా రంగులన్నీ మాయమైపోయి వికృతంగా వెలసెల్లబోతున్నట్లు అనిపించింది.

కాళీ వచ్చింది. తెచ్చింది లలిత కాదు. ఇండాకా నేను సుమ్మంలో చూసిన యవతి తెచ్చింది. ఎంత ప్రయత్నించివా కాళీకప్పు భాళీ చెయ్యలేక పోయాను. ఎంతో పరాధవాని! మోసానికి గురిఅయి నట్లుగా నా మనస్సు "పద, ఇక్కడినుంచి పద" అని తొందరచేస్తోంది. కూచున్నంతసేపూ ముళ్ళమీద కూచున్నట్లుంది. బావకిరామయ్యమాత్రం గ్రామ ఫోను రికార్డులాగా ఈ ఆలేళ్ళ సంగతులూ ఏకరువు పెడుతున్నాడు.

ఈమెపేరుమోదా బావకేసట. ఈమెకళ్ళలో తన మొదటిభార్యపోలిక వుండటం. ఈమెని పెళ్లాడ మని తన మొదటిభార్య బలిమాలినట్లు అనిపించిందట. ఈమె పిల్లలని తన పిల్లల్లాగ చూస్తూ వందట. తన పిల్లల కోసమేనట ఈ పెళ్లికి వచ్చామని.

ఇంకా ఇదే భోజనంలో తన రెండో పెళ్లిని సమర్పించుకుంటూ చెప్పకుపోతున్నాడు. ఎందుకీ వృథా ప్రయాస? తన చేసిన పని తప్పని ఎవరైనా అంటే కదా కాదని తన సమర్పించుకోటానికి. అందులో ఇటు వంటి కుంటి సమరణం ఎందరిదగ్గిలో వినివుండటం వల్ల నాకు మరి చిరాకుగా వుంది. ఇక ఆయనమాటల జడివాసకి అంతు కనబడేట్లు లేదని మధ్యలో లేచి "వెళ్ళొస్తా" అని నిలబడ్డాను.

"అయ్యో, అదేమిటి? రాకరాక ఆలేళ్ళకి వచ్చి అప్పుడే వెళ్ళా నంటమేమిటి? వీల్లేదు; వీల్లేదు" అని బలవంతం మళ్లి నన్ను కుర్చీలో కూర్చోబెట్టాడు.

ఎల్లెక్ట్రిక్ ఫ్యాన్ లేని సినిమాహాల్లో మాటిసి చూస్తున్న హేతుబద్ధిలా గుండి నా అవస్థ. మళ్లి లేచి "నేను ఇంకా చూసుకోవలసిన పను లన్నయ్. సాయంత్రం రైలుకి ప్రయాణం. వ్యవధి లేదు. వెళ్ళొస్తా" అన్నాను.

"అయితే వెళ్ళటమేనా? మాయింట్లో ఒక పూటైనా భోజనం చెయ్యనా?"

"అయి, భోజనాని కేం రెండి. ఈసారి వచ్చి నప్పుడు చెయ్యనా?... మరి కలవిస్తారా?"

"సరే, అంత కాదుకూడ దంటే బలవంతం ఆవుతానా? వెళ్లిరా నాయనా, మరి అంతా విన్నావు కాని నీ అభిప్రాయ మేమిటో చెప్పావు కావు." అన్నాడు ఎంతో కుతూహలంతో.

నాకు అరికాలిమంట నెత్తి కెక్కింది. "ఇది వ్యక్తిగతమైన విషయం. ఇందులో ఇతరుల అభిప్రాయాల ప్రసక్తి ఏముంది? మీకు తోచిన పని మీరు చేశారు. అది మంతో, చెడో నిర్ణయించటానికి నాకేం అధికార ముంది? కలవిస్తారా?" అని రెండడుగులం చేశాను.

"మంచిది. వెళ్లిరా నాయనా. ఈసారి మా పూర్తి మాత్రం మాయింట్లోనే దిగాలి, తెలిసిందా?" అన్నాడు.

సమాధానంగా తల వూపి ముందుకి వడిచాను. వెనకనుంచి ఆయన మళ్లి కేకేసి "నాయనా, చెప్పటం మరిచాను. నేను నా సాంకేతిక సవలగా రాశాను. దానికి బావకిరేక పెట్టాను. అప్పు పూర్తికాగానే వీళ్ళ కాపీ పంపిస్తాను" అన్నాడు.

"సరే, మంచిది" అని గబగబా వెళ్లిపోయాను. దారిపొడుగునా తల తిరిగిపోయింది. మరణసమయంలో పెళ్లానికి చేతిలో చెయ్యి వేసి రెండో పెళ్లి చేసుకోవని శిష్యం చేసిన పెద్దమనిషేనా ఈయన? అవసరంగా ఈయన్ని గురించి ఎన్ని ఊహించాను, ఎంత పొగుడు కున్నాను! చివరికి కీవీతంలో ఆమాంశం ఎంత పట్టి కొట్టాడు! అందుకోలేని ఆదర్శాలకోసం పాకు లాడిటం ఎందుకూకీ పోల్చ కొట్టటం ఎందుకూ?

అయినా నాదే తప్ప. మానవమాత్రుడైన బావకి రామయ్య మానవాతీతుడై త్యాగమూర్తిగా, ఆదర్శ ప్రాయుడుగా మారిపోతాడని ఆశింపటం నాదే తప్ప. ముహూర్తానికి నాదే తప్ప.

వి రా గి

శ్రీ నాథము కృష్ణరావు

“సంయమివరేణ్య ! ఓ దీపజనకేరణ్య !
ఘోరవనముల గాఢాంధకారముందు
తెన్ను దెలియక యుంటిగాఁ దిరుగుచుంటి,
కౌతుకము నన్ను చరిత్రేర్చి కరుణతోడ.

ఏమి చిత్రమొ కాని—ద క్షేణ్యకొలఁది
ఘోరభీకరవనముల గొండు మనుచు
బొబ్బరింతుల చెట్లు చెబ్బులులె కాని,
కానరా తోక్క యిల్ల న కానలోన.

అడుగు లేడబడు, మె గడగడ వడంకు,
ఒక్క యడుగైన నడవంగ నోప నింక ;
దవ్వుగా నెల్లమన్నది దివ్య యదిగో !
నన్ను గొనిపామ్మ ఆ దివ్య యున్నయెడకు.”

“ఈశ్వరుఁడు నీకు శుభముల నిచ్చుగాక !
రాత్రివేళల భీకరాఱ్యములను
సంచరింపకు పాంథుఁడా, పాపాపమున
క్రూరమృగములు వేయచ్చగాఁ గ్రుమ్మరిల్లు.

చారుణంబగు హృదయవేదనలఁ దూలి
సదనముల వీడి కావల సంచరించు
నఖిలజనులకు నేవేళ నైనఁ గాని
ఆశ్రయం బగు నా పేద యాశ్రమంబు.

బసలికలు వాయ నేడు నా గుడిసెలోన
మేను వారిచి ప్రీతితో నే నొసంగు
నామెల నెల్ల కడుపార నాచగించి
విశ్రమింపుము వారు దీవెనల నంది.

కొండయెదురున పొలములనుండి తెత్తు
పాలు కూరలు పండ్లు దుంపలు భుజింప;
పాన మొనరింప శుద్ధమా స్వాదుజలము,
పండుకొనుటకు వెచ్చని పరుపు నిత్తు.

తెరువరి ! నీడు వెత లెల్ల ముఱచిపామ్మ;
బహిరంగం బగు కోరిక లసేరములు ;
జనుల వాంఛలు ప్వల్పముల్ జగతియంద,
వాని నెల్లను సమకూర్చ వనమె చాలు.”

చలనగు మంచులిందులు చదలనుండి
తొరగనకరణిని సంయమివరని మధుర

భాషణంబులు తొలుకాడ, బాటపారి
మాటు వలుకక వెడలె నా మానివెంట.

దట్టమెనటి యా కావనట్టనడుము
కొండచెంగట నా పూరిగుడిసె యలరె,
పరితజనముల పాలిటి పట్టుగొమ్మ
పేదవారల పాలిటి పెన్నిధి యయి.

ఎపుడు జలజల ప్రసహించు నేటిదరిని
అల్లివీరిగ పూడిగ లల్లుకొనిన
ఆ కుటీరముచెంతకు నరిగి వారు
గడప చాటిరి కాంతులు కడలుకొనఁగ.

లోన నడు గిడినంతనే మానివరుఁడు
గూటిలో నున్న దీపంబు కొడివి రాల్చి,
పొయ్యిలోపలి నివృణ బురుగుకొల్చి
పీటమీదను కూర్చుండినెట్టె వతని.

అరటియాకున వివిధభక్ష్యముల నునిచి
కోరికలు మీఱ వడ్డించి కొసరి కొసరి,
వానిచెంగటఁ గూర్చుండె మానివరుఁడు
చిలునగవు నెమ్మొగమ్మున చెంగలింప.

మలయపనసుండు మెల్లమెల్ల మలయంచుండె,
కమ్మతావులఁ గుసుమమల్ గుమ్మరించె,
కొదమకొయిల కో యని కూయసాగె,
నింగిపైనుండి జూల్లి తొంగిచూచె.

వీని యన్నిట పథికుని మానసంబు
లోని నెవ్వగ లుపశేమిల్లుటకు మాటు
అంతకంతకు పెల్లుగా నతిశయిల్లి
కనులవెంటి బాష్పముల్ కాల్యగట్టె.

అతని పరితాపమును గాంచి యతివరుండు
జూలి గొన తానువానితోఁ బాలుగొనుచు,
పరికెనీ రీతి కూరిమి మొలక లెత్త :
“ఏల యీలీల నేడ్చెదు నేలనోలె ?

గంటికే నిన్ను తరిదండ్రు లింటినుండి ?
పఱచితివె వైరివరులకు వెఱచి నీవు ?
ఆదరింపద ప్రయారాలు నీదు వలపు ?
దెండమున నిట్లు కొందల మొంద నేల ?

జగతియందలి సౌఖ్యసంచయము లెల్ల
కాశ్యలేంబులు గా నవి నశ్వరములు,
అల్పముగ వాని వాసింపి యభిలజనులు
భంగవదెదరు వానిని బడయలేక.

ప్రేమ యనునది యక్కటా! వెట్టి కాదె!
వై మెఱుంగులఁ గాంచి విభ్రాంతి జెంది
రమణిఁ బ్రేమింప, నామె నిరాకరించు,
ఎండమావుల వంటిది యింతివలపు.

అంచు నా యోగి యింక వచ్చించుచుండ,
పెదవు లదరంగ, మానస మదరద వడ,
ఉన్నురుసు రని వేడి నిట్టూర్పు పుచ్చి,
ఏమి పలుకక బాలెండు మోము త్రిప్పె.

ఔర! ఎటునుండి వచ్చెనో యతని కంత
దెగురు చూపులు, నునుస్థిగ్గ, కులుకు నడలు!
ఊన్నయటులండి యా బాలఁ డొక్కసారి
సుదతిగా మాతె తద్దయు చోద్య మొప్పు.
చరణముల నేల వ్రాయుచు, శిరము వంచి,
గద్దదిక తొట్టుపొటును గడలుకొనఁగ
పలికె నా బాల పన్నని యెలుగుతోడ
పలుకు పలుకునఁ దేనియ లాలుకుచుండ:

“దిక్కు మాలినయట్టి యీ దీనురారి
నేరముల నెల్ల నీవు మన్నింపు మయ్య!
ఈవు, దేవుఁడు నెనియించు నీ కుటిర
సీమ నవవిశ్రవరచితి చేరి నేను.

నాదు జనకుండు ‘కుచిమతీ’నగర శేత
రమ్యవిభవుండు, శేజోవిరాజితుండు;
అతని యేక కపుత్రిక నైవకతన
అతని సంపద కెల్ల నే నర్హురాల.

నాదు ధనమును నన్నును నాచికానఁగ
వసన వెందరో యువకులు రచ్చి, నన్ను
క్తుతు లొనర్చిరి చక్కని చుక్కయనుచు;
ఒక్కఁడును నాదు మనసున కెక్కఁ దయ్యె.

అరిగి లెల్లరు వారు మాతాకు లగుచు;
ఒకఁడుమాత్రము నను విడ నొల్లఁదయ్యె,
జీవి పదవియు నతనికి లేవు కాని,
సుగుణ మాతని పెట్టని సొమ్ము సుమ్ము.

తెలుపు గలవాఁడు, చిఱునవ్వు సులుకువాఁడు,
హోయలు గలవాఁడు, మవ్వంపు వయసువాఁడు,

ఇవ్వి యన్నియు నటు లుండ నిచ్చి—నాదు
చిత్తిమును చాల రంజిల్లఁ జేయువాఁడు.

పూవుబొదరింటఁ గమ్ముని తావు లొలయ,
ప్రేమగీతము లతఁ డాలపించుచుండు;
వాని తీయని చలని గానములలు
విందు లొలికించు హాయిగా పీనుగఁకు.

వాని వలపులకాలి నా వాంఛ లనెడి
యలల నుజ్జూత బూగించె, నైవఁ గాని
త్రోసిపుచ్చితి నక్కటా! త్రేసిమాలి
చాని నిర్యా యజనిర్మలమైన ప్రేమ.

క్రించుదనమున నేను గావించినట్టి
చేతలకు వాఁడు బ్రదుకుపై రోత జెంది
నన్ను నా గర్వమును పీడి భిన్నుఁ డగుచు
వనములకు నేగి, యచ్చట తనువు దొరఁగ.

తూరముగ నాదు ఘోరాపచారమునకు
ప్రతిఫలంబును ననుభవించఁగఁ దలఁచి
అతఁడు చూపిన మార్గంబు ననుసరింప
ద్రిమ్మరలుచుంటి ఘోరనినమ్ములందు.

అతఁడు నాకయి గావించినట్టి రీతి
అతనికొఱకయి నేనును నాచరింప
ఒంటిగా కానవంబుల వెంటఁ దిరిగి
ఎటులొ గ్రుక్కెడు ప్రాణంబు లీగుదాన.

“పాపము శేవించుఁగాక! నా ‘ప్రమదరాణి’!
ఎట్టి సాహసమున కొడిగట్టినావు?”
అనుచు నామెను దిగికొంగిలను గదించి
ఇట్లు లనె యోగి యనురాగ ముట్టిపడఁగ:

“శ్రమణిమిన్నరొ! నీదు సర్వస్వ మెల్ల
నెవనికొఱకయి త్యజియింప నెంచివావో,
అమృతభాగ్యరాశి ‘సూధాకరుండు’
నిల్చియున్నాఁడు తనమ్ము బాల్చి యిదిగో!

నేఁడు మొదలుగ గడె యైన పిదకుండ
అరమరలు లేని కూర్మల ననఁగివెనఁగి,
కొదలు దీరని కొర్కులఁ గూడి మాడి
వలపు లిగురోత్త మందము కలసి మెలసి.”

సొమ్ము రుఖిను! సౌఖ్యమా, రమ్యు శేగ!
ఎవతె యందని ఫల మని యిన్ని నాళ్ళు
తలఁచియుంటినో, అట్టి యా లలన నేఁడు
దక్కినది నాకు నవలీలఁ దనకుఁ దానె.



దోంగ్రేగారి

బాలామృతము

బలహీనమైన బిడ్డలకు
పుష్టియున్ను, బలమున్ను
ఆరోగ్యము నిచ్చును

లోకప్రసిద్ధిపొందిన

పి. వి. రాజన్
అండ్ కంపెనివారి



శ్రేష్ఠమైన మదరాసు నశ్యం
R. S. సుగంధ ముక్కుటాడి.

అన్నిటిలో సాటిలేనిది.

ధర వివరములకు వ్రాయుడు.

తగురుచేయువారు:—

పి.వి.రాజన్ & కంపెని,

అర్కోణం, Arkonam, N. A. Dt.

పాలసుగంధితేవ్యం

ఇది రక్తమిశ్రితము అనేక మూలికలతో
తయారుచేయబడినది. సవామేహములు,
మేహపాదలు, మచ్చలు, కురుపులు, చర్మ
వ్యాధులు, కుష్ఠ, మలబద్ధము, శీర్షవాపులు
మొదలగు అనేక విధములగు వ్యాధులను
ఖండించుటలో అద్భుతమైనది. 2 డబ్బీలు
చాలును.

20 తులముల డబ్బీ రూ. 2/-

పోస్టేజి ప్రత్యేకము.

పి. సి. ఏ. అండ్ కంపెని,

కె రి కే పి, (కెల్లా రు కిల్లా).

మదరాసు క్రాంతి :

7. నీనుమొదలి నీలి. (మిరెమిది)

పెరెక్ట్రు టాకెట్ ఎదురుగా, వాణిజ్యము.

ఉత్తమశైవ మత గ్రంథము

పండితారాధ్య

చరిత్ర

పాల్కురికి సోమనాథకవి

వెల రూ. 5-0-0

ప్యాకింగు, పోస్టేజి రూ. 1-4-0

ఆంధ్ర గ్రంథమాల,

పోస్టుబాక్సు నెం. 212, మదరాసు 1.

గాంధీ మహాత్మని

ఆత్మకథ

ప్రథమ ద్వితీయ సంపుటములు

[చతుర్థ ముద్రణము]

శతావధాని వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారి అనువాదము

ఖద్దరు బైండు

సంపుటము 1-కి వెల రూ. 5-0-0 లు;

తపాలచార్జి రూ. 0-9-0 లు.

ఆంధ్ర గ్రంథ మాల,

పోస్టుబాక్సు 212, మదరాసు 1.

ఈపత్రికారచనలో మీరు స్వయంకృషివల్లను, ఆత్మీయప్రతిభవల్లనే వృద్ధికి వచ్చిరి. పట్టభద్రుడు కాకున్నను ఇంగ్లీషురచనలో మంచి కృషిచేసిరి. గొప్ప వక్త అనికూడ పేరు సంపాదించుకొనిరి. ఉపద్రవము తెచ్చిపెట్టని, నేర్పయిన విమర్శలతో మీరు సంఘం లోనూ, రాజకీయాలలోనూ, ధనికవర్గాలలోనూ, కొన్ని ప్రత్యేక సురుకుటాల్లోనూ ఉన్న కుటుంబసంఘాతము పత్రికాద్వారా కడిగిపారవేసేవారు. తమకు న్యాయమని తోచినచో ఎందఱిని అడ్డంకులు చెప్పినా వెనుకాడని స్వతంత్రులైతే మీరు.

పున్నయ్యగారు సహజంగా సంస్కృతజాళిలాడి. తాము ప్రేమించిన క్రిమితిదా. తారాబాయిని వివాహమాడేందుకై తన సంఘాన్ని కూడ వదలిపోయిన సాహసుడు. వీరిది ప్రేమవివాహము. ఉభయల ప్రేమాపరివక్తమై పరస్పరహృదయాలు కలిసిపోయినవి. వివాహానంతరం తన భార్యతోపాటు మీరు బ్రహ్మసమాజంలో చేరిపోయిరి.

ఈయన పదహారేళ్ల ఆంగ్లండు. దేశాబ్జాల తరబడి పరరాష్ట్రాలలో ఉండిపోయి అక్కడివారిలో ఒకడుగానే మెలగుతూవున్నా వీరిలో ఆంగ్లాభిమానం మాత్రం నిరంతరమూ నిండి తొణికిసలాడుతూ ఉండేది. తెలుగువారందరేనని, ఎక్కడ కనబడినను ఈయనకు ప్రాణం లేచినట్లేది. ఎంతో ఆప్యాయితను ప్రదర్శించేవారు. తాను తెలుగువాడనని ఎప్పుడూ గర్వించేవారు.

ఈయన సహజభీరోదాతుడు. ఎన్ని ఇడుములు వచ్చినప్పటికిని చలించని మేరుధీరుడు. దేశవిభజన ఫలితముగా ఏర్పడిన పరిస్థితిని అనుసరించి, ఉన్న దున్నట్లుగా ఇల్లువాకిండనూ, ఉద్యోగమునూ వదలకొని రావలసిన స్థితి దాపురించింది. ఇది చాల దన్నట్లు వీరి కుటుంబంలో ఒకటి వెంట ఒకటిగా ఎన్నో అనాంతరాలుకూడ వచ్చినవి. అల్లుడూ, ఒక కుమారుడూ అమధ్యనే విమానప్రమాదంలో మరణించిరి. మరొక కుమారుడూ, మనమదూ కొద్దిసెలలక్రితమే మైసూరులో జలగండానికి లోబైరి. ఇన్ని విషాదపరిస్థితులకు పాల్పడియు మీరు సహజమైన ఆధ్యాత్మికతత్వముతో, ధృతితో లోలోపక నిబ్బరముగా నిలువగలిగిరి.

దీగుటుతో కుంగిపోయిన భార్య ఆరోగ్యం కొరకని బెంగుసూరులో కాలక్షేపము చేయుచుండి, గత నెలలో బొంబాయిలో జరిగిన అ. భా. పత్రికా సంపాదకుల సభకు పూర్వమిత్రు లందరిని చూడవచ్చునకదా అన్న ఆశతో బొంబాయి వెళ్ళినవారు, విధివశాన అక్కడనే గత నెల ౨౭వ తేదీనాడు విషాదమరణానికి పాల్గైరి.

కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుపంతులుగారికి మీరంటే ఎంతో అభిమానం. వారు బొంబాయిలో ఆంగ్లపత్రికను స్థాపించి, నడుపుచుండగా పున్నయ్యగారు వెళ్లివారిని చూచినప్పుడు పరాయి రాష్ట్రమునకు వెళ్లుటకు సాధారణముగా సంకోచించు ఆంగ్లయువకుడు అంత దూరము ధైర్యముచేసి వచ్చుటచూచి, ఈయనలో ఏదో అసాధారణతకై ఉన్నదని పంతులుగారు వెంటనే వీరిని దగ్గరచేర్చిరి. అక్కడ ఉన్నంతకాలము మీరు పంతులుగారిదగ్గర శేలము ఒక ఉద్యోగవలెగాక పంతులుగారి యింటి యందే వారి కుటుంబములో ఒకరుగా ఉండిరి. తమను వదలిపెట్టి సింధురాష్ట్రానికి మీరు వెళ్లిపోయేటప్పుడు కూడ అవ్యరాష్ట్రాల్లో ఆంగ్లంజండా నిలుపబోతూ ఉన్నాడుకదా అని పంతులుగారు సంతోషమే కనబరచి, ఎట్టి నిరోధమూ చెప్పక ఆశీర్వదించి పంపిరి.

ఇటువంటి మహనీయుడు ఇంత అకస్మాత్తుగా ఆకాలమున మరణించినందుకు మేము మిక్కిలి చింతిల్లుచున్నాము. పున్నయ్యగారి మరణము యావద్భారతపత్రికారంగమునకు తీరనిలోటు. ఈయన మరణవార్త విని దుఃఖింపని పత్రికారచయిత—ముఖ్యముగా తెలుగుదేశములో ఉండడు. ఈయనను ఆంగ్లదేశములో అనేకయువకపత్రికారచయితలు ఒకవిధమైన ఆదర్శప్రాయునిగా ఎంచుకొనుచుండినారనుటలో అతిశయోక్తి లేదు.

వీరి ఆత్మకు భగవంతుడు శాంతి సమకూర్చుగాక.

నింహం

రిటిషువాళ్ల ధర్మమంటూ మన దేశంలో పట్టమైన అడవులన్నీ సమూలంగా నాశనమయ్యేక,

వాటితోపాటు వాటికి జీవరమూ పురువు పుండి, రాజులు వేటలాడే కాలంలో వారికి మిక్కిలి ప్రోత్సాహజనకాలయిన సింహాల కేవలం మృత్యులై వాయి. కాని, ఆ 'సింహం' అనే పదం మట్టుకు మన వాఙ్మయంలో విశిష్టమైన స్థానాన్నే ఆక్రమించుకుంది. కేవలం శ్వత్వంగనో, లేక ఉపసర్గనో మన అనుదినజీవితంలో నిత్యవ్యవహారంలో ప్రయోగింపబడుతుంటుంది.

మచ్చుకు మనకు పొద్దస్తమానం 'సింహ ద్వారం'తోనే పని. ఏరాజైనా పట్టాభిషేకం చేసుకుంటే విధిగా 'సింహాసనం' ఎక్కొల్పించే. 'సింహం' ఏ విధంగా మృగరాజుగా వుండి అడివిలో వుండే మృగా లన్నిటిని సమదృష్టితో నిష్పక్షపాతంగా పాలిస్తుందో రాజైనవాడు సింహాసనంమీద కూర్చున్నప్పుడు ఆలాగే ప్రజలందరినీ నిష్పక్షికంగా చూస్తాడు కాబట్టి ఆ ఆసనాని కా పేరు కలిగి వుంటుంది. దీన్నే సింహాసీతము, సింహాసీతి అనికూడా అంటారు.

ఇంక 'సింహావలోకనం' చేస్తాము. గతవిషయా లన్నిటినీ విమర్శించడమో, లేక సంక్షిప్తంగా సెమరు వేయడమో చేస్తే ఈ పదం వాడుతారు. సింహానికి మిక్కిలి ఆకలైనపుడు భీకరంగా 'వాదం' చేసి, గంభీరంగా కొన్ని గజాలపాటు ముందుకు సాగి, ఒక్కసారిగా నిలిచి వెనక్కు అవలోకిస్తుంది. ఇదివఱకే ఆ 'సింహగర్జన'కు జడిసి మూలమూలలా వుండే మృగా లన్ని డిక్కు తెలికుండా తలవంచుకోడానికి పరుగెత్తుతూ దాని ఆకటిచిచ్చుకు ఆహుతిబోతాయి.

'ఫలానా' ఆయనకు ఇంకో ఆయన అంటే 'సింహస్వప్నం.' అంటే కళ్ళోకూడా కనబడుంటాడన్నమాట. కేవలం నడగొంపల మోస్తరుండే మదపు టేనుగులకుకూడా కలలో సింహం కనబడింది ధంలే అవి తత్తెణం ప్రాణం విడుస్తాయి.

ఈ 'సింహపరాక్రమాని'కి ముగ్ధులై కవిరాజులు తమ కాల్యంలో అమితమైన గౌరవం ఇచ్చారు. కీచకుణ్ణి సింహబలు డన్నాడు. 'రాక్షసు లనే గజయాథానికీ సింహమువంటివాడా' అని ఒక కవి పరిస్తే,

ఇంకో కవి 'పరరాజు లనే మదపు టేనుగుల పాలిటి సింహమైనవాడా' అని పొగడ్తాడు. భాగవతంలో కవి కృష్ణుణ్ణి పరిష్కా రుక్మిణీదేవివోటితో 'పురుష సింహమ' అని పల్కిస్తాడు. ఇంక కవులకు 'సింహమధ్య'ల తోనే పని. వాళ్లు లేనిదే ప్రబంధాలు ఒక్కడుగు కూడా ముందంజ వేయలేవు.

అందరూ 'సింహాంద్రమధ్యమా' రాగం వినే వుంటారు. ఆ రాగంలో వుండే ఒడులూ, బెడ్లత్యేమూ, తీసి, ఆక్రోశమూ, ఉక్రోశమూ అంతా గంభీరమైన సింహగమనాన్నే పోలివుంటుంది.

ఇంతకూ మాది అసలు 'సింహపురి.' సరసింహా స్వామి ఇట్టడైవతం. 'సింహాచల' డేత్రమాహాత్మ్యం వర్ణనాతీతం.

జి. సి. వి. రమణారావు.



శ్రీ పి. యన్. జి. భూషణారావుగారు,

బి. ఇ., ఎ. యం. బి. ఇ.

కాకినాడ ఇంజనీరింగ్ కాలేజీలో అధ్యాపకులు. "ప న ర్ ప్లాంట్ ఇంజనీరింగ్"లో రెండోండ్లు ఉన్న తదిద్యాభ్యాస మొనర్చుటకు అమెరికాకు వెదురున్నారు.



విమర్శనము



ఆంధ్రదేశ చరిత్ర సంగ్రహము

రచయిత: మల్లంపల్లి పోమశేఖర శర్మగారు.
ప్రకాశకులు: ఆధునికవాఙ్మయకుటీరము, ౨౨, దివాన్
రామయ్యంగారురోడ్డు, పురళీవాకము, మద్రాసు.
వెల రూ. ౧-౦-౦.

భారతదేశచరిత్రలో ఆంధ్రదేశచరిత్ర ఒక మహోజ్వలవాద్యము. రాజ్యపాలనలోను, వాణిజ్యములోను, వ్యవసాయములోను, సంస్కృతిలోను అన్నిట ఆంధ్రులు అనాదిగా ఖండఖండంతరభ్యాతి నార్జించినవారు. కాని ఆ వైన మెట్లో, అనుస్మృతముగా, అభిరుచి ఇంతవరకు నడచినది నడచినట్లుగా తెలుపగల విషయ సమగ్రఆంధ్రదేశచరిత్ర మాత్రము ఇంతవరకు లేకనే పోయినది. ఎన్నో శృంగారము కించపడుచుండిన ఈ కొరతను తడియోవారి పుణ్యమా అని శర్మగారు ఈ పుస్తకములను తీర్చినందుకు ఆ ఉధయలను అభినందించుచున్నాము. విద్యార్థుల కని ఉద్దేశించి చేసిన ౧౨ ప్రసంగముల సంపుటి విది. క్రీస్తుపూర్వము మాడు శతాబ్దాల క్రిందటి సాతవాహన రాజులు మొదలుకొని ౧౮౫౬ వాటి వంశీనీపరిపాలన చివరివరకు నడచిన ఆంధ్రదేశచరిత్ర అంతయు ఇందులో పూసగ్రుచ్చినట్లు అనితరసాధారణమైన సేర్పతో, మిక్కిలి అందముగా, కథలు చెప్పకొని పోయినట్లు, సులభమైన పద్ధతిని, తేలికభాషలో వివరించినారు శర్మగారు. వట్టి రాచరికాల చరిత్రమాత్రమే కాక ఆనాటి ప్రజల సాంఘిక, సారస్వత, మత, రాజకీయ, సంస్కృతి జీవితవిశేషములనుకూడ తెలిపినారు. సంగ్రహరూపములోనే అయినను అనుక్రమమైన సమగ్రఆంధ్రదేశచరిత్ర ఇందులో అవగతమగుచున్నది. స్థూలదృష్టికి నీరసమనిపించు దేశచరిత్రనుకూడ శర్మగారు రెంథోరసవంతముగా, పాఠకుల కంతమాత్రమును విసుగు జనింపని విధమున, పెచ్చుచదువచదువ నువ్వెఘారునట్లు తీర్చివేశారు. ఇది ఉద్దిష్టమైనది విద్యార్థులకే అయినను ఆంధ్రు

లందరుకూడ అవశ్యముచదివి తీరవలసిన గ్రంథము. లేక లేక నెలసిన ఇటువంటి గ్రంథమును ఆంధ్రులు తప్పక ఆదరింతురని నమ్ముచున్నాము.

మన వారసత్వము

హుమయూన్ కబీరు ఆంగ్లరచనకు అనువాదము. అనువాదకులు: కాటూరి వెంకటేశ్వరరావుగారు. ప్రకాశకులు: కల్చరల్ బుక్స్ లిమిటెడ్, పెరంబూరు, మద్రాసు ౭. వెల రూ. ౧-౦-౦.

భారతదేశచరిత్రలో మన వారసత్వ మెటువంటిదో, మన తాతలనాటి సంస్కృతి యెంతపాటిదో తెలుపుటకై ప్రాచీన, అర్యాచీన చరిత్రలలోని కొన్ని మెరుగులనుగ్రహించి ఒక కొత్త విన్నామముతో కూర్చిన గ్రంథ విది. దీనికి వెంకటేశ్వరరావుగారి రసవంతమైన అనువాదము మరింత వన్నెలు దిద్దినది.

శృంగార సంకీర్తనములు

రచయిత: శ్రీ తాళ్లపాక అన్నమయ్య. ప్రకాశకులు: శ్రీ వెంకటేశ్వర ఓరియంటల్ ఇన్స్టిట్యూట్, తిరుపతి, వెల రూ. ౨.

తాళ్లపాకవారు తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానముల ప్రాపకములో నుండిన ప్రాచీనగేయకవులు. వీరు ఆ ఏడుకొండలవానివిధమున, అలమెలుమంగాదేవి విధమున అనేకవేల కీర్తనలు ఆధ్యాత్మికముగాను, శృంగారపరముగాను వ్రాసి వాసికెక్కినవారు. వారి ఆ కీర్తన లన్నిటిని ఆ దేవస్థాననిర్వాహకులు రాగిరేకులలో వ్రాయించి భద్రపరచి పదిలముగా కాపాడి పెట్టి వాఙ్మయమున కమూల్యమైన నేర చేసినవారైవారు. ఈ పదములలో ఎన్నో అపూర్వకల్పానందసంపదలును, ఆ ప్రాంతీయుల నైపుణ్యమునకు నిదర్శనమైన సంప్రదాయములును నిక్షిప్తములై యున్నవి. కాగా, ఇవి వాఙ్మయమున కంత అమూల్యములో వేరే చెప్పనక్కరలేదు. ఈ కీర్తనములే బహుశా తెలుగు

భావలోకెల్ల మిక్కిలి ప్రాచీనమైన వనికూడ ఒక ప్రసిద్ధి యున్నది. ఇటువంటి అమూల్యకీర్తనలను కాల గర్భములో కలిసిపోవీకుండ ఇంతకాలము పదిలపరచి వందుకు ఆ దేవస్థాననిర్వాహకులును, వీనిని ఉన్న పున్నట్లుగా ప్రకటించి అందరి విశేషములను చాట బూనిన తిరుపతి ప్రాచ్యవిద్యాపరివర్తువారును మిక్కిలి అభినందనార్హులై యున్నారు.

ఇదివరకే ఆ దేవస్థానమువారు తాత్పర్యపాకవారి కేయరచనలను కొన్నిటిని మాడు సంపుటములుగా ప్రకటించినారు. ఇది ఆ దృష్టిని నాల్గవ దన్నమాట. ఇందులో తాత్పర్యపాకవారిలోనే ఒకరైన అన్నమా చార్యులు రచించిన గిరి శృంగారసంకీర్తనము లున్నవి. వీని నాయితానాయకులు పద్మావతీ శ్రీని వాసులు, భావములలోను, భావలోను వీనియందు చాల కొత్తందనములు గోచరించుచున్నవి. ఆనాటి సంప్ర దాయములు కూడ ఎన్నో ఇందులో పొడగట్టుచున్నవి.

ఈ సంపుటిపరిశోధనభారమును వహించిన శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ఆనాటి భావ యొక్క తిరుతియములను బాగుగా ఎరిగినవారు కావు నను, ఇందలి వైలక్షణ్యముల విలువను గ్రహించినవారు కావునను, వెనుకటి సంపుటుల పరిష్కర్తలవలె కాక, బహుభాగ్రతగా, మూలమైన రాగిలేకులను మరిచు పరిశీలించి, వీనిని ఒక క్రమవిధానము ననుసరించి పరిష్కరించి చక్కగా కూర్చినారు. మిగిలిన పానిని కూడ ఇట్లే బాగ్రతగా పరిష్కరించి, అందరి విశేష ములను కూడ క్రమకే ఆంధ్రులకు అందీయగలరని నమ్ముచున్నాము.

ఇం డి యా

మార్కున్లు, ఏంకెల్లు భారతదేశంవిషయమై వ్రాసిన లేఖలు. అనువాదం : జగన్మోహన్. వెల ఒక రూపాయి. దొరికే చోటు : విశ్వసాహిత్యమాల, రాజమహేంద్రవరం.

భారతదేశంలో పూర్వం సమాజవ్యవస్థ ఎల్లా ఉండేది? దాని బాగుగు లేదు? అది క్రమేణా ఎల్లా

శిథిలమైంది? విజ్ఞప్తవారు, అందుకు ఎల్లా దోహదమై తమ స్వార్థదోషిడి కొనసాగించారు? ముందు ముందు భారతసమాజవ్యవస్థ ఏ యాపు చాల్చునచ్చు?—ఈ అంకాలన్నీ మేధావులూ, ఆరికకాస్త్రవేత్తలూ అయిన మార్కున్లు, ఏంకెల్లు ఈ లేఖలలో ప్రస్తావించారు.

జగన్మోహన్ గారి అనువాదం మూలానికి 'ముక్కపచ్చ ముక్క' అనువాదం గాకుండా, భావాను వాదంగా ఉన్నట్లయితేనూ, మార్కున్లు, ఏంకెల్లులను సురించీ, వారి ఉత్తరాలు వ్రాయవలసి వచ్చిన కారణాలూ, పరిస్థితుల సురించీ సామాన్యపాఠకునికి తెలిసేందుకు వీరు పూర్వాపరాలు వివరించి ఉంటేనూ పుస్తకం బాగా సుబోధకంగా ఉండేది.

మ. స. శ.

గ్రంథ స్వీకారము

ఆంధ్ర కువలయానందము

రచయిత : కంభంపాటి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు. ప్రకాశకులు : శ్రీ వేంకటేశ్వర పీఠియంటర్ ఇంస్టిట్యూటు, తిరుపతి. వెల రూ. 3-00-0.

వేదాలు

పిరాండెల్లీ, మాక్సింగోర్లీ మొదలైన కొందరు విదేశీకథకుల కథల సంపుటి. వెల ఆ. ౧౨.

విలాసిని

చకోర్ కథల సంపుటి. వెల ౧౨ ఆ.

వై రెంటికిని అనువాదకుడు : విద్యా విశ్వం గారు. ప్రకాశకులు : నవ్యసాహిత్యమాల, ఆనంక పురము.

మణిమేఖల

పద్యకావ్యము. కవి : చల్లా లక్ష్మీనారాయణ శాస్త్రిగారు, తెలుగు పండితులు, బోర్డు మేస్మూలు, పాస్పేరి, చెంగల్పట్టు జిల్లా. వెల ఆ. ౧౨.